

ČESKOSLOVENSKO-AMERICKÉ DIPLOMATICKÉ VZTAHY VE DVACÁTÝCH LETECH

DANIEL BĚLOUŠEK

Studie mapuje diplomatickou rovinu československo-amerických vztahů ve dvacátých letech 20. století a analyzuje nejdůležitější problémy, které bylo nutno mezi oběma zeměmi řešit.

Vzhledem k tomu, že archivní materiály týkající se této problematiky byly před rokem 1989 nedostupné, existovaly u nás zatím pouze ojedinělé práce zabývající se některými aspekty československo-amerických vztahů. Tato práce se snaží o komplexnější zpracování tohoto tématu. Přístupuje k němu zejména z československého pohledu. Kromě nevelkého množství publikované sekundární literatury byly poznatky čerpány z rozsáhlých dosud nezpracovaných archivních pramenů (archiv ministerstva zahraničních věcí, výstřižkový archiv státního ústředního archivu). K reflexi amerických postojů byly využity také americké materiály archivní povahy (Papers Relating to the Foreign Relations of the United States a Congressional Records).

Text je rozčleněn na čtyři hlavní části. První z nich se zabývá vznikem Československa v souvislosti s pobytem T. G. Masaryka ve Spojených státech v roce 1918. Stručně pojednává o fázích procesu, který byl završen uznáním představitelů Československé národní rady za vládu samostatného státu.

Předmět zájmu ve druhé kapitole tvoří problematika československých diplomatických zástupců ve Spojených státech. Pojednává o personálních otázkách a blíže se věnuje působení některých československých reprezentantů v USA, především Janu Masarykovi a Bedřichu Štěpánkovi. Je rovněž zaměřena na konkrétní aktivity československé ambasády, včetně technických a administrativních záležitostí ovlivňujících chod úřadu.

V další části se blíže seznámíme s působením vyslanců Richarda Cranea a Lewise Einsteina v Československu. Součástí této kapitoly je rovněž problematika sjednávání smluv, představující jednu z hlavních oblastí zájmu amerických vyslanců.

Vypořádání válečných dluhů bylo pro Spojené státy důležité nejen ve vztahu k největším evropským mocnostem, ale i k Československu. Závěrem se proto zabýváme touto tematikou a otázkami s ní souvisejícími, jako byly německé reparace nebo poskytování úvěrů Československu.

Rozsah kapitol není rovnoměrný, je ovlivněn množstvím dostupného materiálu a souvislostí s těžištěm práce, které je vymezeno lety 1920–1930. Tato perioda je však pouze orientační, neboť úvodní a závěrečná část vzhledem k svému zaměření přesahují rámec tohoto období.

Československá zahraniční akce ve Spojených státech

V průběhu první světové války se v prostředí zahraniční akce rodil styl československé propagandy, která se po válce stala nedílnou součástí diplomacie nového státu. T. G. Masaryk, Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik, kteří v průběhu roku 1916 vytvořili jako hlavní orgán protirakouského odboje Českou, později Československou národní radu v Paříži, se neorientovali ve svém úsilí jen na Dohodové mocnosti, ale i na USA.

Ve Spojených státech se Rada zaměřila na několik oblastí. Jednou z nich byla snaha navázat kontakty s krajanskými organizacemi a získat jejich podporu pro československé emancipační snahy.

Situace byla poněkud usnadněna tím, že již v roce 1914 došlo v krajské obci k prvním protirakouským vystoupením. Dne 25. 8. 1914 bylo založeno České národní sdružení jako hlavní orgán, soustřeďující krajské aktivity s cílem bojovat proti Rakousko-Uhersku za získání československé samostatnosti. Zpočátku existovala dvě centra této organizace. Středisko v Chicagu řídil Ludvík Fischer, v New Yorku byl předsedou Karel Pergler. Postupně se začala vytvářet síť poboček po celých Spojených státech. V roce 1915 byla valná většina české komunity soustředěna ve dvaceti osmi pobočkách Českého národního sdružení. Chicagská větev spolu s Ludvíkem Fischerem, Karlem Perglerem a Vojtou Benešem se stala hlavním řídicím orgánem celé struktury.¹

Současně česká krajská obec zahájila jednání s americkými Slováky. Východiskem snah amerických Slováků bylo úsilí o autonomii, ať už v rámci nového státu nebo jako součást Rakousko-Uherska. Jejich nejvlivnější organizace, Slovenská liga v čele s Albertem Mamateyem, začala jednat se zástupci Českého národního sdružení. Na podzim roku 1915 se podařilo dospět k dohodě. V Clevelandu byla uzavřena Clevelandská deklarace, ve které obě strany vyjádřily ochotu realizovat myšlenku samostatného státu za podmínky federativního soužití Čechů a Slováků.²

Skutečnost, že se hlavní krajské české i slovenské organizace postavily příznivě k myšlence vytvoření nového Československého státu, neznamenal, že by Národní rada nemusela překonávat v souvislosti krajskou problematikou žádné překážky. Situace byla složitá zejména mezi katolicky orientovanými krajany, kteří po vzoru Českého národního sdružení založili ve Spojených státech Národní svaz českých katolíků. Podpora pro československou samostatnost se zde sháněla obtížně. T. G. Masaryk byl v Americe chápán jako nepřítel katolicismu. Katolické kruhy se proto stavěly k podpoře rozbití Rakousko-Uherska skepticky. Zejména díky snaze reverenda Oldřicha Zlámala z Clevelandu však nakonec Národní svaz českých katolíků

¹ K. PERGLER, *Politická bilance československé Ameriky*, Praha 1920, s. 13.

² JOSEF KALVODA, *Genese Československa*, Praha 1998, s. 75.

dospěl ke konsenzuálnímu řešení. Dne 17. 5. 1917 na společném shromáždění Českého národního sdružení a Národního svazu českých katolíků bylo přijato prohlášení požadující vytvoření Česko-Slovenské republiky. Po vzoru Českého národního sdružení se také Národní svaz připojil pod politické a organizační vedení Národní rady v Paříži. Pomoc katolíků nebyla zanedbatelná. Národní svaz přispěl finančně na potřeby Národní rady částkou několika set tisíc dolarů. Politicky se angažoval např. tím, že vypracoval memorandum, které spolu s šekem na 5000 dolarů zaslal Svatému stolci s požadavkem papežovy podpory československé svobodě a nezávislosti.³

Dalším důležitým úkolem, který si Československá národní rada vytkla, bylo získat americké politiky a veřejné mínění pro myšlenku samostatného Československa a bojovat proti rakouské či maďarské propagandě a všem formám austrofilství.

Na neutrální půdě USA se mohla protičeskoslovenská propaganda nerušeně rozvíjet. Její hlavní nebezpečí spočívalo v nezanedbatelných sympatiích, kterým se těšila ze strany americké veřejnosti i politických kruhů. Podunajská monarchie totiž pro mnoho Američanů představovala životaschopný útvar, protiváhu Německa, hráz možné balkanizace Evropy. Vize rozbití Rakousko-Uherska a vznik samostatných národních států nebyla pro USA přijatelná.

Československá propaganda se proto soustředila především na informace o porušování občanských práv a práv národnostních menšin. V reakci na tyto snahy Národní rada proto publikovala zprávy o procesu s Karlem Kramářem a Aloisem Rašínem. Rovněž uvěznění Alice Masarykové bylo náležitě využito: „Když i ženy jsou vězněny, věc je opravdová; ženy v Americe organizovaly v celé zemi petice k prezidentovi, aby zakročil a samy zakročily americkým vyslancem ve Vídni. Tou agitací v Americe a Anglii se stal náš odboj známým.“⁴ Není bez zajímavosti, že Masarykův přítel s politickými kontakty na demokratickou vládnoucí elitu Charles Crane, spolu s významným představitelem amerického protirakouského odboje Emanuelem V. Voskou

³ Tamtéž, s. 260.

⁴ T. G. MASARYK, *Světová revoluce*, Praha 1928, s. 103.

intervenovali za propuštění Alice Masarykové z vězení. Navštívili státního tajemníka Roberta Lansinga, který jim přislíbil pomoc. Výsledek byl ten, že rakouská vláda souhlasila s propuštěním a nabídla, aby Masarykova dcera Alice a manželka Charlotta odcestovaly do USA. Voska o tomto závěru ihned informoval T. G. Masaryka, který byl v Londýně. Masaryk důrazně odpověděl, že Alice ani manželka nesmí do Ameriky. Na zásah Lansinga byla Alice Masaryková propuštěna, Masaryk si však uvědomoval, že příjezd obou žen do Ameriky by mohl ohrozit protihabsburské nálady, které byly ve spojitosti s těmi to případy v USA českou propagandou živeny.⁵

Další stránku protirakouského úsilí představovala činnost Emanuela V. Vosky, jenž rozvinul systém špionáže a kontrašpionáže. Jeho součástí kromě jiného byly i zprávy o skutečném vývoji na frontě, které se zpravodajci snažili uveřejňovat v německých a maďarských listech. Cenzura nebyla často dostatečně ostražitá, a tak se mohlo stát, že např. Štefan Osuský pod rouškou polemiky v budapeštském listu informoval o pomoci USA Dohodovým mocnostem.⁶

V květnu 1917 iniciovala Národní rada vznik Slavic Press Bureau - centra, které by koordinovalo československé propagační aktivity. Tiskovou agenturu, sídlící v New Yorku, řídil již zmíněný americký Čech Karel Pergler, právník ze státu Iowa, který sehrál významnou roli v prvních letech fungování československé diplomacie. Činnost agentury spočívala v rozesílání zpráv a článků o emancipačních snáhách středoevropských národů do více než 500 vybraných druhů novin a časopisů na celém území USA. Dalším jejím důležitým posláním bylo navazování osobních kontaktů s americkými spisovateli a novináři.⁷ Na podporu československých požadavků začal rovněž vycházet časopis *The Bohemian Review*, který byl později přejmenován na *Czechoslovak Review*.

Souběžně s fungováním Slavic Press Bureau pokračovaly přednáškové aktivity formou vystoupení Karla Perglera, Alberta Mamateye,

⁵ J. KALVODA, *Genese*, s. 80.

⁶ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 103–104.

⁷ K. PERGLER, *Politická*, s. 20.

Vojty Beneše a mnohých dalších na různých fórech, např. v univerzitních klubech apod. Příznivě byl hodnocen například projev Karla Perglera na sjezdu akademie politických a sociálních věd ve Philadelphii. Přednášky byly pak publikovány v podobě brožur a rozesílány americkým státním institucím.⁸

V květnu 1917 propagandisté Československa zaznamenali další úspěch. Senátor William Kenyon z Iowy navrhl rezoluci požadující nezávislost Československa. Tato akce měla především informační význam. V odůvodnění rezoluce byl vylíčen staletý boj československého národa za samostatnost. Senát se sice k rezoluci nevyjádřil ani ji nezačal projednávat, ale byla to vítaná příležitost, jak seznámit americké zákonodárce s myšlenkou československých národních požadavků.⁹

Posun ve vývoji první světové války nastal po přímém zapojení USA. Ty vyhlásily válku Německu 6. dubna 1917, Rakousko-Uhersku až 7. prosince téhož roku. Několik dní předtím americký prezident Woodrow Wilson prohlásil v Kongresu: „Jsme si však sami sobě povinni prohlásit, že si nepřejeme Rakousko-Uherskou říši oslabit nebo přetvořit. Nic nám do toho není, jak průmyslově nebo politicky chce žít.“¹⁰

Na zdrženlivém přístupu k československým požadavkům se po vstupu USA do války mnoho nezměnilo. Spojené státy stále chápaly Rakousko-Uhersko jako stabilizační faktor ve střední Evropě a v jeho rozbití nespatořovaly žádná pozitiva. Rakouský předsudek, jak Masaryk tento postoj označoval, stále přetrvával. Výmluvně o tom svědčí stěžejní čtrnáctibodové memorandum, ve kterém Spojené státy shrnuly své válečné cíle. Prezident Wilson je přednesl na půdě Kongresu 8. 1. 1918. K existenci habsburské monarchie se vyjadřuje desátý bod: „Národům Rakousko-Uherska, jejichž místo mezi jinými si přejeme zajištěno a potvrzeno, mělo by být poskytnuto co nejsvobodnější příležitosti autonomního vývoje.“¹¹

⁸ EDVARD BENEŠ, *Světová válka a naše revoluce*, Praha 1927, s. 171.

⁹ HALINA PARAFIANOWICZ, *Sprawa czeska i slowacka w polityce administracji Woodrowa Wilsona (1914–1918)*, Warszawa 1997, s. 7.

¹⁰ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 311–312.

¹¹ A. KLIMEK, *Jak se dělal mír roku 1919*, Praha 1989, s. 5.

V první polovině roku 1918 se na evropské frontě začalo ukazovat, že konec války se blíží. „Vyřazení Ruska z řady bojujících, sílení pacifismu, únava válčících vojsk a zřejmá nespokojenost v armádách, obtížnost rozhodujícího vítězství na frontách, tajná a veřejná jednání – to vše vnucovalo poznání, že válka dlouho nepotrvá.“¹² Těžiště aktivit se proto stále více přenášelo ze sféry vojenské na diplomatickou. Rovněž bylo zřejmé, že jednou z rozhodujících zemí, která bude určovat podmínky míru a podílet se na poválečném uspořádání Evropy, budou Spojené státy.

T. G. Masaryk se tedy v dubnu 1918 rozhodl odjet do USA s jasným cílem – překonat rakouský předsudek a změnit americký oficiálně deklarovaný austrofilský postoj ve prospěch vytvoření nových národních států.

Myšlenka federalizace Rakousko-Uherska představovala vážnou překážku pro vytvoření samostatného státu. Ve snaze přispět k odvrácení těchto nebezpečných federalizačních plánů vypracoval Karel Pergler důvěrné memorandum pro zahraniční výbor Senátu. Pergler se v dokumentu snažil přesvědčit americké zákonodárce tím, že upozorňoval na propojenost rakouských a německých zájmů a argumentoval, že federalizace Rakouska by nic nevyřešila. „Ve federativním Rakousku zahraniční politika by musela zůstat v rukou rakouských a maďarských Němců, nejlepších nástrojů Berlína. Tato rakousko-maďarsko-německá politika by ohrožovala mír světa.“¹³

Před příjezdem Masaryka do Washingtonu Albert H. Putney, šéf blízkovýchodního oddělení státního departmentu, který československé požadavky podporoval, připravil s asistencí Karla Perglera dvě memoranda, tentokrát pro státního tajemníka Roberta Lansinga a prezidenta Wilsona s názvem „Slované Rakousko-Uherska.“ Putney v nich poukázal na historické postavení Čech jako volební a nezávislé části v rámci habsburské monarchie a podpořil názor, že Čechy mají právo ukončit svůj dynastický poměr k Rakousku a Spojené státy a spojenci by měly toto právo uznat. V následném memorandu pro

¹² T. G. MASARYK, *Světová*, s. 254.

¹³ K. PERGLER, *Politická*, s. 19.

prezidenta Wilsona pak navrhoval, aby USA vydaly tříbodové prohlášení: „1. uznávající Čechy za nezávislou volební monarchii; 2. prohlašující, že nynější habsburská vláda je nekonstituční a že Češi mají právo odmítnout uzurpátora, aniž se dopustí zrady; 3. uznávající Národní radu za skutečného zástupce československého národa, protože v Čechách neexistuje vláda, jež by mohla být považována za vládu de iure a de facto.“¹⁴

Masarykova mise ve Spojených státech byla od počátku organizována jako propagandistická akce, konaná v duchu tradic amerických veřejných shromáždění. Masaryk se zprvu okázalým metodám bránil, ale příjezd do Chicaga v květnu 1918, který byl připraven jako velkolepá emotivní podívaná plná barev a symbolů, jej svým ohlasem mezi americkou veřejností přesvědčil, že se mýlil. „Já jsem před válkou dost nahromoval proti fangličkářství – byl jsem přece také profesorem („kantorem“) a nedocenil, že dobře aranžovaný průvod není méně cenný než domněle světoborný politický článek nebo řeč v parlamentě.“¹⁵

Chicago nebylo pro uvítání podobného typu vybráno náhodou, neboť zde byla soustředěna silná krajanská komunita, T. G. Masaryk zde měl mnoho kontaktů již z předválečné doby a pocházela odsud také významná část finanční podpory. Průběh chicagského příjezdu se pak stal vzorem pro podobné akce, které se v menším měřítku odehrály v Clevelandu, New Yorku a dalších městech.

T. G. Masaryk se v Americe okamžitě pustil do práce a navázal kontakt s vlivnými americkými přáteli. Cestu k americkým politickým špičkám Masarykovi usnadňovaly osobní vazby, které si vybudoval již před válkou. Jedním z nejvýznamnějších podporovatelů byl již zmíněný Charles Crane, chicagský obchodník.¹⁶ Charlesův syn pracoval

¹⁴ J. KALVODA, *Genese*, s. 260.

¹⁵ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 260.

¹⁶ Masarykovo přátelství s Cranem vzniklo již v roce 1896, kdy Crane na doporučení prezidenta chicagské univerzity Samuela Harpera na cestě do Ruska kontaktoval při své zastávce v Praze Masaryka jako odborníka na ruské záležitosti. Na jeho a Harperovo pozvání pak Masaryk v roce 1902 podnikl přednáškové turné po Americe, in: P. ROHON, *Richard Teller Crane, první vyslanec USA v ČSR v letech 1919–1921 a Slovensko*, Historický časopis 42/1, Bratislava 1994, s. 100.

jako asistent státního tajemníka Lansinga a později se stal prvním velvyslancem USA v Československu.

Masaryk se snažil setkávat zejména s důležitými lidmi z amerického zákonodárního sboru. V Kongresu jednal s představiteli vládnoucí demokratické strany, např. s předsedou zahraničního výboru Senátu senátorem Hitchcockem. Neopomíjel rovněž styky s republikánskými politiky jako byl senátor Henry Lodge apod. Významná byla též podpora ze strany Židů, které se Masarykovi dostalo. Jak sám poznamenal, Židé nezapomněli na hilsneriádu, která se mu nyní vyplatila. „V Americe mají Židé, jako v Evropě, velký vliv v žurnalistice, bylo nám velmi výhodné, že jsme tuto velmoc neměli proti sobě. I ti, kdo nesouhlasili s mojí politikou, chovali se zdrženlivě a nestranně.“¹⁷

Ve snaze proniknout do médií a co nejvíce zviditelnit československou otázku se Masaryk obrátil na mnohé žurnalisty (ve svých vzpomínkách v této souvislosti uvádí např. W. Harda nebo I. Benneta z Bostonu), s jejichž pomocí se mu brzy dařilo publikovat články a rozhovory.¹⁸

Přes všechny výborné styky, které se mu v prvním měsíci jeho pobytu v USA podařilo navázat, nebyl přijat nejvyššími americkými politickými představiteli – státním tajemníkem Robertem Lansingem a prezidentem Woodrow Wilsonem. Charles Crane, který měl blízko k prezidentu Wilsonovi, se snažil, aby prezident Masaryka přijal. Wilson ani Lansing to ale zatím nehodlali učinit. Důvod nespočíval v Masarykově činnosti v USA, nýbrž v tom, že mezi Masarykem a americkými politickými špičkami existoval rozdíl v hodnocení postavení a role československých legií v Rusku. T. G. Masaryk proto pokračoval dál v propagačním turné, v jehož rámci mimo jiné podepsal se slovenskou komunitou v Pittsburghu dohodu, která se ve dvacátých letech stala předmětem sporů (blíže v kapitole II., v části Slovenská problematika).

Jeden z důležitých prvků, který by posílil snahy o emancipaci československého národa, viděli představitelé Československé národní

¹⁷ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 279–280.

¹⁸ Tamtéž, s. 288.

radu ve vytvoření zahraniční armády. Ještě za carské vlády se tento záměr podařilo uskutečnit v Rusku, kde vznikla armáda z řad českých a slovenských zajatců. Únorová revoluce v této zemi, která znamenala pád monarchie, situaci změnila. Nová ruská vláda požadovala od Masaryka, který mezitím do Ruska přijel, záruky, že se československá armáda nebude vměšovat do vnitřních ruských záležitostí. Masaryk to přislíbil a rovněž se snažil, aby se legie přesunuly do Francie. Po vypuknutí bolševické revoluce na konci roku 1917 však události dostaly novou dynamiku. T. G. Masaryk zastával politiku neutrality československých legií a zpočátku se snažil, aby bolševické Rusko západní svět uznal. Masarykův postoj nevyplýval ze sympatií k bolševickému režimu, byl do značné míry výrazem určitého podcenění jeho ambicí. T. G. Masaryk nepovažoval bolševiky za příliš nebezpečné, chápal je spíše jako součást standardního politického spektra a domníval se, že budou respektovat demokratická pravidla hry a po volbách do ústavodárného shromáždění se vzdají moci. Dne 10. 4. 1918 napsal Masaryk v Tokiu důvěrné memorandum pro amerického prezidenta Wilsona s cílem seznámit jej se situací v Rusku. Mimo jiné v dokumentu doporučil uznání bolševické vlády spojeneckými silami. „Budou-li Spojenci s bolševiky v dobrém poměru, budou na ně moci mít vliv.“ Zároveň dodal, že zná slabé stránky bolševiků, ale zná také slabé stránky ostatních stran, „které nejsou lepší ani schopnější.“¹⁹

Masarykovy názory, které také vyjádřil mimo jiné v dopise státnímu tajemníkovi Lansingovi, se nesetkaly v USA s příznivou odezvou. Lansing a další američtí činitelé Masarykovy myšlenky zcela odmítali. Zkreslený pohled na Masaryka, který se v důsledku těchto jeho postojů projevil, dostával někdy až absurdní podobu. Při jeho příjezdu do USA z Ruska přes Tokio a Vancouver uvedl imigrační úředník, že Masaryk cestuje do USA v zájmu bolševické vlády. Stejný člověk také informoval státní department o příjezdu „profesora Masaryka alias Marsdena od bolševické vlády v Rusku.“²⁰

Masaryk v rámci svého pobytu v USA však odmítal přímé vojenské angažování legií, a stále prosazoval myšlenku stáhnout všechny

¹⁹ J. KALVODA, *Genese*, s. 257.

²⁰ Tamtéž, s. 271–272.

československé oddíly co nejdříve do Francie. Veškeré úvahy a plány však předběhla realita. Sovětské Rusko uzavřelo s Německem brest-litevský mír a uvolnilo si tak ruce k tomu, aby se mohlo zbavovat vnitřních nepřátel. Na počátku června 1918 došlo v Rusku k povstání, ve kterém se československé legie postavily na ozbrojený odpor vůči bolševické moci. Informaci o tomto činu přinesly mnohé americké noviny. Dne 3. 6. 1918 New York Times napsaly o tom, že se spiknutí proti bolševickému režimu rozšířilo po celém Rusku a že se legionáři zmocnili důležitých dopravních uzlů.²¹

Zprávy o vývoji v Rusku v konečném důsledku významně pomohly k prosazení cílů československé zahraniční akce a zároveň Masarykovi otevřely dveře k vrcholným americkým představitelům.

Státní tajemník Lansing se s ním setkal již 3. 6. 1918. Rovněž prezident Wilson se rozhodl, že by bylo dobré si s Masarykem pohovořit. Vedla jej k tomu zejména snaha využít československé legie v boji proti bolševické moci. Prezident Wilson napsal Charlesi Craneovi, který se setkání již delší dobu pokoušel zprostředkovat: „Samozřejmě přijmu profesora Masaryka. Plánuji jednání s ním a dalšími, abychom vypracovali plán pomoci Rusku. Jsem rád, že vím, kde profesor Masaryk bude.“²²

Prezident Wilson přijal Masaryka dne 19. 6. 1918. Hlavním tématem rozhovoru, podobně jako při audienci u státního tajemníka Lansinga, nebyla otázka rozbití Rakousko-Uherska. Wilson se nejvíce zajímal o intervenci v Rusku.²³ Masaryk však ještě v této době zastával v otázce zapojení československých legií do protibolševického boje odmítavé stanovisko. Důležitost rozhovoru s Wilsonem spočívala pro Masaryka v tom, že si uvědomil, jak Američané stojí o to, aby se legie zapojily do intervence proti bolševické vládě a dospěl k závěru, že v této věci musí svoje stanovisko přehodnotit. V druhé polovině června 1918 tedy souhlasil, aby legie, které v té době stejně již aktivně v Rusku bojovaly, kladly bolševikům nadále odpor.

²¹ Tamtéž, s. 272.

²² V. MAMATEY, *The United States and East Central Europe 1914–1918*, New Jersey, 1957, s. 284.

²³ Tamtéž, s. 285.

Spojenecké vlády si vojenského úspěchu československých legií velmi považovaly. Československá kontrola Transsibiřské magistrály totiž komplikovala či přímo znemožňovala repatriaci rakousko-uherských a německých vojenských zajatců, kteří by jinak mohli být posláni na frontu.²⁴ Vojenský výkon nevelkého počtu příslušníků československých legií zvýšil prestiž Národní rady a zvýraznil československé emancipační snahy.

Odpor legií v Rusku, který vyvolal ve spojeneckých zemích silný pozitivní ohlas, se zasloužil o to, že Československá národní rada byla považována za účastníka válečného konfliktu, za bojující stranu. Tento vývoj vedl k tomu, že Francie jako první uznala v červnu 1918 de facto Národní radu za zákonnou vládu československého státu. V srpnu 1918 pak podobný krok provedla britská vláda. Národní radu potvrdila jako nejvyšší orgán československých národních zájmů a její představitele prohlásila za členy budoucí československé vlády. Americká vláda tento důležitý akt učinila v září 1918. Dne 2. 9. 1918 USA prohlášením státního tajemníka Roberta Lansinga uznaly Československou národní radu za vládu válčící proti Rakousko-Uhersku a Německu a za skutečného reprezentanta československého národa.²⁵ Po několika letech tak vyvrcholilo diplomatické a propagační úsilí představitelů zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem.

Dne 16. 10. 1918 předložil Masaryk návrh Deklarace nezávislosti americkému státnímu tajemníkovi. Washingtonská deklarace byla významným dokumentem, který Masaryk koncipoval s cílem dát najevo americké politické scéně, že nový československý stát bude vytvářen na amerických ideálech demokracie a humanity. „Nová republika bude vyznávati americké principy, jak je stanovil prezident Wilson: principy osvobození lidstva a skutečné rovnosti národů.“²⁶ V deklaraci se rovněž dotkl témat, která nový demokratický stát po svém vzniku začal naplňovat, jako bylo například zrušení šlechtických privilegií, zrovnoprávnění žen, odloučení církve od státu apod.²⁷

²⁴ J. KALVODA, *Genese*, s. 341.

²⁵ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 463–465.

²⁶ J. B. KOZÁK, *T. G. Masaryk a vznik washingtonské deklarace*, Praha 1968, s. 15.

²⁷ Tamtéž.

Ve stejný den, kdy Masaryk zveřejnil Deklaraci nezávislosti, vydal rakousko-uherský císař Karel I. manifest o změně monarchie na svaz svobodných států. Manifest přišel pozdě – procesy, které rozhodly o rozpadu podunajské říše, byly již dávno v pohybu. Nóta, kterou prezident Wilson odpověděl na císařův pokus o federalizaci říše, zmařila veškeré naděje habsburské monarchie. Pohled USA se totiž od čtrnáctibodového memoranda změnil. Spojené státy tím, že uznaly Národní radu za „...de facto válčící vládu vybavenou skutečnou autoritou k řízení vojenských a politických záležitostí Čecho-Slováků“, již nemohly trvat na požadavku autonomie v rámci Rakousko-Uherska. Prezident Wilson zdůraznil, že „Čecho-Slováci, nikoli on, budou posuzovat, jaký čin rakousko-uherské vlády uspokojí jejich aspirace a jejich představu o právech a vlastním osudu jako příslušníků rodiny národů.“²⁸

Dne 26. října 1918 byla Národní radou v Paříži vyhlášena dočasná československá vláda. Pod dojmem aktuálních zpráv z fronty oznámil rakouský ministr zahraničních věcí v diplomatické nótě z 27. října 1918, že monarchie přijímá všechny podmínky amerického prezidenta. Nóta byla zveřejněna v Praze 28. října a byla pochopena jako bezpodmínečná kapitulace Rakousko-Uherska. Téhož dne došlo v Praze ke spontánní akci, která vyústila ve vyhlášení Československé republiky. Národní výbor pod vedením Karla Kramáře převzal veškerou výkonnou moc v zemi.

V listopadu 1918 byl Edvard Beneš pozván na mírovou konferenci do Versailles. Na jednání vítězných mocností, které vymezily mantinely nového evropského uspořádání, bylo Československo pozváno jako jediný nástupnický stát bývalé habsburské monarchie.

* * *

Úspěch zahraniční akce, který vyústil v uznání československých snah, přispěl k popularizaci Spojených států a osoby prezidenta Wilsona v naší zemi. Po vzniku Československa se zároveň začala rozšiřovat představa o tom, že USA aktivně podporovaly rozbití

²⁸ J. KALVODA, *Genese*, s. 390.

Rakousko-Uherska, rovněž kontakty T. G. Masaryka s prezidentem Wilsonem byly vydávány za důkaz přátelského přístupu USA vůči mladému státu. Ačkoliv se často tyto pohledy vzdalovaly od skutečnosti, vytvořily předpoklady pro to, aby se Československo, které se otevřeně přihlásilo k americkým ideálům demokracie, snažilo rozvíjet své vztahy s USA nadstandardním způsobem.

Československá diplomacie ve Spojených státech

Českoslovenští diplomatictí reprezentanti

Po uznání Československé národní rady v Paříži za vládu samostatného státu Rada přeměnila svoji strukturu a její jednotliví členové si mezi sebou rozdělili ministerská křesla. Dne 14. října 1918 předal Edvard Beneš nótu francouzskému ministerstvu zahraničí a informoval ostatní spojenecké vlády o ustavení prozatímní československé vlády s dočasným sídlem v Paříži. Předsedou vlády a ministrem financí se stal T. G. Masaryk, Edvard Beneš obsadil post ministra zahraničí a vnitra a Milanu Rastislavu Štefánikovi bylo přiděleno ministerstvo války. Zároveň se představitelé této nové vlády dosud fakticky neexistujícího státu rozhodli jmenovat své zástupce u jednotlivých spojeneckých vlád. Funkcí *chargé d'affaires* byli pověřeni Štefan Osuský ve Velké Británii, Lev Sychrava ve Francii, Lev Borský v Itálii, Bohdan Pavlů u ruské vlády v Omsku a Karel Pergler ve Spojených státech.²⁹

Jak bylo již dříve uvedeno, Karel Pergler byl americký Čech, blízký spolupracovník T. G. Masaryka, a významným způsobem se podílel na úspěchu československé zahraniční akce. Avšak vzhledem k tomu, že Pergler měl americké občanství, a podléhal tudíž jurisdikci USA, americká vláda jej jako oficiálního zástupce Československa neuznala. Snahy ministra Beneše změnit tento přístup nebyly úspěšné. Žádost, kterou Beneš v tomto smyslu adresoval americkému vyslanci v Paříži M. Sharpovi, byla označena jako „slight misunder-

²⁹ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 362.

standing“.³⁰ Pergler tedy působil ve funkci komisaře Československé národní rady, od roku 1919 pak jako komisař Československé republiky.

Jeho působení se soustředilo na pokračování propagační činnosti. Během několika měsíců, kdy ve Spojených státech svůj úřad neoficiálně zastával, uspořádal mnoho přednášek na podporu Československa. Snažil se rozvíjet kontakty v rámci krajanské komunity a prohlubovat styky s americkými politickými činiteli.³¹

Dlouhodobě však byla situace s jeho diplomatickým postavením neudržitelná. Československý vojenský přidělenec ve Washingtonu plk. Vladimír Hurban v polovině roku 1919 naléhavě telegrafoval do Prahy. „Urguji přítomnost vyslance. Každý den je nenahraditelnou ztrátou.“³²

Za datum navázání diplomatických styků mezi oběma státy lze považovat 11. 6. 1919, kdy, aniž by si vyžádal předchozí souhlas československé vlády, předložil své pověřovací listiny první velvyslanec USA v ČSR Richard Crane. Československá vláda pak jmenovala svého prvního oficiálního zástupce Jana Masaryka, který se jako chargé d'affaires a.i. (ad interim – dočasně) ujal vedení vyslanectví ve Washingtonu. Tato skutečnost byla vládě USA notifikována 5. 12. 1919. Od tohoto dne začalo oficiálně úřadovat rovněž československé vyslanectví ve Washingtonu.³³ Pro Jana Masaryka se stal pobyt ve Spojených státech první diplomatickou zkušeností.

O možnosti uplatnění prezidentova syna v diplomatických službách se začalo uvažovat již po vzniku nového státu. T. G. Masaryk a Edvard Beneš hledali místo, kde by se mohl nejlépe uplatnit. Jan Masaryk osobně o svých předpokladech pro diplomacii pochyboval. Později o svých začátcích napsal: „Nikdy jsem se na tu svou budoucnost nepřipravoval. Úspěch mi byl vždycky jaksi vnucen. Zahájil jsem

³⁰ Federální ministerstvo zahraničních věcí (dále FMZV), *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení ČSR v cizině a cizích zemí v Československu, 1918–1985*, Archivně dokumentační odbor 1987, s. 166.

³¹ Působení K. Perglera ve Spojených státech včetně roztržky s E. Benešem in: S. RYSKOVÁ, *K případu Karla Perglera*, Československý časopis historický, 4/92.

³² Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), fond Telegramy odeslané ZÚ Washington (dále TO) 1919, telegram č. 27.

³³ FMZV, *Příručka*, s. 166.

diplomatickou dráhu bez zásluh a kvalifikace. Dovedl jsem si pouze vybrat otce.“³⁴

Poprvé vzal ministr Beneš Jana Masaryka s sebou jako asistenta na jednání pařížské mírové konference. Vzhledem k tomu, že udělal na ministra Beneše dobrý dojem a že prezident Janovo uplatnění v diplomacii podporoval, bylo rozhodnuto o jeho odjezdu do USA. Zde měl fungovat po překlenovací období do příjezdu prvního řádného československého vyslance Bedřicha Štěpánka, který mezitím spolu s Benešem pomáhal budovat struktury ministerstva zahraničí v Praze.

Pobyt ve funkci diplomatického zástupce nebyl první návštěvou Jana Masaryka ve Spojených státech. Jako dvacetiletého mladíka jej poslal otec v roce 1906 do Ameriky na zkušenou. Jan Masaryk zde prošel různými profesemi. V New Yorku chvíli pracoval u podnikatele českého původu Tomáše Čapka jako poslíček v realitní kanceláři. V dalších letech Janovi pomohl otcův americký přítel, průmyslník Charles Crane, který Jana zaměstnal ve svých závodech. Při svých kontaktech s Craneovou rodinou se seznámil rovněž s dcerou Charlese Cranea Frances, s níž se začal přátelit. Frances se však tehdy vdala za jistého pana Leatherbeeho. Jan Masaryk, který pracoval v té době ve slévárně Craneovy firmy, poznamenal: „Co jsem já, ubohý dílovedoucí vedle něho.“³⁵ Masarykův čas tehdy ještě nenastal, musel počkat až do roku 1924, kdy se ve zcela jiném postavení diplomata evropské země s Frances Craneovou oženil.

Příjezd Jana Masaryka do Spojených států v roce 1919 lze chápat také jako určitou osobní satisfakci. Po svém neslavném návratu z této země³⁶ se o šest let později do Ameriky vrátil, aby zde ve funkci nejvyššího diplomatického zástupce nového státu zahájil budování československého vyslanectví.

Jan Masaryk si uvědomoval, že těžištěm jeho činnosti bude propagace ČSR. Československo jako nově vzniklý útvar ve středu Evropy nebylo v Americe dostatečně známé. Jan Masaryk se tedy snažil na

³⁴ V. KOTYK, *Jan Masaryk (diplomat krizových let)*, Praha 1990, s. 21.

³⁵ V. VANĚK, *Jan Masaryk*, Praha 1994, s. 50.

³⁶ Jan Masaryk pobýval před svým odjezdem z Ameriky několik měsíců v psychiatrické léčebně ve Vinelandu ve státě New Jersey.

nejrůznějších fórech rozšířit povědomí o této zemi. Zároveň se ve svém propagačním úsilí soustředil na aktivizaci krajaňské komunity v USA.

První Masarykovou cestou byla návštěva slovenské komunity v Pittsburghu. Tento cíl nebyl vybrán náhodou, neboť právě se slovenskými krajaňy jeho otec uzavřel tzv. Pittsburghskou dohodu, která se stala předmětem napětí a sporů (podrobněji viz kapitola II. 1 v části Slovenská problematika). Přístup Jana Masaryka, který prohlášoval, že je také Slovák a uměl dobře slovensky, měl svůj význam, neboť dokázal alespoň na čas zklidnit separatistické nálady uvnitř slovenské komunity.³⁷

V dalších měsících navštívil krajaňská centra v Clevelandu, Chicagu a dalších městech. Svým veřejným vystupováním si získal řadu příznivců. Jan Masaryk nejen perfektně ovládal angličtinu, ale uměl také složité myšlenky formulovat jednoduchým, srozumitelným způsobem. Janův přítel Bruce Lockhart o jeho lingvistických schopnostech napsal: „Neznám nikoho, kdo by se tak dokonale přizpůsobil psychologii cizího národa. Umí odpovědět na francouzskou slovní hříčku francouzsky. Je to jeden z mála cizinců, který se vyzná v maďarštině a jeho napodobení Maďara, mluvícího německy, se vyrovná jen jeho napodobení ruského žida z Nového Yorku, mluvícího smíšeninou ruštiny, jiddisch a americké angličtiny.“³⁸ O řečnickém umění Jana Masaryka rovněž informoval například československý list Tribuna v příspěvku amerického dopisovatele českého původu: „V posledních dnech jsem viděl taktně a vhodně vystoupiti Jana Masaryka, zvláště na obrovské schůzi v Chicagu, a jsem si jist, že osoba Masarykova, zde v kruzích amerických i našich vlastních, bude počátkem příznivého obratu. To vám píšu proto, aby se správně posuzovalo posláním Masarykovo, tedy ne proto, že je synem prezidentovým, ale pro svou vlastní osobu a své schopnosti zasluhuje, aby byl oceněn.“³⁹

³⁷ P. KOSATÍK, M. KOLÁŘ, *Jan Masaryk – pravdivý příběh*, Praha 1998, s. 64.

³⁸ B. LOCKHART, *Ústup ze slávy*, Praha 1937, s. 213.

³⁹ Státní ústřední archiv, Výstřižkový archiv (dále SÚA, VA), inv. č. 816, kr. 1676, noviny Tribuna z 24. 2. 1920.

Jan Masaryk se rovněž pokoušel získat finanční prostředky pro Československo. V rámci svých vystoupení v různých obchodních komorách a při setkáních s americkými průmyslníky poukazoval na neutěšenou situaci v československém hospodářství. Československo mělo po válce poškozenou průmyslovou strukturu, nedostávalo se základních surovin, chyběly úvěry na rekonstrukci ekonomiky. Narozdíl od úspěchů na rétorickém poli jeho obchodní aktivity již tak zdařilé nebyly. Jan Masaryk se angažoval při jednání o nákupu bavlny a pokusil se zprostředkovat také nákup lokomotiv (blíže viz kapitola IV. 2 v části Bavlnářské úvěry).

Společenským vyvrcholením pobytu Jana Masaryka ve Spojených státech se stala recepce na počest sedmdesátých narozenin československého prezidenta, která za účasti špiček americké politické scény proběhla dne 7. 3. 1920 na sklonku vlády Wilsonovy demokratické administrativy. Byl to slavnostní okamžik, v průčelí sálu hotelu New Willard, kde se akce konala, visela poprvé ve Spojených státech nová československá vlajka vedle americké. Recepce ze zúčastnilo několik set osob, z nichž k nejvýznamnějším patřili státní tajemník Robert Lansing, dcera prezidenta Wilsona Margaret, členové Kongresu, řada vyslanců apod. Na akci byla rovněž přítomna Ema Destinová, v Americe velmi populární, kterou při jejím zpěvu doprovázel na klavír Jan Masaryk.⁴⁰

Jan Masaryk nebyl sice ve Spojených státech v realizaci obchodních záměrů příliš úspěšný, jeho působení v USA však bylo přínosem pro vytvoření příznivého dojmu o československém státu. Prezidentův syn si svým vystupováním získal sympatie a pověst výborného hostitele, okouzujícího společníka a člověka, který se nenechá svazovat nejrůznějšími konvencemi.

Stinnou stránkou Masarykova působení bylo jeho nevelké nasazení v oblasti klasické administrativní práce, které se projevovalo tím, že na ministerstvo zahraničí nedocházelo mnoho zpráv o situaci v USA. Masaryk tuto skutečnost přiznal ministru Benešovi. „Cítím se vinen, že nepodávám ministerstvu častějších a podrobnějších zpráv, ale věřte,

⁴⁰ P. KOSATÍK, M. KOLÁŘ, *Jan Masaryk*, s. 66.

snažím se nezahlálet.“⁴¹ Na druhé straně není pravdou, že by Prahu vůbec o svých aktivitách neinformoval. Z archivních fondů ministerstva zahraničí vyplývá, že Masaryk stručně telegrafoval do Prahy např. v souvislosti s nákupem bavlny, rovněž konzultoval otázky kontrapropagandy vůči Maďarsku. Těsně před svým odjezdem na počátku října upozornil také na pravděpodobnost vítězství republikánů v USA.⁴²

Jan Masaryk opustil Washington 8. 10. 1920, ještě předtím, než se nový vyslanec ujal úřadu. Na přechodnou dobu řídil chod vyslanectví legační rada Karel Halla. Halla byl jeden z těch diplomatů – absolventů konzulární akademie ve Vídni, kteří se pohybovali v zahraniční službě již za Rakousko-Uherska. Od roku 1901 až do vzniku Československa působil na konzulátech na Balkáně. Vyslanectví ve Washingtonu vedl do příjezdu Bedřicha Štěpánka v lednu 1921.⁴³

Neúspěchy provázející proces sjednávání a realizace ekonomických kontraktů urychlily Masarykův odjezd. Situaci rovněž ovlivnily rodinné důvody. Janova matka byla vážně nemocná a její syn cítil, že by měl být v Praze. Návrat oblíbeného diplomata do Prahy se neobešel bez reakcí tisku. Noviny s lítostí připomínaly, že odchází schopný reprezentant demokratického státu, který měl zájem o navázání dobrých hospodářských styků mezi oběma zeměmi.⁴⁴ Kromě krajanů se o Masarykově činnosti vyjadřovali pochvalně i někteří představitelé firem, s kterými jednal o úvěrech pro československý průmysl. Například ředitel South Atlantic Export Company pro list Tribuna napsal: „Jan Masaryk se těší vážnosti v mé zemi. Byl jsem proto nepříjemně překvapen zprávou, že má nastati změna v československém vyslanectví ve Washingtonu. Nemyslím si, že by nástupce Jana Masaryka dovedl si tak rychle získati všeobecných sympatií jako on.“⁴⁵

⁴¹ Masarykův dopis z 26. 2. 1920 adresovaný Benešovi, pramen neuveden in: tamtéž, s. 67.

⁴² AMZV, fond Politických zpráv ZÚ Washington (dále PZ) 1920, zprávy z roku 1920

⁴³ F. KOLÁŘ a kolektiv, *Politická elita meziválečného Československa, 1918–1938*, Praha, 1998, s. 78.

⁴⁴ P. KOSATÍK, M. KOLÁŘ, *Jan Masaryk*, s. 69.

⁴⁵ SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1676, Tribuna z 9. 8. 1920.

Návrat prezidentova syna z Washingtonu neznamenal konec jeho diplomatické kariéry. Naopak, krátce po svém příjezdu byl přidělen k práci na vyslanectví v Londýně. Odchod do Británie však Jan Masaryk musel odložit. V Praze bylo práce více než dost. Probíhalo ustavování struktur Hradu včetně ministerstva zahraničí, které na Hradě sídlilo.⁴⁶ Zároveň se prohloubily zdravotní problémy v Masarykově rodině. Na počátku roku 1921 prezident vážně onemocněl zápallem plic, podařilo se mu však uzdravit. Janova matka, dlouhodobě nemocná, pobývajíc od roku 1918 v sanatoriu ve Velešlavíně, zemřela v květnu 1923.⁴⁷ Jan Masaryk zůstal v Praze do roku 1925, kdy byl jmenován vyslancem ČSR v Británii, kde působil až do roku 1938. Diplomacii zůstal věrný až do své tragické smrti v roce 1948.

Narozdíl od Jana Masaryka, který v USA své zkušenosti v zahraniční službě teprve získával, měl Bedřich Štěpánek na počátku dvacátých let za sebou léta působení v diplomatických službách.

Absolvent konzulární akademie ve Vídni působil v různých funkcích v rakouských konzulárních službách. Pracoval v Hamburku, Smyrně, v roce 1913 se stal vicekonzulem na rakouském generálním konzulátu v Istanbulu. V roce 1915 se však zapojil do protihabsburského odboje a začal spolupracovat s organizací Maffie. V březnu 1915 byl pro podezření z nepřátelské činnosti z diplomatických služeb habsburské monarchie odvolán. V dalších letech se naplno zapojil do odbojové práce. Od roku 1916 v Praze udržoval kontakty s představiteli domácího protirakouského odboje a koordinoval styky Maffie s českými poslanci ve Vídni. Během roku 1917 se přesunul do zahraničí, kde pomáhal Edvardu Benešovi při činnosti Československé národní rady v Paříži. Po skončení války se účastnil příprav československé delegace na mírovou konferenci v Paříži. V lednu 1919 se na žádost premiéra Kramáře vrátil do Prahy, kde stál u zrodu ministerstva zahraničních věcí. V době nepřítomnosti ministra Beneše, který jednal na mírové konferenci, fakticky tento úřad vedl.⁴⁸

⁴⁶ Do Černínského paláce se ministerstvo zahraničí přestěhovalo až v roce 1934.

⁴⁷ V. VANĚK, *Jan Masaryk*, s. 70.

⁴⁸ *Slovník prvního československého odboje 1914–1918*, Praha 1993, s. 139.

Bedřich Štěpánek byl představitelem bývalých diplomatických činitelů Rakousko-Uherska, kteří se po vzniku Československa dali do služeb nově vzniklého demokratického státu. Československou zahraniční službu bylo po první světové válce nutno budovat od základů. Osob, které by měly alespoň základní zkušenost s fungováním diplomatických mechanismů, byl ale velký nedostatek. V diplomacii proto začali působit jak účastníci domácího nebo zahraničního odboje, kteří nikdy nebyli zapojeni v rakousko-uherských státních strukturách, tak i lidé zaměstnaní nějakou dobu v institucích bývalé habsburské monarchie. Předpokladem jejich činnosti pro Československo však musela být loajalita k novému státu, kterou např. Bedřich Štěpánek nebo Ferdinand Veverka projevili tím, že se v průběhu první světové války aktivně přidali na protihabsburskou stranu.

Bedřich Štěpánek předal jako řádný vyslanec pověřovací listiny americkému prezidentovi dne 5. 1. 1921. Jeho úkolem jako prvního skutečného zástupce ČSR bylo konsolidovat poměry na washingtonském vyslanectví. Štěpánkův příchod vzbudil u některých stávajících pracovníků mise nelibost. Stěžovali si na malé společenské aktivity nového vyslance s tím, že „J. G. Masaryk hostil téměř každý den někoho, ať již z kruhů politických nebo diplomatických.“⁴⁹

Působení vyslance Štěpánka ve Spojených státech nepřispělo ke klidnému chodu zastupitelství. V průběhu roku 1921 se začaly množit stížnosti na vyslancovu práci. Lidé jako legační rada Karel Halla nebo tajemník Otto Křížek jej obvinili z nekompetentnosti, protěžování vlastních oblíbenců a z porušení úředního tajemství. Poukazovali na to, že vyslanec není nikam zván, že do záležitostí vyslanectví zasahuje jeho sestra Anna a v neposlední řadě kritizovali Štěpánkův přístup ke krajské komunitě.⁵⁰

Praha musela na neutěšenou situaci v československém vyslanectví, ze kterého začali odcházet Štěpánkovi oponenti, reagovat.⁵¹ Během roku 1922 byla kvůli těmto událostem v Praze ustavena vyšetřovací komise s cílem prověřit vyslancovy aktivity. Štěpánek byl povolán do

⁴⁹ P. KOSATÍK, M. KOLÁŘ, *Jan Masaryk*, s. 66.

⁵⁰ M. NECHVÁTAL, „Záležitost washingtonská“, *Dějiny a současnost*, 3/1997, s. 42.

⁵¹ Tamtéž, s. 42.

ČSR, kde měl možnost věci zdůvodnit. Před ministerskou komisí se hájil především tím, že poukazoval na motivy zášti svých odpůrců. Například plk. Hurbana zamýšlel Štěpánek odvolat proto, že byl prý závislý na kokainu.⁵² V této souvislosti je možno připomenout, že se o stejném problému dříve zmiňoval i Jan Masaryk.⁵³

Vyšetřování vedené v Praze vyústilo nakonec v obvinění vyslance Štěpánka z porušení úřední a stavovské povinnosti. Bylo mu vytýkáno, že bez povolení opustil na několik měsíců své působiště. Komise dále poukázala na závažné nedostatky v jeho vyslanecké práci. Kupříkladu byl kritizován za to, že ve zprávě o schůzi slovenských organizací, která se konala na půdě zastupitelství, neinformoval o požadavku slovenských autonomistů vtělit text Pittsburghské dohody do československé ústavy. Vyslanci byly rovněž kladeny za vinu nedostatečné referáty o washingtonské konferenci a některé další prohřešky.⁵⁴

V případě posledně zmíněného problému nebyla kritika amerického vyslanectví zcela na místě. Není totiž pravda, že by ministerstvo zahraničí nemělo o washingtonské konferenci dostatek poznatků. V době od 16. 11. 1921 do 6. 2. 1922 bylo z Washingtonu zasláno do Prahy celkem 9 obsáhlých zpráv o této konferenci, včetně závěrečné souhrnné zprávy. Na druhé straně o aktivitách vyslance Štěpánka tato událost příliš nevypovídá, neboť ani jeden dokument nenesl vyslancův podpis. Všechny listiny signoval a pravděpodobně i vypracoval ředitel ČTK v USA Milan Getting.⁵⁵

Záležitost washingtonská, jak byla Štěpánkova aféra nazývána, znamenala ukončení mise tohoto československého diplomata. V rovině československo-amerických vztahů není podstatné, zda lze příčinu vyslancova odvolání hledat v rivalitě mezi ministrem Benešem a zkušeným vyslancem Štěpánkem nebo zda šlo opravdu o závažná

⁵² Tamtéž. s. 43.

⁵³ Jan Masaryk o Hurbanovi mimo jiné napsal: „Nemá-li dostatečnou dávku, stává se nezodpovědným, uprostřed konverzace zapomene, o čem je řeč. Teprve krátký odskok do ústraní umožní mu znovunavázání vyjednávání.“, Dopis Benešovi ze 3. 2. 1919 in: KOSATÍK, KOLÁŘ, *Jan Masaryk*, s. 67.

⁵⁴ Blíže o závěrech Štěpánkova vyšetřování in: M. NECHVÁTAL, *Záležitost*, s. 43.

⁵⁵ AMZV, PZ 1921 a 1922.

pochybení v práci zastupitelství.⁵⁶ Důležité je, že Štěpánkova aféra přispěla k prodloužení provizorního stavu, který na československém vyslanectví ve Washingtonu trval již od pobytu Jana Masaryka.

Beneš odvolal Štěpánka z funkce v listopadu 1922. Po skončení vyšetřování však Štěpánek do Československa znovu nepřijel a na vyslanectví zůstal formálně ještě do počátku roku 1923. Tehdy odešel z diplomacie a usadil se natrvalo ve Spojených státech. Do své smrti v roce 1943 působil v San Francisku jako advokát. Po delší pauze se jeho jméno objevilo v diplomatické korespondenci ještě jednou v roce 1929. Bedřich Štěpánek se nečekaně obrátil na československé vyslanectví a prostřednictvím konzula Milana Gettinga žádal o poskytnutí půjčky 300 dolarů. Getting informoval Prahu a doporučil kladné vyřízení: „Štěpánek nemá peníze, a je to poprvé, co se obrací o pomoc.“⁵⁷ Ministr Beneš obratem vyjádřil souhlas a peníze byly Štěpánkovi poskytnuty.⁵⁸

Jmenování Františka Chvalkovského vyslancem ve Spojených státech nebylo překvapující. Vyslanectví totiž potřebovalo člověka se zkušenostmi z diplomatické práce a Chvalkovský se tak stal osobou, která po provizorním působení Jana Masaryka a neklidném období vyslance Štěpánka konsolidovala poměry na zastupitelství ve Washingtonu.

František Chvalkovský, před válkou mimo jiné vykonávající právní praxi, se poprvé dostal k diplomacii v průběhu první světové války, kdy pracoval jako sekretář na španělském honorárním konzulátu v Praze. V listopadu 1920 vstoupil do služeb ministerstva zahraničí. Ve funkci šéfa politické sekce zastupoval Československo na konferenci nástupnických států v Římě. Jeho další kroky vedly do Japonska, kde se stal prvním řádným československým vyslancem. V Japonsku působil od července 1921 do jara 1923, v té době se pokoušel navázat obchodní kontakty s Čínou.⁵⁹

⁵⁶ Názor, že snahou Beneše bylo odstranit Štěpánka jako svého potenciálního konkurenta zastává kromě M. Nechvátala rovněž A. KLIMEK v knize *Boj o brad I.*, Praha 1996, s. 235.

⁵⁷ AMZV, TO 1929, telegram z 19. 7. 1929.

⁵⁸ AMZV, fond Telegramy došlé ZÚ Washington (dále TD) 1929, telegram z 20. 7. 1929.

⁵⁹ F. KOLÁŘ a kol., *Politická*, s. 130.

V červnu 1923 byl jmenován vyslancem ve Spojených státech, současně byl akreditován i na Kubě. Pobýval zde však poměrně krátkou dobu, pouze do září 1925. Během svého působení ve Washingtonu několikrát navštívil Prahu, kde si zřejmě připravoval půdu pro svou další politickou kariéru. Za tento přístup si vysloužil kritiku novinářů: „Pan Chvalkovský je od zimy v Praze a jezdí s ministerským předsedou na politické výlety. Do Ameriky se nevrací, vyslancké požitky bere. Máme tedy v Americe vyslanectví bez vyslance.“⁶⁰ V listopadu 1925 byl zvolen poslancem za Republikánskou stranu zemědělského a maloroľnického lidu. Mandátu se však vzdal koncem ledna 1927, kdy nastoupil znovu na diplomatickou dráhu, tentokrát jako vyslanec v Berlíně. Ve státní službě působil až do své smrti v roce 1945.⁶¹

Jeho nástupcem se stal Zdeněk Fierlinger, který se ujal funkce vyslance 12. 10. 1925.⁶² Pobyt ve Spojených státech byl epizodou, kterou absolvoval v rámci rotace československých diplomatů v meziválečném období. Fierlinger, který sloužil za první světové války u československých legií, vstoupil aktivně do státních služeb hned po vzniku nového státu. V roce 1919 se stal přednostou národohospodářské sekce ministerstva zahraničních věcí a podílel se na sjednávání obchodních smluv Československa s Francií, Itálií a Holandskem. Od května 1921 působil jako vyslanec v Holandsku, od října 1924 do září 1925 zastával stejný post v Rumunsku, kde se podílel na upevňování struktur Malé dohody. V letech 1925 až 1928 byl ve funkci vyslance ve Spojených státech. Po ukončení pobytu v USA se nadále věnoval diplomatické a politické kariéře.⁶³

Ferdinand Veverka měl, podobně jako Bedřich Štěpánek, zkušenosti z rakousko-uherské diplomatické služby. Na počátky války však

⁶⁰ SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2662, Role z 24. 9. 1925.

⁶¹ F. KOLÁŘ, *Politická*, s. 108.

⁶² Po odchodu vyslance Chvalkovského do příchodu vyslance Fierlingera ambasádu krátce vedl Jaroslav Lípa. Lípa působil ve funkci legačního rady na vyslanectví v USA od roku 1923 až do roku 1929. Sahrál svou aktivní roli mimo jiné při jednání o vypořádání válečných dluhů.

⁶³ F. KOLÁŘ, *Politická*, 57.

vystoupil ze služeb habsburské monarchie a zapojil se do domácího opozičního hnutí. Diplomatickou činnost obnovil na počátku dvacátých let, kdy byl vyslán jako chargé d'affaires do Londýna. Od února 1921 do podzimu 1924 zastával funkci vyslance v Bukurešti, kde se v dubnu 1921 podílel na podepsání spojenecké smlouvy mezi Rumunskem a Československem na vytvoření Malé dohody. Od listopadu 1924 do října 1928 byl vyslancem ve Švýcarsku a současně působil jako stálý delegát u Společnosti národů v Ženevě. V listopadu 1928 se stal řádným vyslancem ve Spojených státech. Veverka narušil praxi krátkých pobytů československých vyslanců ve Spojených státech, neboť svou funkci vykonával až do jara 1936. Za svoji aktivitu při prohlubování vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi obdržel čestný doktorát na universitě v Jižní Karolíně. Po roce 1936 zastával funkci vyslance ve Vídni a Bukurešti. Po druhé světové válce odešel ze státních služeb a v roce 1948 emigroval do Spojených států.⁶⁴

Způsob odvolání vyslance Štěpánka byla událost, která se ve vztahu k československým reprezentantům ve Spojených státech již neopakovala. Vyslanci Chvalkovský, Fierlinger a Veverka plnili své úkoly standardním způsobem bez výraznější kritiky ze strany ministerstva zahraničí. Příklady témat, kterými se Československé vyslanectví v průběhu dvacátých let zabývalo, jsou rozvedeny v dalších částech této kapitoly.

Aktivity československého vyslanectví

Diplomatická služba nově vzniklého Československa se musela potýkat s celou řadou problémů. Kromě otázek personálních, o nichž pojednávala předcházející část, byla činnost vyslanectví ovlivňována i možnostmi komunikace, toku informací mezi pražským centrem a jednotlivými vyslanectvími.

Způsobů, kterých československé vyslanectví ve Washingtonu mohlo při komunikaci používat, bylo několik. Nejrozšířenější a nej-používanější metodu představovalo telegrafní spojení. Jeho hlavní výhodou byla rychlost, se kterou bylo možno informace obdržet.

⁶⁴ Tamtéž, s. 281.

Navíc telegraf umožňoval šifrování zpráv, takže byla zajištěna i určitá ochrana dat důvěrného nebo tajného charakteru. Není proto divu, že ministerstvo zahraničí v kontaktu se zastupitelským úřadem ve Washingtonu používalo především telegrafické spojení. Kromě rychlosti hrála roli také skutečnost, že Praha nepotřebovala do USA posílat žádné rozsáhlé zprávy, pro které by telegraf vzhledem k možným chybám při přenosu dat nebyl nejvhodnější.

Československé vyslanectví v USA mělo obecně ve své činnosti značnou autonomii, což se v praxi projevovalo tím, že na politické zprávy, které českoslovenští zástupci posílali do Prahy, zpravidla nepřicházela žádná zpětná reakce. Instrukce byly z Prahy do Washingtonu posílány jen za výjimečných okolností, kdy československá vláda měla eminentní zájem o danou problematiku. Za jeden z těchto případů lze považovat otázku vyrovnání válečných dluhů. Ministr Beneš zaslal do USA několik pokynů k taktice československého vyjednávání a zároveň si vyžádal zprávy o probíhajících jednáních s ostatními dlužnickými státy.

Kromě těchto došlých a odeslaných telegramů představují zvláštní skupinu telegramy cirkulární. V těchto telegramech zejména ministr Beneš informoval všechna důležitá zastupitelská místa o zásadních otázkách československé zahraniční politiky. Například v době konání locarnské konference poslal Beneš důvěrnou zprávu o průběhu jednání, kterou kromě evropských ambasad obdrželo také československé vyslanectví ve Washingtonu. I když pochopitelně existovalo poštovní spojení mezi Prahou a Washingtonem, telegrafní kontakt zůstal v komunikaci ministerstva zahraničí a československého zastupitelství základním informačním prostředkem.

Poštovní služby využívalo československé vyslanectví v USA hlavně v případech zasílání souhrnných politických zpráv. Při těchto příležitostech byla používána kurýrní služba, pošta diplomatická nebo i normální. Tyto zprávy sloužily především k informaci o situaci v USA a jejich doručení do Prahy, necelé tři týdny po odeslání, nezhodnocovalo příliš aktuálnost obsažených informací. Kritiku ministerstva zahraniční lze v tomto smyslu zaznamenat na počátku dvacátých let. Dne 9. 7. 1921 Praha obdržela zprávu odeslanou z Was-

hingtonu 18. 6. Zpráva pojednávala o událostech, které se staly před dvěma měsíci, a ministerstvo zahraničí upozornilo telegramem zastupitelství ve Washingtonu, že informace jsou zastaralé a vesměs nepotřebitelné. Zároveň navrholo způsob, jak podobným situacím v budoucnu předcházet. Byl vznesen požadavek odeslat zprávu pojednávající o událostech v daném měsíci vždy první den následujícího měsíce, aby zpoždění bylo co nejmenší. Další návrh spočíval v tom, posílat zprávy častěji, třeba ve čtrnáctidenních cyklech.⁶⁵ Postupem času se praxe v této oblasti ustálila, a pokud lze z archivních materiálů vyčíst, vyslanectví těmto situacím předcházelo. Poukaz na neaktuálnost posílaných zpráv, ať už jakéhokoliv druhu, se v průběhu dvacátých let již neobjevil.

Posílání komplexnějších politických zpráv poštou bylo výhodné, neboť odstraňovalo hlavní problém telegrafního spojení, spočívající v malé přesnosti a častých technických chybách. Zejména v první polovině dvacátých let lze v archivu ministerstva zahraničí nalézt určité zmínky o tom, že data přicházející prostřednictvím telegrafu obsahovala nečitelné pasáže, byla použita špatná šifra apod. Bylo proto nutné poslat informace znovu, třeba i vícekrát, než byl text úplný. V případě rozsáhlejších dokumentů se přirozeně možnost výskytu problémů zvyšovala.

Ve výčtu technických prostředků nelze opomenout fenomén „moderní doby“, který od konce dvacátých let začal zaujímat stále větší význam – telefon. První zpráva o připravovaném telefonním spojení mezi USA a ČSR pochází z listopadu 1928, kdy vedoucí diplomatického protokolu ministerstva zahraničí Ludvík Strimpl zaslal vyslanci Ferdinandu Veverkovi zprávu o chystaném telefonování přes oceán. Mělo se uskutečnit 22. 11. a Strimpl se 17. 11. tázal, zda zahájí rozhovor z americké strany prezident Calvin Coolidge nebo ministr zahraničí Frank Kellogg. Podle toho by se pak v Praze přizpůsobili. Na druhém konci linky by byl buď prezident Masaryk, nebo ministr zahraničí Beneš.⁶⁶ Je zajímavé, že v této věci došlo k určitému infor-

⁶⁵ AMZV, PZ 1921, zpráva z 9. 7. 1921.

⁶⁶ AMZV, TD 1928, telegram č. 39.

mačnickému šumu, neboť Veverka za tři dny odpověděl, že americké ministerstvo zahraničí o ničem neví a že první telefonní rozhovor bude vést zřejmě někdy později Kellogg.⁶⁷ Tyto telegramy představují ojedinělou zmínku, kterou lze o telefonování jako prostředku komunikace mezi oběma zeměmi v průběhu dvacátých let v archivních materiálech nalézt.

V průběhu počátečních let rozvoje československé diplomacie se ustálila také pravidla týkající se posílání různých druhů zpráv z USA do pražské centrály. Dne 30. dubna 1921 ministerstvo zahraničí přijalo směrnici, zavazující československé vyslance posílat pravidelné referenční zprávy.⁶⁸ V květnu téhož roku byl schválen dodatek týkající se některých evropských vyslanectví.⁶⁹

Nová metodika rozdělila zprávy politického charakteru do dvou kategorií – na řádné a mimořádné. Řádné politické zprávy měly jednotnou strukturu. V případě československého zastupitelství v USA pojednávaly vždy o nejdůležitějších událostech, které se v zemi staly v uplynulém měsíci. Tyto zprávy bývaly často poměrně obsáhlé (okolo 30 stran strojopisu). Vnitřně se zpravidla dělily na část vnitropolitickou (aktivity Kongresu, jednotlivých amerických ministerstvech, činnost nejvýznamnějších politických stran, zprávy o průběhu parlamentních nebo prezidentských voleb) a zahraničně-politickou (informace o mezinárodních aktivitách USA). Řádné politické zprávy také často obsahovaly poznatky např. o produkci amerického zemědělství, údaje z vojenské oblasti a mnoho dalších informací. Zprávy byly spíše popisné, nezahrnovaly komentáře a postoje vyslanců k daným tématům. Příznačná jsou v tomto smyslu i úvodní slova z první řádné politické zprávy, kterou poslal Chvalkovský do Prahy v červenci 1923: „Ani v oboru vnitřní ani v oboru zahraniční politiky USA nevykazují během července události, jež by zasluhovaly více než pouhého zaregistrování.“⁷⁰ Kromě řádných politických zpráv zasílaných z Washing-

⁶⁷ AMZV, TO 1928, telegram č. 26.

⁶⁸ Směrnice byla přijata pod č.j. 15483/21. In: AMZV, II. sekce, kr. 580.

⁶⁹ Dodatek ke směrnici ze 30. 4. 1921 ukládá vyslanectvím posílat měsíčně zvláštní zprávy o úřední i tajné činnosti sovětských diplomatických zástupců, o restauračních monarchistických snahách apod. In: AMZV, II. sekce, kr. 580.

⁷⁰ AMZV, PZ 1923, I. řádná politická zpráva z července 1923.

tonu přicházely do Prahy rovněž zprávy z jednotlivých československých konzulátů, které řádné politické zprávy s akcentem na místní problematiku doplňovaly.

Mimořádné politické zprávy měly jiný charakter. Jednalo se především o zprávy tematické, které se vždy soustředily na konkrétní problematiku dané oblasti. Některé z mimořádných zpráv doplňovaly nebo rozvíjely události obsažené již v řádných zprávách (např. volební souboje politických stran, profily prezidentských kandidátů apod.), jiné informovaly o otázkách, které se v řádných zprávách neobjevovaly. Československá ambasáda je posílala do Prahy v nepravidelných intervalech. Většinou záleželo na vůli vyslanectví, o jakých otázkách se rozhodlo ministerstvo zahraničí podrobněji informovat. Kromě zásadních priorit, které bylo nutno sledovat stále (např. problematika dluhů), docházelo pouze ojediněle k tomu, že byly mimořádné politické zprávy zasílány do Prahy jako reakce na předem dané požadavky. Za jeden z takových případů lze považovat situaci, kdy si ředitel politického odboru ministerstva zahraničí a Benešův zástupce ministr Václav Girsou vyžádal informace týkající se uznání Sovětů USA. Vyslanec Chvalkovský v telegrafické odpovědi přislíbil periodické podávání mimořádných zpráv k tomuto tématu.⁷¹

Výběr témat u mimořádných politických zpráv nebyl nijak omezen, často pojednával o událostech, které k Československu neměly přímý vztah, ať už se jednalo o vnitropolitickou oblast (např. zpráva o průběhu mobilizačního dne v USA) nebo zahraničně-politické téma (americká politika vůči Španělsku, okupace Haiti apod.).

Mimořádné politické zprávy mají význam především v tom, že vedle rutinních řádných zpráv poskytují určitý obraz o profilových tématech, kterými se československé vyslanectví zabývalo. Nezřídka také obsahují komentáře k jednotlivým oblastem a dávají nám určitou možnost nahlédnout do myšlenek a postojů československých zástupců.

Vyslanec Štěpánek směrnicí ohledně pravidelného posílání řádných politických zpráv nerespektoval. V polovině roku 1921 se objevuje první tzv. situační politická zpráva. Pojednává o jmenování Charlese

⁷¹ AMZV, TD 1925 a TO 1925, telegramy mezi Girsou a Chvalkovským z 9. a 10. 2. 1925.

Hughese státním tajemníkem. Situační zprávy posílal Štěpánek souhrnně za delší časové období, například za únor a březen 1922. S příchodem Františka Chvalkovského se situace poněkud zlepšila, kromě řádných politických zpráv v měsíčních intervalech ministerstvo zahraničí obdrželo rovněž dvě mimořádné politické zprávy. Nutno říci, že na nízkou frekvenci posílání politických zpráv nepřicházely do Washingtonu z Prahy urgency, alespoň o tom nebyly nalezeny žádné doklady. Zcela jiná byla situace na vyslanectví v Londýně. V roce 1923 tým vyslance Vojtěcha Mastného vypracoval rekordních 84 mimořádných politických zpráv,⁷² několik řádných měsíčních zpráv však vyslanectví v druhé polovině roku 1923 ministerstvu zahraniční nezaslalo. Do Londýna okamžitě směřoval dotaz, jak je možné, že ambasáda neplní pokyny metodické směrnice. Vyslanec Mastný v odpovědi poukázal na „přetíženost prací“ s tím, že „...vyslanectví se soustředilo na posílání mimořádných politických zpráv majících cenu aktuální, narozdíl od zpráv řádných majících cenu spíše historickou.“⁷³

Ačkoliv je zřejmé, že vyslanectví ve Washingtonu „přetížeností prací“ netrpělo, ministerstvo zahraničí si na nedostatek zpráv z USA nestěžovalo. Rozdílný přístup k jednotlivým zastupitelstvím vyplýval pravděpodobně z faktu, že zprávy z vyslanectví v Británii či ve Francii byly pro ČSR důležitější než informace ze Spojených států, neboť tyto evropské země byly základními garanty československé mezinárodní bezpečnosti.

Systém řádných a mimořádných politických zpráv fungoval v letech 1923 až 1928. Dne 9. 2. 1928 byla přijata nová pravidla pro posílání zpráv, která se týkala také československého zastupitelství v USA. Řádné politické zprávy byly nahrazeny čtvrtletními tzv. politickými zprávami. Mimořádné politické zprávy byly zrušeny. Místo nich bylo možno zasílat v nepravidelných intervalech podle potřeby tzv. běžné zprávy.⁷⁴

⁷² Československé vyslanectví v Haagu vypracovalo za rok 1923 čtyři mimořádné politické zprávy, vyslanectví v Paříži 14 apod. In: AMZV, II. sekce, kr. 580.

⁷³ Dopis vyslance Mastného ministru Girsovi z 11. 1. 1924. In: AMZV, II. sekce, kr. 580.

⁷⁴ AMZV, tamtéž.

Zastupitelství v USA se však nepodařilo hladce přejít na tuto praxi. Vyslanec Veverka kromě politických zpráv začal posílat do Prahy další neočíslované zprávy. Tyto zprávy byly zasílány pouze v originále a vzhledem k nedostatečné identifikaci byly zařazovány buď pod zprávy politické, nebo tematicky pod heslo, které měly. Ministerstvo zahraničí na tuto skutečnost na konci roku 1929 reagovalo s tím, že požádalo vyslanectví, aby zprávy od ledna 1930 měly odpovídající označení. Vyslanectví tento pokyn splnilo. V roce 1932 byl na ministerstvu zahraničí pověřen referent, aby dodatečně shromáždil všechny zprávy z československého vyslanectví v USA za rok 1929 a ty, jež by mohly být považovány za zprávy běžné, očísloval. Referent se do této práce s vervou pustil a vypracoval seznam běžných zpráv, do kterého zahrnul všechny informace i přepisy krátkých telegramů. Tímto způsobem se dopracoval k číslu, které vysoce převyšovalo počty mimořádných zpráv, které byly do Prahy posílány v přecházejících letech.⁷⁵

Po systémové reorganizaci se hlavní směry zájmu Československa v USA zásadně nezměnily. Mezi stále sledované oblasti patřila témata priorit americké zahraniční politiky a vztah Spojených států ke světovým mocnostem. Stranou pozornosti přirozeně nezůstávaly otázky týkající se propagandy Československa, problematika slovenských autonomistických snah či maďarské protičeskoslovenské propagandy.

Republikánská zahraniční politika vůči Evropě

V polovině roku 1920 Warren G. Harding, republikánský kandidát na funkci prezidenta, v rámci své volební kampaně na shromáždění v Bostonu mimo jiné uvedl: „Co teď Amerika potřebuje, to nejsou hrdinové, nýbrž léčba; to nejsou univerzální recepty, nýbrž normalita; Amerika nepotřebuje revoluci, nýbrž restauraci, nepotřebuje chirurgické zákroky, nýbrž veselou pohodu... Vláda by měla být partnerem světa obchodu, měla by se méně zabývat idealistickými projekty a spíše se soustředit na takové praktické otázky, jakými jsou

⁷⁵ Referent ministerstva zahraničí se dopracoval k počtu 54 běžných zpráv. In: AMZV, PZ 1932, zpráva z 19. 2. 1932.

zajištění zahraničních zdrojů ropy a rozšíření trhů.“⁷⁶ Výrok budoucího amerického prezidenta⁷⁷ charakterizoval proměnu, ke které na počátku dvacátých let s nástupem republikánů do Bílého domu došlo. V oblasti americké angažovanosti se nový přístup projevil vztahem ke státům středoevropského regionu.

Vyslanectví ve Washingtonu zasílalo do Prahy pravidelně zprávy o postojích americké administrativy k otázkám zahraniční politiky. Již v dubnu 1921 zaslal vyslanec Štěpánek do Prahy zprávu o zásadách republikánské politiky, které spočívaly především v uplatňování Monroeovy doktríny a v odklonu od evropských poměrů. K odmítnutí účasti Spojených států v Společnosti národů vyslanec poznamenal: „Neúčast ve Společnosti národů neznačí nezáměr o Evropu, naopak Amerika má nejhlubší zájem o stabilizaci a rekonstrukci Evropy jako dlužníka a prvořadého odbytiště.“⁷⁸

Podobné zprávy přinášelo československé zastupitelství v USA i v dalších letech. Referovalo o projevech amerických oficiálních představitelů, zejména prezidenta a státního tajemníka. Pozornost zastupitelství se na ně zaměřila především v případech, kdy se vyjadřovali o situaci ve střední Evropě. Státní tajemník Charles Hughes např. při oslavě stoletého výročí Monroeovy doktríny prohlásil: „USA nejsou zaměstnány starostí o svůj vztah k jiným státům, mohou se věnovat zajištění vlastní svobody... Vůdčí zásady americké politiky vůči Evropě musí být mír, obchod, čestné přátelství se všemi národy, ale žádná aliance s nimi. Spojené státy si přejí vidět prospívající Francii, přejí si také vidět sjednocené a prospívající Německo.“⁷⁹

Zmíněné postoje, které američtí činitelé opakovaně formulovali v průběhu dvacátých let, ukazují na priority jejich politiky. Neratifikování versailleského uspořádání a nechuť podílet se na činnosti orgánů evropské kolektivní bezpečnosti, jako byla Společnost národů nebo Ženevský protokol, nebyla výrazem nezáměru USA o dění v Evropě,

⁷⁶ Peter SCHÄFER, *Prezidenti USA*, Praha 1995, s. 303.

⁷⁷ Republikán Warren Harding vyhrál volby v listopadu 1920 a s rozdílem sedmi milionů hlasů porazil demokratického kandidáta A. Coxe, in tamtéž.

⁷⁸ AMZV, PZ 1921, zpráva z 11. 4. 1921.

⁷⁹ AMZV, PZ 1923, XII. řádná politická zpráva z 6. 12. 1923.

ale projevem realizace vlastní politiky. V roce 1921 Spojené státy ukončily válečný stav uzavřením separátních mírových smluv s Německem, Rakouskem a Maďarskem.

Snahou Spojených států bylo rozvíjet hospodářské a obchodní styky a udržet stabilitu v neklidné Evropě, což podle jejich názoru spočívalo především ve vyvažování vlivu Francie pomocí obnovení německé ekonomiky.

Jednu ze základních cest vedoucích k posílení mírového uspořádání nejen v Evropě, ale i celosvětovém měřítku viděly Spojené státy v podpoře odzbrojovacích iniciativ. Washingtonská konference probíhající od listopadu 1921 do února 1922 řešila omezení námořního zbrojení mezi zeměmi, které měly své zájmy v Pacifiku a na Dálném Východě. Spojené státy v jejím výsledku viděly pozitivní krok a snažily se, aby se procesy vedoucí k omezování zbrojení rozvíjely také v Evropě. Američané se v této souvislosti s nedůvěrou dívali na spojenecké smlouvy, které uzavřela například Francie s Československem a dalšími zeměmi. Spojené státy se obávaly, že tyto dohody budou znamenat růst vojenských výdajů, čímž budou komplikovat vypořádání dluhů těchto zemí.⁸⁰ Do struktury evropského uspořádání však Spojené státy nehodlaly přímo zasahovat. Jedním z prostředků k ovlivňování situace v Evropě se stala jejich politika v oblasti dluhů. Problematice dluhů a otázkám s ní souvisejícím je věnována samostatná kapitola IV.

Československo se přirozeně nezabývalo pouze obecnými zásadami republikánské politiky, ale sledovalo také konkrétní americké chování ke světovým mocnostem. Zvláštní kapitolu v tomto případě představovala otázka uznání sovětského Ruska Spojenými státy. Československé zastupitelství sledovalo diskusi, která se o tomto tématu ve Spojených státech rozvinula. Stoupenci uznání sovětského Ruska, jako např. předseda zahraničního výboru Senátu senátor Borah, argumentovali ekonomickými důvody. Republikánská administrativa zaujala zdrženlivější postoj s tím, že je nutné, aby sovětské Rusko před

⁸⁰ Halina PARAFIANOWICZ, *Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych w latach 1918–1933*, Białystok 1996, s. 181.

tímto krokem splnilo některé podmínky. Američané požadovali navrácení majetku, který byl zkonfiskován americkým občanům za revoluce. S tím souviselo převzetí zodpovědnosti za ruské předválečné závazky vůči USA. Kromě aspektů ekonomických blokovaly uznání SSSR otázky ideologické, neboť SSSR verbálně deklaroval snahu zničit americký společenský systém.⁸¹ Do Prahy byla v tomto kontextu zasílána také stanoviska významných nevládních organizací jako např. Americké federace práce, která podporovala vládní argumentaci a ostře se postavila proti snahám uznat bolševický stát.⁸²

Otázka navázání diplomatických styků mezi USA a SSSR byla vyřešena až za vlády prezidenta F. D. Roosevelta v první polovině třicátých let. Tehdy představoval sovětský trh již nepřehlédnutelný fenomén a obě strany měly zájem na posilování obchodních kontaktů. Dne 16. 11. 1933 došlo k uznání sovětského Ruska ze strany USA. Sovětský zmocněnec při této příležitosti vstřícně reagoval na základní námitky, které se proti sovětskému Rusku po první světové válce objevovaly. SSSR se měl vzdát komunistické propagandy v USA, bylo přislíbeno znovu posoudit otázku předrevolučních dluhů a v neposlední řadě zaručit náboženskou svobodu Američanů žijících v Sovětském svazu.⁸³

Obraz Československa ve Spojených státech

Úkolem každého zastupitelství je vytvářet příznivý obraz o vlastní zemi. Nejinak tomu bylo v případě československého vyslanectví ve Washingtonu. Po vzniku ČSR měl nový stát tuto situaci poněkud usnadněnou. Během první světové války se v Americe rozvinula bohatá informační kampaň týkající se problému národů utiskovaných v Rakousko-Uhersku a propagující možnost vzniku nových samostatných států. Významnou součástí těchto snah byla také podpora většiny krajských komunit. V této době rovněž sklídila uznání činnost československých legionářů v Rusku.

⁸¹ AMZV, PZ 1923, mimořádná politická zpráva č. 1 z 20. 12. 1923.

⁸² AMZV, PZ 1923, mimořádná politická zpráva č. 2 z 26. 12. 1923.

⁸³ G. TINDALL, D. SHI, *Dějiny USA*, Praha 1994, s. 591.

Aktivity, které na propagačním poli provázely vznik Československa, dostaly na počátku dvacátých let svůj institucionální rámec. Slavic Press Bureau založené Karlem Perglerem, které mělo za úkol informovat o situaci v Československu, bylo přejmenováno na Československou tiskovou kancelář. Československé vyslanectví začalo zároveň budovat strukturu svých konzulátů tak, aby byly zastoupeny ve významných krajských centrech. V první polovině dvacátých let vznikly generální konzuláty v New Yorku a Chicagu a konzuláty v Omaze, Clevelandu a Pittsburghu. Krátce fungovaly také konzuláty v Saint Louis a San Francisku.

Nepřehlédnutelný význam pro vytváření pozitivního obrazu Československa měl kredit, který si získali hlavní představitelé zahraniční akce – T. G. Masaryk a Edvard Beneš. Prezident Masaryk, otevřeně propagující americké ideály, se těšil ve Spojených státech velké úctě nejen u stoupenců Wilsonovy politiky, ale i v republikánských kruzích. Vyslanec Chvalkovský v této souvislosti s jistou dávkou hrdosti informoval o svém rozhovoru se státním tajemníkem Hughesem. Ten na adresu československého prezidenta prohlásil: „T. G. Masaryk je pro USA státníkem, jehož úsudku si v evropských věcech americká strana cení nejvýše.“⁸⁴

Mínění o našem prezidentovi rezonovalo i ve zprávách, které o svém pobytu v Československu podávali různí američtí novináři. Americký dopisovatel listu New York Times John H. Finley líčil podrobně svoje dojmy z návštěvy Československa. Ve svém článku popisuje pokročilé poměry, se kterými se zde setkal v oblasti zemědělství, školství a dalších oborech. Ve vztahu k prezidentovi T. G. Masarykovi nešetří uznáním: „Čechoslovákie má výhodu před ostatními novými republikami, jakou měla Amerika ve svém mládí, tím že má svého prezidenta, velkého a vyzkoušeného učitele a vůdce, jenž se těší důvěře veškerého obyvatelstva.“⁸⁵ David Lawrence, reportér novin Washington Star, šel v obdivu k Československu ještě dál, když vzletnými slovy napsal: „Československo jest jako rosa na poušti.

⁸⁴ AMZV, PZ 1924, mimořádná politická zpráva č. 1 z 11. 4. 1924.

⁸⁵ SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1676, článek přetiskl list Večer z 27. 7. 1921.

Výkonnost, svoboda, vzdělanost, snaživost a mírumilovné aspirace dělají z obdivuhodné republiky zářný příklad toho, co může být docíleno tam, kde smysl pro mravnost jde ruku v ruce s hospodářskou prozíravostí.⁸⁶ Tehdy se také v amerických novinách začal objevovat termín charakterizující Čechoslováky jako „Yankees of Europe.“⁸⁷

Ve srovnání s žurnalistickým pohledem se v hodnocení amerických politických představitelů ozývaly střízlivější tóny. Člen zahraničního výboru Senátu senátor Medill McCormick, který v dubnu 1921 navštívil Prahu v rámci své cesty po Evropě, ocenil hospodářské výsledky ČSR. Zároveň se k úvahám o poskytnutí úvěrů vyjádřil skepticky s tím, že je nutné, aby Československo nejdříve odstranilo některé jevy bránící rozsáhlejší americké finanční pomoci. V této souvislosti například uvedl požadavek snížit vojenské výdaje, které byly dle jeho názoru neúměrně vysoké.⁸⁸

Významnou společenskou událostí a místem setkávání americké politické elity s členy našeho zastupitelství se staly pravidelné oslavy narozenin T. G. Masaryka, které pořádalo československé vyslanectví v USA. Za nejvýznamnější z nich, jak bylo již dříve zmíněno, lze pokládat oslavu prezidentových sedmdesátých narozenin, kterou uspořádal za svého pobytu v USA Jan Masaryk.

Dalším ve Spojených státech respektovaným politikem byl Edvard Beneš. Československé vyslanectví prezentovalo Beneše jako moderního evropského státníka, který svou prací ve Společnosti národů a dalších organizacích přispíval k politické stabilizaci Evropy. V průběhu dvacátých let se několikrát diskutovala otázka Benešovy návštěvy Spojených států. Poprvé byl Beneš pozván na přednáškové turné již v roce 1922, k návštěvě však nedošlo. Beneš byl příliš angažován v evropské diplomacii a cestu do USA odsouval. Další pozvání přišlo o dva roky později od Institutu politických studií ve Williamstownu.

⁸⁶ SÚA, VA, tamtéž, noviny Reforma ze 4. 10. 1921.

⁸⁷ Tento termín použil například I. F. Marcoson v listu Saturday Evening Post. Ve svém článku dále uvedl: „Nikdo si nedovede dělati takovou reklamu jako Čechoslováci, Československo nikdy nebude pokulhávati za ostatními národy.“ In: SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1676, článek přetiskl deník Venkov 4. 12. 1921.

⁸⁸ AMZV, PZ 1921, zprávu o reakci senátora McCormicka poslal do Prahy ředitel ČTK Milan Getting 21. 5. 1921.

Benešův pobyt ve Spojených státech byl plánován na půl roku. Beneš pozvání přijal a ministerstvo zahraničí spolu s československým vyslanectvím začalo plánovat jeho program. Vzhledem k aktivní roli Edvarda Beneše na mezinárodním fóru se předpokládalo, že cesta nebude věnována pouze Československu. Beneš měl hovořit také o situaci ve střední Evropě s důrazem na Společnost národů, neměly být opomenuty otázky související s postavením Německa, ale i Ruska. Praha se totiž stále snažila hrát roli experta na ruské záležitosti. Součástí cesty mělo být rovněž udělení čestného doktorátu na Columbia University.⁸⁹

Akce, která by měla pro Československo prestižní význam, se v roce 1924 nakonec neuskutečnila. Beneš nepřijal ani pozvání od U.S. Chamber of Commerce, kterého se mu dostalo o rok později. Oficiálně byly Benešovy neúčasti vysvětlovány ministrovou zaneprázdněností evropskými záležitostmi. V roce 1925 byl Beneš opravdu plně zaměstnán přípravami konference v Locarnu. Odmítnutí Beneše navštívit Spojené státy však ovlivnily i další okolnosti. Jak vyplývá z diplomatické korespondence mezi ministerstvem zahraničí a vyslanectvím ve Washingtonu, Beneš zamýšlel využít cestu k otevření diskuse podílu Spojených států na evropských strukturách kolektivní bezpečnosti a snažil se zapojit tuto velmoc do plánů evropského odzbrojování. Státní tajemník Charles Hughes a vyslanec Lewis Einstein však dali jasně najevo, že tyto plány jsou nereálné.⁹⁰ Rovněž snaha získat USA jako garanta locarnského uspořádání hranic se minula účinkem. Americké konzistentní stanovisko vyjádřil William Castle, šéf západoevropského oddělení státního departementu: „Jsem upřímně přesvědčen, že Společnost národů je nanejvýš důležitým a užitečným fórem pro diskusi o všemožných evropských otázkách a že taková diskuse má veliký vliv na mír... Americká vláda si přeje pomáhati ve všech mezinárodních humanitních podnicích, při nichž je možno použití k prospěchu světa našeho bohatství a naší moci. Avšak nechceme, abychom se skrze Společnost

⁸⁹ AMVZ, PZ 1924, zpráva č. 51.

⁹⁰ AMZV, PZ 1925, zpráva z května 1925.

národů nebo nějak jinak zapletli do politických věcí čistě evropského významu.“⁹¹

Československé propagační úsilí mělo mnoho podob. K popularizaci Československa přispívaly rovněž návštěvy amerických krajanů. Například cesty Tomáše Čapka,⁹² prezidenta Bank of Europe, a dalších obchodníků napomáhaly k rozvíjení ekonomických kontaktů.

Snaha zviditelnit Československo ve Spojených státech se projevovala i na různých mezinárodních akcích pořádaných v ČSR, jako byly mezinárodní obchodní veletrhy v Praze, konané pravidelně od roku 1920. V roce 1924 probíhal v Praze také mezinárodní kongres řízení, kde byly diskutovány otázky amerikanizace československého průmyslu. Zároveň zde českoslovenští představitelé vyzdvihovali americké metody práce a řízení jako například tzv. taylorismus, fordismus nebo gilbertismus.⁹³

Součástí československo-americké spolupráce byly plány na založení Amerického ústavu v Praze. Základním posláním instituce, o jejíž založení vyslanec Einstein usiloval, byl rozvoj všestranné kulturní spolupráce, programy stipendijních výměn a zřízení informační služby v obou zemích. Přestože vznik ústavu provázely z americké strany administrativní průtahy, stala se jeho činnost v meziválečném období výrazem neoficiálních vztahů mezi oběma státy.⁹⁴

Pozitivní obraz, který se o Československu podařilo v meziválečných letech vytvořit, byl podporován také produkcí anglicky psaných propagačních materiálů, které vydávalo ministerstvo zahraničí ve spolupráci s nakladatelstvím Orbis. Na jejich význam poukazovali někteří krajané. Americký Čech z Bostonu upozornil, že „...nelze šetřit na

⁹¹ William CASTLE, *Amerika a Evropa*, přednáška na konferenci Politického institutu ve Williamstownu in: *Zahraniční politika (dále ZP)*, 1925, díl II., s. 1076–77.

⁹² Tomáš Čapek byl velký popularizátor Československa. Například v roce 1926 vydal knihu *Naše Amerika*, kde se široce zabývá krajanským fenoménem v USA. Publikace obsahuje rovněž přílohu nejdůležitějších událostí, které se podle autora udály ve vzájemných vztazích od vzniku republiky do roku 1925.

⁹³ Podrobně se průběhem mezinárodního manažerského kongresu zabývá Helena POLREICHOVÁ v článku „Yankee of Central Europe“, *Prager WISOHIM*, vol 1, 1994, s. 52–53.

⁹⁴ Blíže k problematice Amerického ústavu in: H. PARAFIANOWICZ, *Vytváření obrazu Československé republiky v meziválečném období*, *Acta Universitatis Carolinae* 1/1997, s. 67–85.

článcích, brožurách, mapách, diagramech, vše je třeba mít v nejdokonalejší úpravě a anglicky psané... Směšné a zbytečné jsou prospekty lázní často ještě od Rakouska přejaté a německy psané.“⁹⁵

V propagačních akcích se občas vyskytly drobné přehmaty. V roce 1928 informoval generální konzulát v New Yorku ministerstvo zahraničí o nevhodných formulacích uvedených v letáku *Visit Czechoslovakia*, vydaného v Praze. V anglicky psané brožuře bylo totiž Československo charakterizováno jako „the cheapest country in Europe.“ Konzulát upozornil na škodlivost tohoto textu, neboť slovo „cheap“ zde mělo negativní význam. „Místo ‘cheap country’ má být ‘the least expensive country in Europe’.“⁹⁶ Zásilka letáku byla okamžitě stažena a závada musela být opravena.

Slovenská problematika a maďarská propaganda

Otázka, která mohla negativně ovlivnit pověst Československa v USA, se týkala požadavků slovenské krajanské komunity na autonomii Slovenska v rámci nového státu. Na tyto snahy upozornil československou vládu vojenský atašé plk. Vladimír Hurban již v listopadu 1919. V podrobném dopise referoval o nebezpečí šíření protičeskoslovenské propagandy přicházející nejen z maďarských kruhů, ale také od zastánců slovenské nezávislosti.⁹⁷ Základní problém vyplýval z Pittsburghské dohody, kterou T. G. Masaryk dojednal s představiteli amerických Slováků 30. 5. 1918. V dokumentu byla Slovákům přislíbena vlastní administrativa, sněm a soudy. V závěru textu se uvádí: „Podrobné ustanovenia o zriadení Československého štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich pravoplatným predstaviteľom.“⁹⁸

Spor se vedl o interpretaci dohody. Republika založená na ústavně zakotvené ideji jednotného československého národa nemohla slovenským požadavkům vyhovět. Prezident Masaryk ostatně ve svých vzpomínkách zdůraznil, že neuzavřel smlouvu, nýbrž dohodu s malou

⁹⁵ SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1676, Venkov z 14. 11. 1920.

⁹⁶ AMZV, III. sekce, propagace vlastní, kr. 754, informace z 12. 6. 1928.

⁹⁷ AMZV, PZ 1919, zpráva plk. Hurbana z 12. 11. 1919.

⁹⁸ Jan GALANDAUER, *Vznik Československé republiky*, Praha 1988, s. 299.

frakcí amerických Čechů a Slováků.⁹⁹ S tímto názorem ostře nesouhlasili představitelé autonomistů, kteří viděli v dohodě závazný příslib pro uspořádání poměrů v Československu.

V roce 1921 zastánci striktní interpretace Pittsburghské dohody založili Národní stranu, která usilovala o začlenění tohoto dokumentu do československé ústavy. V červnu 1922 proběhl ve Spojených státech XIV. kongres Slovenské ligy (organizace sdružující americké Slováky), který jednal o této otázce. Výsledkem jednání bylo přijetí kompromisního řešení. Slovenská liga sice neustoupila od požadavku slovenské samostatnosti, ale souhlasila s tím, že její uskutečňování bude probíhat postupně, v závislosti na československém politickém a hospodářském vývoji.¹⁰⁰

Českoslovenští vyslanci v USA se snažili udržovat styky se slovenskou krajskou komunitou a podporovali Slováky, kteří neprosazovali slovenskou autonomii. Někteří jejich představitelé působili v diplomacii nového státu. Mezi ně patřili např. Albert Mamatey (konzul v Pittsburghu) nebo Milan Getting (rada československého vyslanectví, ředitel ČTK v USA). Snahy začlenit tyto představitelé do zahraniční služby však nevedly ke sblížení stanovisek se slovenskou komunitou. Slovenská liga tyto diplomaty jako „Čechoslovakisty“ vyloučila ze svých řad.¹⁰¹

Důležitou událostí související se slovenskou problematikou bylo jednání eucharistického kongresu v Chicagu v polovině dvacátých let. Vyslanectví se na tuto akci dívalo s nedůvěrou a podávalo o jejím průběhu do Prahy podrobné zprávy. Hlavní důvod obav spočíval v návštěvě stěžejního zastávce slovenských emancipačních snah Andreje Hlinky. Ten byl na akci pozván, přijel do USA a strávil zde celkem šest týdnů. Po skončení jeho pobytu si československé vyslanectví mohlo oddychnout a s ulehčením konstatovalo: „Velká většina Slováků se k němu chovala pasivně, pokud nebyla přímo proti němu. Pobyt nepřinesl žádná aktiva ani pro něj ani pro jeho stranu.“¹⁰²

⁹⁹ T. G. MASARYK, *Světová*, s. 262.

¹⁰⁰ S. RYSKOVÁ, *Předpoklady pro rozvoj československo-amerických vztahů po první světové válce*, Sborník k moderním dějinám 19. a 20. století, Praha 1993, s. 140.

¹⁰¹ Josef ŠPETKO, *Slovenská politická emigrácia*, Bratislava 1994, s. 76.

¹⁰² AMZV, PZ 1926, mimořádná politická zpráva č. 7 z 27. 11. 1926.

Další oblast, kterou vyslanectví muselo ostražitě sledovat, se týkala revizionistických aktivit zemí, které zpochybňovaly územní celistvost Československa a poměry vycházející z versailleského uspořádání. Kromě Rakouska a Německa patřilo mezi tyto státy především Maďarsko. Trianonské smlouvy, které Maďarsko postihly rozsáhlou ztrátou území, neznamenal pro tuto zemi uzavření otázky hranic v Evropě.

Cílem maďarské politiky zůstávala i nadále obnova bývalých Velkých Uher, v čemž spočívalo přímé ohrožení územní integrity Československa. Po roce 1921, kdy v Maďarsku proběhly neúspěšné pokusy o habsburský převrat, se vztahy obou zemí poněkud zklidnily. Československo v roce 1922 akceptovalo přijetí Maďarska do Společnosti národů. Podmínka, která musela být zabezpečena ze strany Maďarska, spočívala v potvrzení závazků vyplývajících z detronizace Habsburků.¹⁰³

Československé vyslanectví přinášelo zprávy o propagaci maďarských postojů, které se objevovaly v amerických médiích. Ambasáda se snažila čelit této propagandě publikováním příznivých článků o Československu a líčením revizionistických snah jako ohrožení míru a stability v Evropě, což byl argument, který mohl ovlivnit americké veřejné mínění. V centru zájmu bylo také sledování všech akcí, které by mohly být pokládány za výraz maďarské protičeskoslovenské činnosti.

Kupříkladu v roce 1928 vyslanec Fierlinger poslal do Prahy informaci o pobytu maďarské delegace v USA při příležitosti odhalení pomníku Lájose Kossutha v New Yorku. Ve zprávě se s uspokojením konstatuje, že „...návštěva nezbudila nikde většího ohlasu ani pozornosti ve městech.“¹⁰⁴

Ze všech činů československého vyslanectví proti maďarské propagandě se liší výrazně jeden případ z počátku dvacátých let. Událost je ojedinělá tím, že do věci byl nepřímo vtažen i americký prezident. Pozoruhodný byl také způsob argumentace, který československé vyslanectví v tomto případě zvolilo.

Vše začalo tím, že československé vyslanectví zachytilo v anglických novinách článek pojednávající o tom, že malíř Aurel Lázsló, který malo-

¹⁰³ Alena GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika velmocí 1918–1938*, Praha 1968, s. 120.

¹⁰⁴ AMZV, PZ 1928 mimořádná politické zpráva č. 1 z 6. 4. 1928.

val generála Pershinga a prezidenta Hardinga, vydal knihu vzpomínek a osobních rozhovorů. Prezident Harding se v ní vyjádřil v tom smyslu, jako by Československo bylo pouze dočasný útvar. Tento zveřejněný Hardingův postoj aktivizoval celou československou legaci. Bylo okamžitě rozhodnuto zaslat prezidentu Hardingovi dopis a upozornit jej na to, „jak mohou být jeho výroky zneužívány maďarskými agenty.“¹⁰⁵ List byl americkému prezidentovi doručen prostřednictvím jeho tajemníka Maxe Kirschmana. Vyslanectví se rozhodlo podpořit legitimitu státu zcela neobvyklým způsobem. V dopise se mimo jiné uvádí: „Ony posudky (míněno o ČSR – pozn. D. B.), je-li to pravda, musí naplniti rozhořčením všechny členy svazu Jan Hus slovanských svobodných zednářů, kteří jsou všichni američtí občané a pomohli porážce Rakousko-Uherska za slibů T. G. Masaryka, že nebude kladeno zednářství žádných překážek. T. G. Masaryk dodržel slovo, již před dvěma lety byla zřízena v Praze první zednářská lóže Jana Komenského (Comenius).“ Dále se v dokumentu pokračuje s tím, že Harding takové výroky nemohl pronést, neboť kdyby se to potvrdilo „...bychom uschopnění podati o tom důvěrnou a pravdivou zprávu pražské lóži, která se většinou sestává z členů československé vlády.“¹⁰⁶

Prezident Harding na tento list, kde mu bylo v podstatě vyhrožováno zednářskými kontakty, zareagoval. Přes svého tajemníka vzkázal, že se nemíní zabývat tím, když se někdo odvažuje dávat na veřejnost části soukromého rozhovoru. Československé vyslanectví bylo s prezidentovou reakcí spokojeno. Přestože Harding nepopřel slova, která Lázsló Aurel publikoval, na československém zastupitelství zavládlo uspokojení z toho, že „Harding již nyní konečně věděl, že Maďari mohou zneužít každé jeho prohlášení.“ Jak informoval ministerstvo zahraničí Milan Getting, „Tento úkol byl splněn.“¹⁰⁷

¹⁰⁵ AMZV, PZ 1921, zprávu o této akci podával do Prahy konzul Getting 26. 10. 1921.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

Američtí vyslanci v Československu ve dvacátých letech

Na počátku roku 1919 Spojené státy neměly obsazeny své diplomatické posty ve většině zemí střední Evropy. Vláda USA potvrzením reprezentantů Československé národní rady v Paříži de facto uznala Československo jako samostatný stát ještě před jeho faktickým vznikem. Před navázáním standardních diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi však bylo nutno absolvovat v USA některé prvky zákonné procedury, jak na parlamentní, tak na exekutivní úrovni. Kongres o této záležitosti jednal a v březnu 1919 schválil vznik zastupitelství USA v ČSR.

Zároveň se v americké administrativě začala vést debata o tom, kdo by měl místo vyslance v Praze zastávat. Ačkoliv by se mohlo zdát, že Richard Crane má, vzhledem k přízni prezidenta Masaryka, největší šance, nebyl jediným kandidátem. O místo pražského ambasadora se ucházel rovněž Hugh Gibson. Gibson byl spolupracovník tajemníka obchodu H. Hoovera, který podporoval jeho jmenování u prezidenta W. Wilsona.¹⁰⁸ Prezident Wilson se nakonec rozhodl pro Cranea. Státní tajemník Robert Lansing Cranea neprodleně informoval. Crane nabídku přijal a 23. 4. 1919 byl americkou vládou oficiálně jmenován.¹⁰⁹ Gibson, který s místem v Praze počítal, nakonec získal funkci amerického vyslance ve Varšavě.

Důvody, proč Woodrow Wilson upřednostnil Cranea, lze hledat především v podpoře, které se Richard Crane těšil v nejvyšších československých kruzích. Richardův otec Charles Crane byl dávný přítel T. G. Masaryka i prezidenta Wilsona. Charles Crane také přispěl významnou měrou ke vzniku samostatného státu. Jako bohatý průmyslník a filantrop všestranně podporoval československou zahraniční akci. Zaujetí pro tematiku slovanských národů, které Charles Crane měl (pomáhal při založení slavistické katedry na universitě v Chicagu),

¹⁰⁸ R. SCHWERZECK, *The Diplomatic Career of Hugh Gibson 1908–1938*, University of Iowa, s. 108–112 in: PARAFIANOWICZ, *Czechosłowacja*, s. 123.

¹⁰⁹ FRUS 1919, Vol. II., s. 85.

z něho dělalo přirozeného spojence československých emancipačních snah. Jeho politické styky pomohly otevřít Masarykovi cestu k americkým politickým špičkám. Jak již bylo zmíněno dříve (v kapitole I.), byl to právě Charles Crane, který v létě 1918 doporučil Masaryka prezidentu Wilsonovi a seznámil jej s celou řadou významných politiků demokratické strany.¹¹⁰ T. G. Masaryk znal Charlesova syna Richarda ze svého pobytu v USA, kde s Masarykem spolupracoval. Richard Crane se přátelil také s Janem Masarykem. V průběhu první poloviny dvacátých let se Craneovo pouto s prezidentovou rodinou ještě posílilo. Jan Masaryk se oženil s Richardovou sestrou Frances Craneovou a Richard Crane se tak stal Masarykovým příbuzným.

Vedle Craneových československých kontaktů se pro jeho jmenování ukázala jako nezanedbatelná také podpora a sympatie, které mu projevoval státní tajemník Robert Lansing. Crane, který pracoval za války jako Lansingův asistent, nezůstával v důvěře ke svému šéfovi pozadu. V době, kdy se rozhodovalo o obsazení místa v Praze, Crane Lansingovi napsal: „Má kvalifikace pro to, abych mohl zastávat tento post, se odvíjí od spolupráce s vámi a vaše důvěra v mé schopnosti mi pomůže, abych dospěl k rozhodnutí.“¹¹¹

Vyslanec Richard Crane – „persona gratissima“¹¹²

Na konci května 1919 přijel Richard Crane – „originální syn originálního otce“¹¹³ – do Prahy. Zde se mu dostalo vřelého přijetí. Po uvítání na Wilsonově nádraží ho Jan Masaryk, spolu s americkým vojenským zástupcem plk. Shermanem Milesem, vzal na Hradčany. Rovněž na další dny měl Crane připraven bohatý program, setkal se například s Masarykovým exilovým spolupracovníkem Robertem Seton-Watsonem.¹¹⁴

¹¹⁰ T. G. MASARYK, *Světová*, Praha 1928, s. 277–278.

¹¹¹ Tamtéž, s. 85.

¹¹² Toto nebylo jediné označení, které se Craneovi dostávalo. Jan Masaryk jej například nazval „outspoken Czechophile.“ In: B. LOCKHART, Jan Masaryk. *A Personal Memoir*, London 1951, s. 13.

¹¹³ B. LOCKHART, *Ústup ze slávy*, Praha 1937, s. 94.

¹¹⁴ Richard Crane Papers, f. Diary, Lauinger Library in: PARAFIANOWICZ, *Czechosłowacja*, s. 125.

Oficiálně předal Crane pověřovací listiny prezidentu Masarykovi 11. 6. 1919. V projevu, který předávací akt provázal, Crane poukázal na již existující příznivé vazby mezi oběma zeměmi a deklaroval jménem USA snahu přispět k co nejrychlejšímu obnovení hospodářské prosperity Evropy. Prezident Masaryk v odpovědi tlumočil svou vděčnost a poděkování prezidentu Wilsonovi. Ve svém příspěvku mimo jiné uvedl: „Češi znají nyní USA z těch nejlepších stránek z dobročinnosti, hojnosti a altruismu. Tato stránka byla duší Ameriky. Amerika má mnoho jiných vlastností, a tu bude Vaším velikým a krásným úkolem a také Vaší odpovědností, abyste nám tlumočil všechny ty vlastnosti, abyste našemu lidu na praktických problémech mezinárodního a politického života ukázal, co znamená americký duch a jaké jsou americké ideály. Já jsem hrd na to, že je znám a mohu vás jen ujistit, že náš lid bude rád v tomto smyslu amerikanizován.“¹¹⁵ Dva dny poté se na počest amerického vyslance uskutečnilo představení opery *Prodaná nevěsta*, v jejímž úvodu se hrály obě národní hymny.¹¹⁶

Význam spolupráce s USA na počátku dvacátých let umocňovaly úvahy o tom, že je možné se Spojenými státy udržovat nadstandardní vztahy. Tehdy se vývoj vedoucí k budoucímu republikánskému směru politiky vůči Evropě obecně nepředvídal.

V prvních letech působení vyslance Cranea v Praze se zdálo, že kromě tradičního československého spojení s Francií se nový stát bude orientovat na Británii a také na Spojené státy. Jako důsledek pozitivní role USA při vzniku samostatného státu byla myšlenka všestranné kulturní a ekonomické spolupráce s touto velmocí v československé politice velmi živá. Československo stálo o to, aby se USA staly garantem poválečného uspořádání, ratifikovaly versailleské úmluvy a zapojily se aktivně do evropských struktur. Prezident Masaryk si politický odklon USA od politických záležitostí nehodlal vůbec připustit. „Jestliže Američané Evropy neznají, pak z toho nenásleduje, že ji mají opustit, nýbrž logicky vyplývá, že Evropu mají

¹¹⁵ T. G. MASARYK, *Cesta demokracie*, svazek I., Praha 1933, s. 147.

¹¹⁶ P. ROHON, *Richard Teller Crane*, s. 100.

poznávat. Já sám věřím v americké demokratické ideály; a Amerika už dokázala, že nemá v Evropě teritoriálních aspirací, a právě tím může mít v Evropě blahodárny vliv. Isolace po účasti ve velké válce a na mírové konferenci, zdá se mně býti nemožnou.“¹¹⁷

Richard Crane byl místní politickou elitou přijímán skvěle. Českoslovenští představitelé viděli v Craneově působení nejlepší signál pro rozvíjení vzájemných vztahů. Nutno připomenout, že na počátku dvacátých let se důsledkem války zmenšil význam Vídně, z čehož chtěla těžit především Praha, která se toužila stát jedním z center moderní Evropy. Z československého úhlu pohledu měla činnost vyslance Richarda Cranea tomuto cíli napomoci.

V Praze již před příjezdem vyslance Cranea fungovalo diplomatické zastoupení ve formě konzulátu. Není bez zajímavosti, že konzulát Spojených států byl nejstarším úřadem tohoto typu v Praze. Po válce Severu proti Jihu se Spojené státy snažily upravit vztahy k vystěhovaleckým státům v Evropě, jako bylo Rakousko-Uhersko. První americký konzul v Praze Charles A. Boyce se ujal své funkce 14. 8. 1869, kdy dostal císařský souhlas.¹¹⁸ V roce 1919 zde působil kromě konzula Wallace Younga také jako prozatímní vojenský přidělenec plk. Sherman Miles.¹¹⁹

Význam, který Crane přikládal rozvoji vzájemných vztahů, se projevilo v budování struktury amerického vyslanectví v Praze v letech 1919–1921. Po svém nástupu zřídil funkci stálého vojenského zástupce, kterou po plk. Milesovi převzal od března 1920 plk. Warner McCabe.¹²⁰ Rovněž se naplno rozběhla práce obchodních zástupců apod. Crane v této souvislosti navázal kontakty se šéfem ARA pro Československo Lincolnem Hutchinsem. Bylo přínosné, že se do práce amerického vyslanectví zapojili lidé naklonění ČSR, někdy dokonce i českého půvo-

¹¹⁷ T. G. MASARYK, *Cesta*, svazek II, Praha 1934, s. 185.

¹¹⁸ Konzulární problematikou na našem území do vzniku Československa se zabývá studie P. Horské, J. Kořalky, J. Polišenského, *Zahraniční konzuláty v Čechách do roku 1918*, Sborník archivních prací 2/1987.

¹¹⁹ FRUS 1919, Vol. II, s. 87.

¹²⁰ B. Lockhart charakterizoval McCabea jako dobromyslného člověka se smyslem pro humor. „Býval dobrým boxerem, i v pokročilejším věku dával přednost ráně před argumentem.“ In: B. LOCKHART, *Ústup*, s. 94

du. Jejich znalost československých reálií a jazyka jim přirozeně usnadňovala práci. Mezi ně patřili např. kap. František Jehlička, obchodní atašé Vladimír A. Geringer a tajemník vyslanectví Lewis Jalovec. Na americkém konzulátu v Praze od 22. 10. 1919 pracoval mimo jiné Američan českého původu z Nebrasky, John L. Bouchal. Personál vyslanectví a konzulátu se postupně rozšiřoval, v roce 1922 vzrostl počet zaměstnanců amerického konzulátu ze 4 na 8 osob.¹²¹

Richard Crane jako každý vyslanec začal do Washingtonu posílat politické, ekonomické a finanční zprávy o situaci v Československu. V letech 1919-1921 americké vyslanectví sledovalo legislativní činnost a tvořící se právní rámec nového státu. Crane analyzoval nejdůležitější zákony, které procházely Národním shromážděním, jako byla Rašínova reforma z února 1919 nebo pozemková reforma z dubna téhož roku apod. Ve svých zprávách věnoval pozornost také prvním parlamentním volbám v červnu 1919.¹²²

Není bez zajímavosti, že se Crane okrajově zabýval i levicovými tendencemi, které se objevovaly v československé společnosti. Znamenal rozkol v sociální demokracii i vznik KSČ. Těmto jevům však nevěnoval zvláštní pozornost. Crane také informoval Spojené státy o národnostních problémech nového státu. Nezastíral napětí mezi Čechy a Němci, ale o slovenské problematice dostatečně neinformoval.¹²³

Nelze říci, že by vyslanec tamní poměry neznal. Za dobu svého působení Slovensko i Podkarpatskou Rus několikrát navštívil. Na první cestu se vydal vlakem 1. 10. 1919. Jeho cílem bylo ověřit znepokojivé zprávy, které mu tlumočil například americký konzul W. Young o převládajících snahách vytvořit autonomní stát spojený s Maďarskem. Crane se na Slovensku sice setkal s neutěšenými hos-

¹²¹ Register of State Department, 1922, s. 37 in: PARAFIANOWICZ, *Czechoslowacja*, s. 129.

¹²² Victor S. MAMATEY, *Czechoslovak Internal Politics in the Perception of American Envoys in Prague 1918-1938*, in: Grossbritannien, die USA und die böhmischen Länder 1848-1938, München 1994, s. 302.

¹²³ Mamatey uvádí, že na státní department přicházelo v té době mnohem více zpráv o Slovensku od zvláštního agenta W. A. Duboise působícího ve Vídni, který např. informoval o narůstajícím vlivu Andreje Hlinky in: tamtéž, s. 303.

podářskými poměry, ale celkově si z pobytu přivezl pozitivní dojem. Dostalo se mu vřelého přijetí, lidé většinou projevovali zájem o USA, znali a vážili si prezidenta Wilsona. Vyslanec se rovněž přesvědčil o tom, že Slováci chtějí zůstat ve společném státu s Čechy.¹²⁴

V průběhu Craneova působení v Československu se vyskytly i humorné momenty, o nichž s chutí informoval tisk. Lidové noviny zmínily výlet do Krušných hor, který Richard Crane podnikl spolu s jedním britským poslancem. Oba se během cesty nechali vyfotografovat spolu se skupinkou českých Němců v masopustních krojích. Událost měla kuriózní vývoj. Fotografie se dostala do agentury Central News Office, která ji zveřejnila v amerických novinách s titulkem: „Náš vyslanec v Československu Crane a anglický poslanec Brittain na výletě s malebnými domorodci.“¹²⁵

Zatímco v Praze bylo pohlíženo na Craneovu práci s uznáním, ve Spojených státech jeho činnost nepřinášela jednoznačně pozitivní ohlasy. Craneovi nadřízení mu vyčítali nedostatečnou míru objektivitu a poukazovali na to, že je ovlivněn prostředím, ve kterém se pohybuje. Výtky, že vyslanec Crane nedokáže poskytovat informace bez kritického nadhledu, začaly v hodnocení jeho práce převládat. Stoupající nespokojenost s činností amerického vyslance v Praze vyjadřoval jeho nadřízený, šéf západoevropského odboru státního departmentu W. Castle. V jednom z dopisů americkému vyslanci ve Varšavě Gibsonovi psal, že potřebuje znát skutečné informace o situaci v Československu a nikoli československou propagandu. Pokud by se mělo vycházet pouze z Craneových zpráv, hrozí nebezpečí, že ve státním departmentu převládne názor, že to je „báječná země a nejlepší ideál šlechtnosti, demokracie a pokroku na celém světě.“¹²⁶

Navzdory těmto nepřilíš lichotivým hodnocením, která zaznívala ze státního departmentu, nelze říci, že by Crane informoval Spojené státy o Československu pouze kladně. Kupříkladu, když se v českém tisku objevily kritické zmínky na adresu USA v souvislosti s neochotou

¹²⁴ Paul ROHON, *Richard Teller Crane*, s. 102–103.

¹²⁵ SÚA, VA, inv. č. 1349 kr. 2663, Lidové noviny z 11. 4. 1921.

¹²⁶ H. PARAFIANOWICZ, *Czechosłowacja*, s. 130.

ratifikovat Versailles nebo se zdrženlivostí při poskytování úvěrů, Crane neváhal a neprodleně poslal do Washingtonu zprávu o těchto „protia-merických“ postojích. Dokonce žádal státní department o pokyny, jak zprávy v tisku dementovat. Paradoxně se však jednalo o pravdivé informace, a Crane proto žádné příkazy z Washingtonu nedostal.¹²⁷

Republikánské vítězství v prezidentských volbách na podzim 1920 výrazně ovlivnilo dosavadní orientaci americké politiky. Změny, které přineslo fungování republikánské administrativy, se odrazily také v novém obsazování amerických zastupitelství v Evropě. V případě Československa pak nástup nové vlády ve Spojených státech znamenal ukončení diplomatické mise Richarda Cranea. Crane tedy podal demisi, kterou státní tajemník Charles Hughes přijal. Zároveň Cranea pověřil, aby zůstal v úřadě až do jmenování nového vyslance. Richard Crane tak působil v Praze až do října 1921. Na závěr jeho mise prezident Masaryk uspořádal pro vyslance slavnostní rozloučení, kde mu osobně poděkoval. Richard Crane s dojetím odpověděl. „Když mi byl nabídnut úřad amerického vyslance v Československu, přijal jsem nikoliv bez váhání, ale s pocitý radosti a hrdosti úřad vyslance v zemi, jejíž budoucnost jest tak skvělá... Moje nejkrásnější vzpomínky, pane prezidente, budou se týkati pevných a srdečných styků, které měl jsem s vámi.“¹²⁸

Působení Richarda Cranea ve funkci amerického vyslance v Československu lze hodnotit z různých hledisek. Z pohledu čistě profesního se Craneovi nepodařilo ve strukturách americké diplomacie příliš prosadit. Zprávy, kterými informoval státní department o situaci v Československu, začaly být považovány za tendenční a postupně ztrácely svou přesvědčivost. Na druhé straně z hlediska Československa znamenalo Craneovo působení pro mladý stát nesporný přínos. Richard Crane jako neúnavný popularizátor Československa ovlivňoval pozitivním způsobem jeho obraz ve Spojených státech. Crane byl nejen představitelem, ale do značné míry i symbolem politiky wilsonismu.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ O slavnostním rozloučení s americkým vyslancem referovaly Národní Listy ze 4. 12. 1921. In: SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2663.

Ztělesňoval naděje, které byly na počátku dvacátých let vkládány do americké angažovanosti v evropských záležitostech a z nich vyplývající možnosti rozvíjet a posilovat vazby mezi ČSR a USA.

Ukončením mise Richarda Cranea se uzavřela jedna kapitola v československo-amerických vztazích. Toto období bylo pro ČSR výjimečné tím, že se již neopakoval případ, kdy by USA zastupoval v Praze člověk s tak silnými pouty k prezidentovi a vládnoucí elitě. Richard Crane po svém odchodu z diplomacie na zemi svého působiště nezaněvřel. V průběhu dvacátých let několikrát navštívil Československo jako host prezidenta Masaryka.

Novou americkou politiku spojenou s odvratem od evropských politických záležitostí začal v Praze reprezentovat Craneův nástupce – Lewis Einstein.

Vyslanec Lewis Einstein – éra standardní diplomacie

Lewis Einstein pocházel z bohatých newyorských podnikatelských kruhů spřízněných s republikánskou stranou. Byl to kosmopolitní a vzdělaný člověk. Mluvil plynule francouzsky, německy a italsky. Zajímal se o historii, architekturu a umění. Jako perličku lze uvést, že v době svého působení v Československu napsal knihu o pražských zahradách, která vyšla v roce 1925 v Londýně.¹²⁹ V rámci svého pobytu v Praze přijal rovněž pozvání Karlovy univerzity a pronesl přednášku na téma: „Jindřich VIII. a kulturní stav Anglie v jeho době“.¹³⁰

V diplomacii nebyl žádným nováčkem. Do služeb státního departmentu vstoupil v roce 1903. Na svou první diplomatickou cestu se vydal o tři roky později, kdy jako člen americké delegace reprezentoval USA na mezinárodní konferenci v Maroku. V dalších letech pak postupně působil na vyslanectvích v Paříži, Londýně, Konstantinopoli, Peking, Kostarice a Bulharsku. V roce 1921 byl prezidentem Warrenem Hardingem jmenován vyslancem v Československu. Působení v Československu bylo pro Einsteina vyvrcholením

¹²⁹ Kniha se jmenuje *Italian Gardens in Prague*, nakl. Eyre and Spottiswoode, 1925 in: A Bibliography of Lewis Einstein, in: Lewis EINSTEIN, *A Diplomat Looks Back*, New Haven 1968, s. 251.

¹³⁰ SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2663, Tribuna z 24. 5. 1922.

jeho diplomatické kariéry. V roce 1930 ve věku 53 let opustil diplomatické služby a nadále se věnoval soukromému podnikání.¹³¹

Lewis Einstein přijel do Prahy v prosinci 1921 a ujal se svého úřadu. Dne 20. 12. předal své pověřovací listiny prezidentu Masarykovi. Při této příležitosti vyzdvihl jeho roli při vytvoření Československa. „Váš zápas za nezávislost zdál se nám býti opakováním našeho vlastního zrození jako národa. Jestliže jsme měli svého Jiřího Washingtona, bude to pro mne vždy hrdostí, že stojím dnes před mužem, jenž v srdcích svých krajanů bude právem žíti jako otec vlasti.“¹³²

Veřejnosti se poprvé představil v lednu 1922 na recepci pražského anglického klubu v Obecním domě. Národní listy psaly nejen o průběhu akce, ale neopomněly čtenářům přiblížit ani Einsteinovu fyziognomii. Ohodnotily ji jako typický vzhled republikánského politika, neboť podle novinářů bývají demokraté spíše hubení. „Velká, rozložitá postava, výrazná tvář s pronikavými ale přívětivě hledícíma očima. Klidná slova, klidná gesta.“¹³³ Americké noviny *The Jewish World* zase poukázaly na fakt, že vyslanec Einstein je prvním vyslancem židovského původu v křesťanské Evropě, což svědčí o toleranci prezidenta Masaryka a československého národa k Židům.¹³⁴

Brzy po svém příjezdu americký vyslanec navázal bližší kontakty s prezidentem Masarykem a ministrem zahraničí Edvardem Benešem. Einstein si Masaryka vážil a respektoval jej jako symbol demokratického Československa. Prezident na něho zapůsobil svou autoritou a jistou přirozenou vznešeností. Ve svých vzpomínkách napsal, že „Masarykova síla spočívala ve vyrovnané morální autoritě a úctě k právu.“¹³⁵ Osobu československého prezidenta však vyslanec neviděl pouze v růžových barvách. K prezidentově literární a akademické činnosti se vyjadřoval spíše kriticky. Masarykovy intelektuální úvahy často označoval za povrchní a didaktické. Rovněž některé reakce preziden-

¹³¹ L. EINSTEIN, *A Diplomat*, preface by Lawrence E. Gefland, s. xv-xxvii.

¹³² Einsteinův projev zaznamenaly noviny *Čas* z 21. 12. 1921. In: SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2663.

¹³³ SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2663, *Národní listy* z 11. 1. 1922.

¹³⁴ Článek z amerického listu přetiskl ve svém čísle *Pražský večerník* z 24. 11. 1921. In: SÚA, VA, inv. č. 1349, kr. 2663, *Národní listy* z 11. 1. 1922.

¹³⁵ L. EINSTEIN, *A Diplomat*, s. 196.

tova okolí vyvolávaly v Einsteinovi rozpaky. Již při své první návštěvě Lán byl překvapen mírou pompéznosti a přehnané úcty projevované Masarykovi. Tyto praktiky spíše než zvyklosti demokratického státu připomínaly rituály někdejšího císařského dvora ve Vídni.¹³⁶ Celkově však měl Lewis Einstein s T. G. Masarykem korektní a v podstatě přátelské vztahy. Prezident Masaryk dokonce několikrát sám navštívil budovu amerického vyslanectví, aby si s ním na jeho domácí půdě neformálně pohovořil. Vyslanec Americký vyslanec si tohoto prezidenta přístupu velmi cenil, neboť se vymykal běžným diplomatickým zvyklostem.¹³⁷

Kromě prezidenta Masaryka se Einstein z místních politiků stýkal nejvíce s Benešem. K ministroví zahraničí měl rovněž kladný vztah, oceňoval zejména jeho schopnost úsudku. Charakterizoval jej jako člověka, který „řád přesvědčoval každého svými logickými argumenty.“¹³⁸

Vyslanec ve svém působení narazil na problém, který ovlivňoval již činnost jeho předchůdce Richarda Cranea. Ze špiček československého státu totiž udržovali intenzivnější styky s vyslancem pouze prezident Masaryk a ministr zahraničí Beneš. Velkou překážkou ztěžující kontakty s ostatními představiteli státu se ukázala jazyková bariéra. Lidé jako Antonín Švehla, František Udržal, Václav Klofáč nebo Jiří Stříbrný se s cizími diplomaty často neseťkávali. Hlavním důvodem byla jejich nedostatečná jazyková vybavenost, která kontakt s diplomaty determinovala. Politikové pocházející často ze slabších sociálních poměrů byli handicapováni nedostatkem moderního západního vzdělání.¹³⁹ Typickým příkladem tohoto jevu bylo chování ministerského předsedy Antonína Švehly, který se s americkým vyslancem za dobu svého působení vůbec neseťkal. Jak poznamenal Einstein ve zprávě státnímu tajemníkovi, viděl československého premiéra pouze jednou a to ještě z dálky.¹⁴⁰

¹³⁶ Tamtéž, s. 197.

¹³⁷ Tamtéž, s. 198.

¹³⁸ Tamtéž, s. 200–201.

¹³⁹ V. MAMATEY, *Czechoslovak*, s. 306.

¹⁴⁰ National Archives, Einstein to the Secretary of State, 26. 5. 1926. In: MAMATEY, *Czechoslovak*, s. 305.

Situaci v komunikaci neusnadňovala Einsteinovi ani jeho rozsáhlá jazyková výbava. Českoslovenští politikové sice obvykle uměli německy, ale nebyli příliš ochotni tento jazyk používat. Jedinou sociální vrstvou ovládající jazyky v dostatečné míře představovala šlechta. Informace, které diplomaté z těchto kruhů dostávali, nebyly obvykle vůči Československu příznivé. Šlechta se totiž ve své většině s koncepcí nového státu neztotožňovala a její ideové zakotvení zůstávalo věrné zaniklé habsburské monarchii.¹⁴¹

Aktivity amerického vyslanectví v Československu – smluvní problematika

Jak již bylo uvedeno, Einstein sice nejvíce informací získával od Masaryka a Beneše, ale přesto se snažil posuzovat situaci v Československu s určitou mírou kritického nadhledu. Narozdíl od Craneových, Einsteinovy zprávy a komentáře o postavení Československa, záměrech jeho zahraniční politiky a situaci ve střední Evropě byly ve Washingtonu přijímány se zájmem. Šéf západoevropského odboru státního departmentu William Castle byl s Einsteinovou prací spokojen a s uznáním psal o tom, že našel šéfa mise, který byl znalcem svého působiště.¹⁴²

Činnost amerického vyslanectví v období Einsteinova působení ovlivňovaly priority americké zahraniční politiky. Jak již bylo zmíněno dříve, americká politika verbálně podporovala procesy vedoucí k stabilizaci evropského kontinentu, aktivně se jich ale odmítala účastnit. Republikánská administrativa měla zájem především na ekonomické a finanční spolupráci se zeměmi středoevropského prostoru. Největší pozornosti USA se těšily vztahy s klíčovými evropskými mocnostmi – s Německem, Francií a Británií. Americká snaha přispět svým nepřímým působením k vyvažování sil v evropském prostoru znamenala především soustředění americké zahraniční politiky na obnovu a posí-

¹⁴¹ Einstein charakterizoval bývalou rakouskou šlechtu jako skupinu lidí žijících ve vlastním světě, respektujících zvláštní pravidla bez vazby na politickou scénu demokratického státu. In: MAMATEY, *Czechoslovak*, s. 306.

¹⁴² Hoover Presidential Library, Castle Papers, Box. 8, f. Hungary, Castle Einsteinovi ze 4. 5. 1922. In: H. PARAFIANOWICZ, *Czechoslowacja*, s. 130.

lení hospodářské role Německa. Československo, vzhledem ke své rozloze a poměrně silnému stupni hospodářské stabilizace, stálo na okraji amerických zájmů.

Informace, které posílal Einstein z Prahy do Washingtonu, většinou nevyvolávaly ve státním departmentu potřebu zpětné reakce ve formě doporučení nebo instrukcí. Případy, kdy se tak stalo, se týkaly především oblasti sjednávání smluv. Jejich výčet je uveden v kapitole Přílohy, část Smlouvy uzavřené ve dvacátých letech mezi ČSR a USA.

Smluvní problematiku lze rozdělit do několika rovin. Za nejdůležitější můžeme považovat hospodářskou a finanční spolupráci. Není náhodou, že první smlouva, která byla mezi ČSR a USA ve dvacátých letech podepsána, se týkala finančních záležitostí. Dne 30. 6. 1924 vstoupila v platnost smlouva o výměně poštovních poukázek, upravující praktické otázky převodu peněz v poštovním styku.¹⁴³ Uzavřít obecnou dohodu upravující pravidla obchodní sféry však nebylo již tak hladkou záležitostí, jak o tom svědčí složitá jednání mezi oběma zeměmi v průběhu dvacátých let.

Samostatnou kategorii tvořila problematika válečných spojeneckých dluhů. Obecně lze říci, že otázka dluhů představovala pro Spojené státy v první polovině dvacátých let jeden se základních nástrojů, kterými mohla ovlivňovat dění v Evropě. V případě Československa otázky spojené s vypořádáním dlužných závazků představovaly jeden z hlavních předmětů aktivního zájmu amerického státního departmentu. Procesu uzavírání dohody o dluzích mezi ČSR a USA a tématu poskytování úvěrů je bližší pozornost věnována v kapitole IV. 2.

Kromě otázek smluvní politiky týkajících se spíše ekonomické sféry probíhaly v průběhu dvacátých let mezi oběma zeměmi rozhovory s cílem upravit vztahy, které s hospodářskými otázkami přímo nesouvisely. Do této skupiny patří jednání o naturalizační smlouvě, smlouvě o extradici, smlouvě smírčí a rozhodčí apod.

V případě smlouvy smírčí a rozhodčí mělo projednávání těchto dokumentů v podstatě rutinní charakter. Uzavřené dohody totiž do značné míry přesahovaly rovinu česko-amerických vztahů. V letech

¹⁴³ Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále AMZV), IV. sekce, kr. 320.

1927 a 1928 vyvrcholily pacifistické aktivity francouzského premiéra Aristida Brianda a státního tajemníka Franka Kellogga. Spojené státy se obrátily na řadu států s nabídkou uzavřít dvoustranné smlouvy o smírném a pokojném řešení možných vzájemných konfliktů. Dne 27. 3. 1928 zaslal státní department návrhy smluv také do Prahy. Československé ministerstvo zahraničí se k americké iniciativě kladně vyjádřilo již v červnu téhož roku. Spojené státy v této době měly podepsány příslušné dohody například s Německem, s Itálií a Dánskem. Slavnostní podpis smlouvy s Československem, v níž oba státy obvyklou formulací odsoudily válku jako prostředek státní politiky, se konal dne 16. 8. 1928 ve Washingtonu.¹⁴⁴ O několik dní později 27. 8. došlo k podpisu Briand-Kelloggova paktu. Dokument podepsaly nejvýznamnější evropské mocnosti jako Francie, Británie, Německo a mnoho dalších států včetně Československa. Do roku 1935 se k této smlouvě připojilo 63 států.¹⁴⁵

Ne všechna jednání o smluvních otázkách se podařilo vyřešit během několika měsíců. Rozhovory týkající se naturalizační smlouvy trvaly šest let; od prvních sondáží v roce 1922 po jejich uzavření a podepsání v roce 1928. Jednání o této smlouvě však neprobíhala po celé toto období. V listopadu 1923, poté, co státní tajemník Charles Hughes seznámil v instrukci vyslance Einsteina s návrhy drobných amerických úprav souvisejících s textem smlouvy, byla tato problematika na několik let odložena.¹⁴⁶ Dne 20. 8. 1926 odeslal státní tajemník Frank Kellogg prostřednictvím chargé d'affaires Johna S. Gittingse na ministerstvo zahraničí návrh naturalizační smlouvy. Američané v něm především upozorňovali na nutnost vyjasnit praktické otázky související s naturalizací manželek, jejich dětí apod.¹⁴⁷ Jednání pak znovu pokračovala na konci roku 1927. V červenci 1928 pak došlo ke konečnému podpisu naturalizační smlouvy mezi oběma zeměmi. Ve čtyřech článcích byly stanoveny reciproční zásady naturalizace občanů ČSR

¹⁴⁴ FRUS 1928, Vol. II, s. 686–692.

¹⁴⁵ D. MORAVCOVÁ, P. BĚLINA, *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914–1941*, Praha 1998, s. 107.

¹⁴⁶ FRUS 1928, Vol. II, s. 659–661.

¹⁴⁷ FRUS 1928, Vol. II, s. 662–676.

a USA. Nad rámec schváleného textu smlouvy bylo rovněž dohodnuto, že americké imigrační úřady budou podávat na československé vyslanectví ve Washingtonu zprávy o průběhu naturalizace obyvatel s cílem předejít možným problémům. Platnost naturalizační smlouvy byla stanovena na deset let.¹⁴⁸

Z archivních materiálů tedy přímo nevyplývá, že by průtahy v jednání o této smlouvě byly způsobeny nutností překonat nějakou dramatickou překážku ze strany ČSR nebo USA. Situaci zřejmě ovlivnil fakt malého přílivu československých občanů do USA v první polovině dvacátých let, který nevyžadoval urychlené řešení této otázky a umožňoval, aby návrhy drobných změn bylo možno v klidu posoudit.¹⁴⁹

Obecně lze říci, že projednávání dohod mezi Československem a Spojenými státy neprovázely ve dvacátých letech zásadní rozpory, které by v případě oboustranného zájmu blokovaly konsenzuální řešení. Výjimku představují otázky související s dohodou o přátelství, obchodu a konzulárních právech, kterou se nakonec uzavřít nepodařilo.

Dne 19. 7. 1923 se americká vláda ve snaze upravit své vztahy se střeoevropskými zeměmi na smluvním základě obrátila na vlády Československa a dalších střeoevropských států (např. Rakouska) s nabídkou uzavřít smlouvu o přátelství, obchodu a konzulárních právech. Ministr Beneš obratem odpověděl, že „československá vláda velmi ráda takovou základní dohodu podepíše.“¹⁵⁰

Rozběhla se jednání, která měla vyústit v uzavření smlouvy. V otázkách obecného charakteru a konzulárních záležitostech byla situace relativně jednodušší. Ministerstvo zahraničí začalo svědomitě připravovat stanoviska a studovat americké návrhy. Analyzovalo rovněž bývalou rakousko-uherskou smlouvu s USA a německou dohodu tohoto druhu, uzavřenou mezi oběma zeměmi v roce 1923. Během rozhovorů se však objevily problémy v hospodářské části smlouvy, zejména v souvislosti s poskytnutím doložky nejvyšších výhod. Spor se

¹⁴⁸ FRUS 1928, Vol. II, s. 683–686.

¹⁴⁹ Podrobnosti o projednávání smlouvy o naturalizaci mezi ČSR a USA lze také nalézt in: AMZV, VI. sekce právní, kr. 322.

¹⁵⁰ FRUS 1923, Vol. I, s. 866, Beneš odpověděl již 21. 7. 1923.

vedl především o výši cel a množství exportu a importu jednotlivých komodit.¹⁵¹

Podle amerického celního sazebníku fungujícího od roku 1922 Spojené státy velmi silně ochraňovaly domácí průmysl. Zvláštní celní komise mohla rozhodnout o zákazu dovozu zboží nejen kvůli nevhovujícím zdravotním nebo bezpečnostním normám, ale tuto pravomoc měla i v případě tzv. nekalé konkurence. Zároveň platilo anti-dumpingové ustanovení, které dávalo celní komisi možnost zvýšit clo až o 50 % v případě, kdy se prokázalo, že rozdíl mezi výrobní cenou cizího zboží a cenou amerického výrobku je větší než celní tarif.¹⁵² Také Československo, byť se nechovalo tak protekcionisticky jako USA, nechtělo připustit, aby se režim nejvyšších výhod týkal velkého množství jednotlivých produktů, a chtělo si uchovat svůj povolovací režim.¹⁵³ Nakonec po konzultaci s vyslancem Einsteinem byla otázka omezení dovozních kvót odsunuta na později.

Konečná smlouva sice uzavřena nebyla, obě země však přijaly provizorní řešení. Výměnou nót z 29. 10. 1923 se ČSR a USA zavázaly, že od 5. 11. 1923 do 31. 12. 1924 budou obchodní spolupráci realizovat na základě aplikace zásady nejvyšších výhod. Znamenalo to, že Československo a Spojené státy spolu budou obchodovat za stejně příznivých podmínek jako s ostatními státy. Zároveň se Spojené státy zavázaly k tomu, že nebudou požadovat zvláštní výhody, které by mohly vyplývat ze smluv uzavřených mezi ČSR a Rakouskem nebo Maďarskem v důsledku hospodářských klauzulí mírových smluv. Československo recipročně souhlasilo s tím, bude postupovat stejně v případě dohod sjednaných mezi USA a Kubou nebo v pásmu Panamského průplavu.¹⁵⁴

Před uplynutím prosincové lhůty na konci roku 1924 bylo jednání mezi RŠČ a USA opět obnoveno. Jeho výsledkem bylo prodlouže-

¹⁵¹ AMZV, VI. sekce právní, kr. 320.

¹⁵² Z. FIERLINGER, *Obchodní a smluvní politika USA*, ZP 1927, s. 1046–1047.

¹⁵³ Není bez zajímavosti, že již při prvním projednávání obchodní smlouvy v roce 1923 se tento požadavek objevil v souvislosti s povolovacím systémem na dovoz aut z USA. Československá vláda anticipovala problém, který naplno vypukl v roce 1927, viz zpráva z jednání ministerské rady z 8. 11. 1923 In: AMZV, IV sekce, kr. 387.

¹⁵⁴ FRUS 1923, Vol. I., s. 873–874.

ní prozatímní dohody o režimu nejvyšších výhod bez časového omezení, tedy až do doby, než bude smlouva o přátelství, obchodu a konzulárních právech uzavřena.¹⁵⁵

Další rozhovory v tomto směru byly zaměřeny zejména na řešení obchodních překážek. Americké návrhy upravující např. práva Američanů v Československu a ochranu jejich majetku byly odloženy. V březnu 1927 USA prostřednictvím státního tajemníka Kellogga vyžvaly československou vládu k zahájení dalšího kola jednání o obchodní smlouvě.¹⁵⁶ ČSR a USA se ale opět neshodly na přijatelné míře ochrany svých trhů, a proto k uzavření dohody o přátelství, obchodu a konzulárních právech nakonec nedošlo. Obchodní kontakty mezi Československem a Spojenými státy se tedy v průběhu meziválečného období uskutečňovaly na základě výměny nót z roku 1923 a jejich prolongace z roku 1924.

Vývoj jednání týkající se obchodní smlouvy mezi ČSR a USA nebyl v tehdejší Evropě ničím neobvyklým. Za běžnou praxi lze rovněž považovat dohodu o provizorním režimu nejvyšších výhod. Evropské země se stejně jako USA snažily ochraňovat svoje trhy různými nástroji, nejčastěji celní politikou a zaváděním kvót na dovoz zboží. Fakt, že mezi 180 obchodními smlouvami, které byly uzavřeny v letech 1920-1926, byla drtivá většina sjednána s platností menší než jeden rok, ilustroval silnou míru nedůvěry a nejistoty v poválečné mezinárodní hospodářské spolupráci.¹⁵⁷ Liberalizace mezinárodního obchodu a sblížování celních prostředí jednotlivých států představovaly téma, které se během dvacátých let nepodařilo zásadním způsobem naplnit.

Zvláštní kapitolu v činnosti amerického vyslanectví tvoří snaha USA dosáhnout zvýšení kontingentů na dovoz automobilů do Československa. Tyto aktivity, které lze chápat jako pokračování problematiky neukončené v jednáních o obchodní smlouvě, nebyly ve vztahu k Československu obvyklým jevem. Obzvláště v druhé polovi-

¹⁵⁵ FRUS 1924, Vol. I., s. 615–617.

¹⁵⁶ FRUS 1927, Vol. II., s. 539.

¹⁵⁷ S. BRANDEJS, *Poválečné mezinárodní snahy sblížovací na poli hospodářském*, ZP 1928, s. 46.

ně dvacátých let, kdy došlo ke konsolidaci v otázce válečných dluhů, se obchodní kontakty mezi Československem a Spojenými státy uskutečňovaly většinou bez přímé intervence amerických oficiálních míst.

Problém importu automobilů z USA změnil přístup státního departmentu. Svou roli zde sehrála skutečnost, že automobily tvořily nejvýznamnější položku amerického dovozu do ČSR. Auta amerického původu představovala 50 % automobilového importu.¹⁵⁸ Československo se podobně jako jiné země snažilo v určité míře chránit své trhy. V případě automobilů byl ministerstvem obchodu stanoven kontingent ve výši 800 kusů pro každého z hlavních dovozců aut včetně USA. Americké firmy se snažily přisun aut zvýšit. V Německu vybudovaly automobilovou základnu, odkud se snažily vozy distribuovat na evropské trhy, tedy i do Československa. V polovině dvacátých let Ford vybudoval automobilku v Kolíně nad Rýnem, Studebaker v Hamburгу, pobočka firmy General Motors vznikla v Bogiswalde u Berlína apod.¹⁵⁹

V roce 1927 se americké firmy rozhodly změnit nepříznivou situaci ohledně limitů na dovoz aut a zajistit si tak pro období 1928–29 lepší podmínky. V této věci stály proti sobě dva tábory. Na jedné straně se nacházeli představitelé československého automobilového průmyslu, kteří trvali na ochraně domácí ekonomiky před dravou konkurencí. Z opačných pozic jednali Američané, usilující o co největší průnik na československý automobilový trh.

○ tomto problému se v průběhu roku 1928 rozvinula mezi Prahou a Washingtonem obsáhlá korespondence. Vláda USA se prostřednictvím amerického zastupitelství snažila vyvíjet tlak na ČSR, vedoucí ke snížení nebo zrušení importních limitů. Einstein, který byl pevným zastáncem amerických firem, věnoval automobilové problematice velkou pozornost. Ve svých depeších si stěžoval na neústupnost československého automobilového průmyslu a navrhoval naznačit Československu možná odvetná opatření. V této souvislosti poukázal na rozhovor s francouzským obchodním zástupcem, který

¹⁵⁸ FRUS 1927, Vol. II., s. 692–696, Einstein Kelloggovi.

¹⁵⁹ V. BERNÁŠEK, *Bez slávy a bez iluzí*, Praha 1956, s. 153.

mu sdělil, „že v této zemi (míněno v ČSR – pozn. D. B.) není možné dosáhnout žádných tarifních úlev, pokud není nabídnuta dostatečná odměna nebo použita hrozba účinnou sankcí.“¹⁶⁰ Ne všichni z amerického vyslanectví však zastávali stejné názory jako Einstein. Chargé d'affaires John Gittings upozorňoval na nevhodnost příliš radikálního postupu. Gittings narážel na úvahy o možné výměně československého ministra obchodu. Varoval před těmito snahami s tím, že „...ministr, který je přátelsky nakloněný našim zájmům, by mohl být vystřídán někým mnohem méně vstřícným.“¹⁶¹

Vyslanec Einstein, který jednal s československým ministrem obchodu, dostal příslib dodatečné kvóty dovozu pro 500 automobilů. Je příznačné, že Einstein poděkoval za příznivý začátek, ale zároveň poznamenal, že „...tento návrh je velmi vzdálen uspokojení amerických požadavků.“¹⁶² Státní department v druhé polovině roku 1928 vypracoval strategii, kterou mělo americké vyslanectví v jednání s Československem uplatňovat. Vyslanec Einstein měl stále požadovat zvýšení dovozních kvót. V případě vstřícných československých návrhů pak instrukce zněla nedat najevo přijatelnost možných ústupků. Jako cíl bylo stanoveno zvýšení kontingentu až na 4000 aut. Soustředěný americký tlak nakonec slavil úspěch. Postoj Prahy v tomto smyslu také ovlivnily obavy ze zvýšení celních tarifů na sklo, boty a textil, kterým Washington hodlal reagovat na nedostatečnou československou vstřícnost.¹⁶³ Vyslanec Einstein tak mohl informovat státního tajemníka Kellogga o zvýšení limitů pro americký import z původních 800 na 1500 aut ročně.¹⁶⁴ Nic na tom nezměnil fakt, že v polovině roku 1929 Kongres přijal zvýšení tarifního zákona, kterým se upravovala cla na dovoz některých komodit do USA. Toto opatření, dotýkající se všech evropských zemí, postihlo rovněž Československo.¹⁶⁵

¹⁶⁰ FRUS 1928, Vol. II, s. 697, Einstein Kelloggovi z 11. 2. 1928.

¹⁶¹ FRUS 1928, tamtéž, s. 700.

¹⁶² FRUS 1928, tamtéž, s. 698.

¹⁶³ AMZV, TD 1928, informace legačního rady Aloise Štanglera z 6. 8. 1928.

¹⁶⁴ FRUS 1929, Vol. I., s. 717, zpráva z 2. 2. 1929.

¹⁶⁵ AMZV, TO 1929, zpráva vyslance Veverky z 29. 5. 1929.

Řešení otázky zvýšení kontingentů na dovoz automobilů ilustruje způsob jednání mezi oběma zeměmi. Jak se ukázalo, státní department i americké zastupitelství neváhaly razantně podpořit nároky amerických producentů. Činnost Lewise Einsteina lze v tomto smyslu považovat za příklad standardní diplomacie, která ve vztahu k Československu postrádala stopy jakékoli výlučnosti.

Válečné dluhy

Výsledky první světové války změnily politickou a ekonomickou mapu světa. Válka nepřinesla jen zánik Rakousko-Uherské monarchie a vznik nových nástupnických států. Znamenala zároveň nové rozložení sil nejen mezi největšími evropskými mocnostmi, ale celkově mezi Evropou a USA. Poražené Německo se v důsledku války stalo nejzadluženější zemí s největšími pohledávkami a povinností platit astronomické částky reparací. Francie s Británií naopak začaly soupeřit o postavení nejlivnější mocnosti v Evropě.

USA, které se držely stranou evropských záležitostí, po válce vstoupily jako silný subjekt na kontinentální politickou a ekonomickou scénu. Přestože si státy jako Francie a Británie, které vyšly z války vítězně, udržely v Evropě své postavení vedoucích vývozců kapitálu, staly se zároveň hlavními dlužnickými zeměmi USA.

S nástupem republikánské administrativy na počátku dvacátých let, která v politické oblasti začala provádět politiku odklonu od evropských záležitostí, pak otázka úspěšného vyřešení válečných dluhů nabyla na významu. Pro USA, které se přímo neúčastnily versailleského systému a odmítly vstoupit do kolektivních orgánů evropské bezpečnosti, jako byla Společnost národů, či ratifikovat Ženevský protokol, hrála otázka vypořádání dluhů s evropskými státy důležitou roli. Spojené státy v jejím úspěšném řešení začaly postupně vidět hlavní podmínku rozvíjení vztahů s Evropou v oblasti, na které měly největší zájem – v ekonomické a finanční sféře.

Dluhy mezi Evropou a USA

Zadlužení Evropy vůči USA lze rozdělit do několika položek. První a nejvýznamnější položky tvořily válečné půjčky USA. Mezi ně patří zejména úvěry poskytnuté spojencům, které na konci války na základě první a druhé půjčky svobody z 24. 4. a 24. 9. 1917 (tzv. Liberty Bonds) přijal americký Kongres. Dále k válečným úvěrům můžeme zařadit půjčky poskytnuté americkým ministerstvem války na materiál z amerických armádních přebytků. Kromě armádních zdrojů je třeba mezi válečné dluhy zařadit i úvěry na potraviny, které poskytla americká obilní korporace U.S. Grain Corporation zemím střední Evropy na základě zákona z roku 1920. Do této skupiny rovněž patří prostředky poskytnuté prostřednictvím American Relief Administration (ARA) pod vedením Herberta Hoovera na základě zákona přijatého Kongresem v únoru 1919. Celková suma válečných půjček dosahovala až 11 mld. dolarů.¹⁶⁶

Mimo těchto půjček však samozřejmě nelze opomenout prostředky soukromého amerického kapitálu poskytnutého cizím vládám, státům nebo městům, jejich výše je udávána v celkové částce okolo 5 mld. dolarů.

Kvantifikujeme-li všechny uvedené položky, pak celková částka evropského dluhu vůči USA se pohybuje mezi 15 mld. dolarů a 24 mld. dolarů. Konečnou výši této sumy je třeba vidět spíše na horní hranici tohoto rozpětí, protože k výše uvedeným položkám je nutno připočít některé další náklady. Mezi ně patří např. platby Německa za pobyt americké okupační armády na Rýně v letech 1918 až 1921, které Spojené státy nárokovaly částkou 300 mil. dolarů.

V červnu 1921 vystoupil v Kongresu tajemník financí Andrew Mellon s žádostí o udělení plné moci pro záležitosti dluhů. Mellon podobně jako prezident Harding nechtěl přistoupit na ústupky vůči dlužníkům, a to s ohledem na americké daňové poplatníky. Jak prohlásil Mellon, půjčka Evropě nemůže být prominuta, protože „Spojené státy jsou daňově zatíženy a nesou břemeno ročních úroků válečných půjček.“¹⁶⁷

¹⁶⁶ AMZV, PZ 1921, zpráva ředitele ČTK Milana Gettinga z 20. 8. 1921.

¹⁶⁷ AMZV, PZ 1921, prohlášení Mellona ze situační zprávy Štěpánka, únor 1921.

Dalším krokem v otázce vypořádání válečných dluhů byl v roce 1922 vznik komise pro válečné zahraniční dluhy (World War Foreign Debt Commission). Prezident Harding jmenoval jejím předsedou tajemníka financí Mellona. V komisi dále zasedali státní tajemník Ch. Hughes, šéf departmentu obchodu H. Hoover a kongresmani F. Burton (Ohio) a R. Smoot (Utah). Všichni členové komise byli republikáni.¹⁶⁸

Na prvním jednání komise pro dluhy, které se konalo v dubnu téhož roku, byla stanovena pravidla pro jednání s dlužnickými zeměmi. Komise podle očekávání potvrdila linii americké zahraničně-politické orientace a dospěla k stanovisku neumožňovat dluhy. Současně byla přijata zásada, že je možno měnit a vytvářet nové podmínky splácení těchto závazků. Bylo stanoveno, že jednání v těchto záležitostech je třeba vést s každým dlužníkem zvlášť. Podobná jednání začala postupně v dalších letech vést některé země jako Británie, Francie, Itálie apod. Činnost komise pro dluhy zastřešoval tlak, který americká vláda začala vyvíjet na jednotlivé státy, aby docílila dohody o splacení pohledávek.

Komise zplnomocnila státní department, aby pozval představitele dlužných států do Washingtonu. V létě 1922 vyslala Francie, tedy země, která měla po Británii druhé největší dlužní závazky, do USA své zástupce s pověřením jednat o těchto záležitostech. Během pobytu v USA se francouzští vyjednavací snažili přesvědčit Američany o tom, že Francie je připravena uznat válečný dluh, avšak není schopna dostát neprodleně svým závazkům. Francouzští zástupci poukazovali na finanční situaci země, která neumožňuje splácení dluhů, a požadovali posunout splatnost o 25 let.¹⁶⁹

V srpnu 1922 pak rovněž Británie vydala nótu, nazvanou podle ministra zahraničí Jamese Balfoura. Balfourova nóta vyzývající USA k umoření dluhů a reparací vzbouřila veřejné mínění v USA a administrativě nezbylo nic jiného než ji odmítnout. Bylo to o to snazší, že Francie nepodpořila britské požadavky. Patovou situaci zhoršovala

¹⁶⁸ B. KLÍR, *Amerika a válečné dluhy Evropy*, ZP 1922, s. 570.

¹⁶⁹ J. KIWERSKA, *Między izolacjonizmem a zaangażowaniem*, Poznań 1995, s. 166.

skutečnost, že nebyla vyřešena otázka reparací. Od jara 1921 se americká komise pro dluhy neúspěšně snažila přesvědčit členy reparační komise, aby uznali zásadu závislosti velikosti reparací na platebních možnostech Německa. Americká vláda chtěla sice situaci co nejdříve vyřešit, ale zároveň se obávala toho, aby se příliš silný tlak na Francii neodrazil negativně na jednáních Washingtonské konference.¹⁷⁰

Německé reparace

Na přelomu let 1922 a 1923 nebyl problém německých reparací ani válečných dluhů vypořádán. Američané zastávali své dosavadní stanovisko, že je třeba svolat komisi expertů, která otázky reparací vyřeší. Vycházeli přitom z názoru, že je třeba respektovat platební možnosti Německa.

O tom, že reparace komplikovaly řešení válečných dluhů, se v srpnu 1923 na své cestě po Evropě přesvědčil americký tajemník financí Mellon. Po svém návratu do USA se vyjádřil v tom smyslu, že není vhodné, aby USA naléhaly na vyjednávání o placení válečných dluhů. S placením by bylo dobré podle Mellona počkat až do doby, kdy se situace na evropském kontinentu vyjasní. Mellon tím myslel především to, že pokud nebude stanoven reálný základ pro placení reparací, nelze určit skutečnou platební schopnost jednotlivých států.¹⁷¹

Otazníky kolem výše a smyslu německých reparací se neobjevily náhle. Obecně lze říci, že tyto otázky vyvolávaly spory již od skončení první světové války. Versailleská smlouva totiž hovoří o finanční odpovědnosti Německa za rozpoutání války bez stanovení konkrétní částky. Za tímto účelem byla ustavena reparační komise, která v roce 1921 rozhodla o výši válečných reparací pro Německo. Suma byla stanovena na astronomickou cifru 33 mld. dolarů (132 mld. marek). Nereálná částka, která naprosto neodpovídala možnostem Německa, přinesla spojencům nemalé ztráty. Povinnost platit reparace vedla v roce 1923 k finančnímu bankrotu, který poškodil i investice spojenců.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 167.

¹⁷¹ AMZV, PZ 1923, zpráva vyslance Chvalkovského o Mellonově cestě z 6. 9. 1923.

USA se snažily od počátku prosazovat, aby byly reparace stanoveny rozumným způsobem. Narozdíl od Francie, která se snažila Německo co nejvíce oslabit a maximálně eliminovat jeho vliv, USA chápaly obnovení Německa jako nutnou podmínku evropského hospodářského i politického systému. Ilustrativní je např. prohlášení státního tajemníka zahraničí Hughese, který v roce 1922 zdůraznil, že „...podmínkou zachování míru v Evropě je její stabilita – zvláště stabilita Výmarské republiky.“¹⁷² O tom, že Německo má být rovnoprávný partner, se vyjadřoval také vlivný předseda zahraničního výboru Senátu senátor William Borah a mnozí další američtí oficiální činitelé.

USA byly ochotny poskytnout úlevy ve splácení dluhů, ale vážaly tyto úvahy na vyjádření souhlasu se snížením reparací a omezením zbrojení. Ve vládních kruzích USA byly obavy, že jednostranné umoření části dluhů by ponechalo otázku reparací nevyřešenu. Dluhy umožňovaly USA ovlivňovat dění v Evropě bez nutnosti vzít na sebe politické závazky.

Spojené státy chtěly dosáhnout stability Německa zejména obnovením a posílením jeho ekonomické role. Kromě geopolitických zájmů měli Američané na mysli také ochranu svých rozsáhlých investic v Německu. Rostoucí problémy, s nimiž se v souvislosti s reparacemi muselo Německo potýkat a které Francie ani Británie nebyly ochotny řešit, ohrožovaly americké zájmy a americký kapitál.

Spojenci např. zaknihovali do přijetí Dawesova plánu 10 mld. marek na reparační povinnost Německa. Ve stejné době však přišli přibližně o 15 mld. marek v důsledku znehodnocení měny a bankrotů. Jen ztráty na amerických investicích činily v roce 1923 skoro 8 mld. zlatých marek, tedy asi 770 mil. dolarů.¹⁷³

V roce 1923 neutěšená situace vyústila žádostí Německa o revizi reparačních závazků. Expertní skupina, vytvořená pod předsednic-

¹⁷² H. PARAFIANOWICZ, *Czechoslowacja*, s. 178.

¹⁷³ Jaroslav PÁTEK, *Postavení ČSR na mezinárodním kapitálovém trhu 1918–1938*. Autorem poskytnutý český text vyšel pouze v němčině pod názvem *Die Stellung der Tschechoslowakei auf dem internationalen Kapitalmarkt in der Zwischenkriegszeit 1918–1938*, in: *Der Markt im Mitteleuropa*, Karls-Universität, Prag 1994, s. 169–176.

tvím amerického bankéře Charlese Dawese, dospěla k dočasnému vyřešení reparačních problémů.

Dawesův plán byl kompromisním řešením. Nestanovil sice celkovou částku pohledávek ani dobu jejich splácení, ale určil výši ročních splátek v závislosti na předpokládaném zlepšování německé hospodářské situace. Byl to výrazný krok k věcnému řešení celého problému bez předsudků a emocí, které doposud, zejména ze strany Francie, jednání o německých reparacích komplikovaly. Součástí plánu bylo i poskytnutí mezinárodní půjčky, která by napomohla Německu uhradit první splátku.

Úspěch americké iniciativy, přijaté Británií, Francií a dalšími evropskými zeměmi na londýnské konferenci v srpnu 1924, přispěl k úvahám o vypořádání spojeneckých dluhů vůči Spojeným státům.

Dohoda s Velkou Británií

Problematika německých válečných reparací však jednání o vypořádání dluhů zcela nezmrazila. V jednom případě došlo v této oblasti již na začátku roku 1923 k významnému posunu. V té době totiž začaly rozhovory mezi USA a Velkou Británií o smlouvě, která by stanovila způsob splácení britského válečného dluhu.

Nebyla to první jednání týkající se otázky dluhů. Anglie navrhla již v únoru 1920 Spojeným státům zrušení všech válečných dluhů v tom smyslu, že by Británie pak sama zrušila sumu půjček, kterou poskytla ostatním spojencům. Prezident Wilson v dopise britskému premiérovi Lloydovi Georgeovi anglický plán odmítl s tím, že by navrhované řešení nemělo oporu v americké legislativě a že by bylo negativně přijato americkou veřejností.¹⁷⁴

Jednání pokračovala v lednu 1923, kdy přijela do Washingtonu britská delegace. Londýn se snažil domluvit na vyrovnání svých závazků, protože potřeboval další americkou pomoc a úvěry. Jako obvykle se hlavní spor týkal celkové sumy.

Ve Spojených státech se rozběhla nelehká vyjednávání o britském zadlužení mezi americkými zástupci Herbertem Hooverem a Andre-

¹⁷⁴ B. KLÍR, *Amerika*, s. 568.

wem Mellonem na jedné straně a britským premiérem Stanleyem Baldwinem a šéfem Bank of England Montagu Normanem na straně druhé. USA se domáhaly ročních splátek ve výši 187 mil. dolarů. Angličané se snažili snížit celkový dluh na 161 mil. dolarů splácených prvních deset let a 184 mil. dolarů splatných v následujících 52 letech. Zdálo se, že pokud Británie nechce zhoršit vztahy se Spojenými státy, musí se s americkou komisí pro dluhy dohodnout. Na počátku roku 1923 se podařilo dospět k dohodě. Závěrečná smlouva, která byla podepsána 19. 1. 1923, určila splácení dluhů na dobu 62 let s úrokovou mírou 3 % a 3,5 %.¹⁷⁵

Uzavření dohody a splácení britských dluhů bylo přínosné nejen pro rozvoj americko-britské obchodní spolupráce. Důležitost této první smlouvy spočívala také v tom, že byl vytvořen určitý precedent, který se USA snažily aplikovat i v případě ostatních dlužnických zemí, včetně Československa.

* * *

V letech 1925 a 1926 uzavřely všechny dlužnické země, včetně Francie, dohodu se Spojenými státy o vypořádání válečných dluhů. Činnost americké komise pro dluhy byla ukončena v roce 1927. Konsolidace v této oblasti netrvala dlouho. Na počátku třicátých let nastal zásadní obrat. Řešení obtížné finanční situace, do které se svět dostal v důsledku hospodářské krize, si vyžádalo návrat k diskusím o válečných dluzích a reparacích. Logickým východiskem se zdálo být moratorium. Bylo pravděpodobné, že to jako největší věřitel a hlavní iniciátor vypořádání dluhů s evropskými zeměmi, budou Spojené státy, kdo by měl moratorium vyhlásit. Americká vláda skutečně v polovině roku 1931 začala o moratoriu vážně uvažovat. Vedla ji k tomu špatná hospodářská situace v Evropě, kde zejména Německo bylo postiženo kolapsem průmyslového i bankovního sektoru. Americké investice v Německu byly ohroženy. Ve druhém týdnu června 1931 se situace v Německu zhoršila. Říšská banka v té době přišla

¹⁷⁵ Tamtéž. s. 181.

o dalších 400 milionů marek. Státní tajemník Henry Stimson a jeho spolupracovníci apelovali na prezidenta Hoovera, aby okamžitě jednal. Přesvědčovali ho, že evropské země, tedy i Německo, dříve nebo později pozastaví samy své platby a postaví Ameriku před hotovou věc. Když záměr pozastavit všechny platby podpořil i do té doby kritický tajemník financí Andrew Mellon, bylo rozhodnuto.¹⁷⁶ Dne 20. června vyhlásil prezident Hoover jednostranné moratorium na veškeré mezistátní dluhy na dobu jednoho roku. Jeho snahou bylo dosáhnout, aby evropské země doplnily tento krok moratoriem na německé reparace. Jak Hoover oznámil, po uplynutí této lhůty budou USA znovu všechny pohledávky vyžadovat.

Hooverovo moratorium potvrzovalo, že Spojené státy uznaly bezprostřední vliv zhoršující se ekonomické situace v Evropě na stav amerického hospodářství. Neznamenalo to však, že by se Amerika rozhodla hrát hlavní roli v procesu hospodářské obnovy Evropy, ani že by se chtěla bezprostředně angažovat na evropském kontinentu. Hoover nadále mínil, že USA překonají krizi nezávisle na zbytku světa. Pokud jde o Evropu, pak hlavní tíha hospodářského a finančního zápasu musí spočívat na samotných Evropanech.¹⁷⁷

Na moratorium, které bylo příznivě přijato jak v USA, tak i v Německu, nejkritičtěji reagovala Francie. Obávala se, že Němci své pohledávky už nikdy nezaplatí. Francie se snažila situaci ještě zachránit. Veškeré dohody, které na poslední chvíli Francie s Německem uzavřela, aby zajistila placení reparací po skončení moratoria, měly však jen formální charakter a nebyly nikdy naplněny.

Po uplynutí moratoria se totiž ukázalo, že doba jednoho roku nemůže Německu na ekonomické ozdravení stačit. Na konferenci ve švýcarském Lausanne v roce 1932, kde se setkali zástupci evropských zemí, bylo proto rozhodnuto reparace ukončit. Německo se sice ještě zavázalo zaplatit částku 3 mld. marek, nikdy však tento závazek nesplnilo. Nový kancléř Adolf Hitler závěry z konference v Lausanne neakceptoval.¹⁷⁸

¹⁷⁶ H. HOOVER, *The State Papers*, Vol. I., s. 591–593 in: KIWERSKA, *Między*, s. 295.

¹⁷⁷ tamtéž, s. 296.

¹⁷⁸ D. MORAVCOVÁ, P. BĚLINA, *Kapitoly*, s. 120.

Spolu se zrušením reparací přestaly evropské státy jednostranně, bez dohody s USA, plnit smlouvy o vypořádání válečných dluhů. Francie a Belgie přestaly platit v prosinci 1932. Další státy se přidaly v příštím roce. Jedinou zemí, která závazky vůči USA dodržela, bylo Finsko.

Dluhy mezi Československem a Spojenými státy

Strukturu zadlužení Československa vůči USA je možno odvodit z celkového rozložení pohledávek Spojených států vůči Evropě. Základní položku i v případě Československa tvořily prostředky poskytnuté na základě Liberty Bonds. Tyto peníze, které v objemu státního dluhu vůči USA zaujímaly podstatnou část, byly vynaloženy především ke dvěma účelům. Přispěly k řešení situace, která se projevila jako přímý důsledek války, a byly použity na vypořádání problémů souvisejících s repatriací československých legií ze Sibiře.

Dalším důležitým účelem, na něž byly vynaloženy tyto půjčky, se stala již zmíněná American Relief Administration (ARA). ARA byl plán, který měl překonat bezprostřední situaci válkou poničených evropských zemí, kterým se nedostávaly základní komodity jako potraviny a léky. Do náročného projektu se pustil americký tajemník obchodu Herbert Hoover poté, co získal v listopadu 1918 souhlas prezidenta Wilsona s navrženým způsobem využití americké pomoci. Začal organizovat potravinové dodávky, které byly financovány jak ze soukromých fondů, tak z prostředků vládních, zejména z rezerv amerického ministerstva války. Po exekutivním schválení se Hooverově akci dostalo finanční podpory Kongresu, který přidělil prostředky ve výši 100 mil. dolarů.¹⁷⁹

Po skončení války a uzavření příměří se čelní představitelé naší zahraniční akce začali snažit o to, aby americká pomoc byla poskytnuta také Československu. Politické špičky nového státu zdůrazňovaly potřebnost pomoci. Beneš začal ihned po skončení války jednat s Hooverem o otázce potravinových dávek pro Československo. Také

¹⁷⁹ Hoover Presidential Library, Box 194, f. European Relief in: H. PARAFIANOWICZ, *Czechosłowacja*, s. 113.

prezident Masaryk se osobně snažil o zajištění země potravinami nejen z humanitárních důvodů, ale i z hledisek politických. Zdůrazňoval, že potravinová pomoc bude kladně přijímána, oslabí případné radikální tendence a přispěje k prohloubení vztahů mezi oběma zeměmi.¹⁸⁰

Dne 24. 2. 1919 podepsali v Paříži ministr zahraničí Beneš a tajemník obchodu Hoover dohodu o americké pomoci. V jejím úvodu pak bylo také zdůrazněno, že americká vláda poskytne Československu potravinovou pomoc, aby „... pomohla Československé národní republice udržet pořádek a zarazit šíření anarchie z jiných zemí.“¹⁸¹

V únoru 1919 přijel do Prahy také šéf potravinové mise v Československu Lincoln Hutchinson. Brzy byla uzavřena dohoda, podle níž byla ČSR, podobně jako Polsko a mnoho jiných zemí, zahrnuta do pomoci ARA. Hutchinson a 30 expertů v oboru potravin, léků a financí vytvořili s využitím vydatné pomoci Čechů síť potravinových středisek v ČSR.¹⁸²

V Československu byli do pomoci ARA zahrnuti invalidé, děti, osamocené matky a nemocní lidé. Dodávky ARA v rozsahu 396 010 tun, jejichž hodnota činila více než 115 mil. dolarů, byly financovány převážně úvěry ve výši 80,5 mil. dolarů. Od dubna 1919 do dubna 1920 bylo asi 600 tisíc dětí zařazeno do „akce dokrmování“, tento počet se později zmenšil a ustálil se na hodnotě 500 tisíc dětí, což reprezentovalo 1/5 dětské populace. V roce 1919 fungovalo v Československu jako součást programu ARA více než tisíc kuchyní, v roce 1920 jejich počet ještě vzrostl. Kromě potravinové pomoci se americká pomoc soustředila také na obuv a léky – zboží nezbytné a v Evropě nedostatkové.¹⁸³

Výraznou pomoc získaly rovněž skupiny s malými příjmy. Různou formu pomoci ARA využívalo kolem 20 tisíc takových rodin. Do programu ARA byla zahrnuta i studující mládež. Studentské jídelny v Praze obdržely kolem 80 tun z fondů ARA.¹⁸⁴ Vyslanectví ČSR ve

¹⁸⁰ H. PARAFIANOWICZ, *Czechoslowacja*, s. 113.

¹⁸¹ S. H. BANE, R. H. LUTZ, *Organization of American Relief in Europe 1918–1919*, Stanford University Press 1943, s. 293.

¹⁸² H. HOOVER, *The Memoirs* Vol. II, s. 380 in: PARAFIANOWICZ, *Czechoslowacja*, s. 113.

¹⁸³ H. HOOVER, *The Memoirs* Vol. II, s. 381 in: tamtéž, s. 114.

¹⁸⁴ AMZV, PZ 1921, zpráva č. 43.

Washingtonu a představitelé Československého červeného kříže také podporovali akce pomocí krajanů. Dodávky komodit byly vedeny přes Hamburk a Terst. Dopravu organizovala vláda. Československo využívalo v těchto přístavech své konzuláty a bankovní zastoupení, které usnadňovaly nezbytné transakce. Nevelké množství zboží bylo dopraveno přes přístavy v Brémách, Antverpách a Rotterdamu.

Další z prvků Hooverovy strategie při uplatňování americké pomoci spočíval ve snaze posílit solidaritu střeoevropských zemí. Hoover usiloval o to, aby se v rámci barterových smluv mezi evropskými státy odehrávala výměna chybějícího zboží a surovin, kterými jednotlivé země disponovaly. Československo např. se svých zásob dodávalo cukr nebo uhlí okolním zemím. ARA tyto akce zastřežovala a Hoover se pokoušel vystupovat jako prostředník mezi následnickými zeměmi habsburské monarchie.

Instituce jako ARA a další organizace jako YMCA a YWCA sehrály pozitivní roli při poválečné rekonstrukci Československa. Znamenaly také impuls pro rozvinutí kulturní a vědecké spolupráce mezi Československem a USA. Od roku 1921 se začaly uskutečňovat výměny profesorů a první stipendijní pobyty studentů. Na těchto akcích, které podporovaly vytváření příznivého dojmu o Československu v USA, se podílely naše nejvýznamnější univerzity – Karlova v Praze, Masarykova v Brně a Komenského v Bratislavě.¹⁸⁵

Americkou pomoc originálně zhodnotil Bruce Lockhart: „Vůbec všichni Američané byli velmi čilá cháska a se svými potravinovými missemi a jinými pomocnými organizacemi působili velmi dobře.“¹⁸⁶

Přes svůj úspěch nelze pominout fakt, že ARA vyvolávala rozporné ohlasy. Pomineme-li silnou tendenčnost některých pohledů,¹⁸⁷ není důvodu zastírat, že jedním z motivů poskytnutí americké pomoci

¹⁸⁵ H. PARAFIANOWICZ, *Vytváření obrazu Československé republiky v meziválečném období*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica, I/1997, s. 74.

¹⁸⁶ B. LOCKHART, *Ústup ze slávy*, Praha 1937, str. 94.

¹⁸⁷ Komunisticky laděnou kritiku ARA obsahuje kniha V. BERNÁŠKA *Bez slávy a bez iluzí* z roku 1952. Autor v ní s poukazem na ekonomické parametry hodnotí ARA jako imperialistický nástroj zneužívající situaci vyhladovělé Evropy a prostředek americké špionáže, s. 88–103.

byly i ekonomické faktory. Ani Hoover nepopíral, že formou ARA se Americe podařilo účelně zbavit svých přebytků a likvidovat nadprodukcí. „Je naléhavě nutné, abychom se zbavili svých potravinových přebytků, osvobodili se od nahromaděného zboží a uchránili tak výrobce před katastrofou a jejími chaotickými následky; zároveň pak je velkým štěstím pro ušetření lidských životů, že máme tento přebytek. Naše země se nutně musí vypořádat s oběma těmito naléhavými problémy.“¹⁸⁸

Hodnotit ARA pouze ekonomickými měřítky by však znamenalo zjednodušovat význam celé operace. Americká pomoc nejen přispěla k hospodářskému obnovení Evropy, ale zároveň se podílela na zmírnění všeobecného napětí a podnítila spolupráci zemí střední Evropy. Jako součást určité amerikanizace Evropy se stala nástrojem proti bolševickému nebezpečí. Toto poslání americké pomoci si Hoover dobře uvědomoval. Hoovera podpořil prezident Wilson, když v průběhu debaty o smyslu amerického projektu v Kongresu řekl: „Potravinová pomoc je klíčem k celé evropské situaci a míru. Bolševismus rychle postupuje na západ, zdolal Polsko a zachvacuje Německo. Nemůže být zastaven silou, ale může být zastaven potravinami.“¹⁸⁹ Wilsonovo prohlášení je možno chápat s trochou nadsázky, přesto lze trvat na názoru, že americká akce měla svůj podíl na poválečné stabilizaci Evropy.

V rámci ARA se podařilo nejen zabezpečit dovoz potravin a průmyslových surovin, ale v neposlední řadě byly vytvořeny finanční prostředky k získání těchto komodit přímo v USA. Jednou z nejvýznamnějších transakcí tohoto druhu, k níž ARA vytvořila prostor, byl úvěr na nákup bavlny v USA. Bohužel tato akce neměla očekávaný efekt.

Nedostatek surovin, který se v prvních poválečných letech silně projevoval na našem trhu, se týkal především bavlny, barevných kovů, tuků, minerálních olejů a dalšího zboží.

Rozpadem bývalé habsburské monarchie byly nepříznivě ovlivněny odbytové možnosti československého hospodářství. Bavlnářský

¹⁸⁸ S. L. BANE, R. H. LUTZ, *Organization*, s. 147.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 177.

sektor, který se před válkou orientoval především na rakousko-uherský vnitřní trh, musel po válce čelit nové střeoevropské konkurenci. Bavlnářský průmysl se v Československu potýkal s naprostým nedostatkem bavlny. Bylo proto rozhodnuto pořídit tuto surovinu, nejlépe v USA.

Podnět k jednání o půjčce na nákup bavlny vzešel v roce 1919 v průběhu turné prozatímního diplomatického zástupce Československa v USA Karla Perglera, který se zaměřil na centra amerického obchodu. Navštívil New York, Boston, ale i bavlnářské oblasti, kde zdůrazňoval možnost výhodných investic do českého textilního průmyslu. „Perglerův únorový projev v klubu Kiwanis v Atlantě byl podnětem k zahájení jednání o kreditu na nákup bavlny.“¹⁹⁰

Zároveň v průběhu pařížské mírové konference začala v tomto směru první podrobnější jednání. Ředitel Živnobanky, bankéř Jaroslav Preiss, se snažil domluvit na podmínkách možného úvěru s představitelem ARA Paulem Sheldonem. Již tehdy se podařilo předběžně dojednat úvěr v hodnotě 25 mil. dolarů.¹⁹¹

Američané si však kladli pro přidělení finančních prostředků několik podmínek, kterým Československo muselo vyhovět. Mezi takové podmínky patřila zásada ARA, že každý, kdo žádá o půjčku, musí vytvořit bankovní organizaci, která by za úvěr odpovídala. Československé banky proto vytvořily v roce 1919 syndikát, který měl hladké plnění úvěru na starosti. Rovněž vláda garantovala bavlnářský úvěr, což byl jeden z dalších požadavků Američanů. Na vládní pokyn rovněž vzniklo Nákupní a prodejní družstvo bavlny, které celý obchod koordinovalo.

Chargé d'affaires v USA Jan Masaryk navázal na Perglerovu činnost a prohloubil spolupráci s americkými obchodními kruhy. Jan Masaryk i československá vláda měli o získání úvěru veliký zájem. Motivovala je možnost navázat užší obchodní kontakty s USA a zabezpečit místní obyvatelstvo dostatkem textilu. Zároveň se objevila pří-

¹⁹⁰ E. A. MURPHY, *Od budování státu k jeho propagaci*, Dějiny a současnost 5/95, s. 19.

¹⁹¹ J. NOVOTNÝ, *Americké bavlnářské úvěry z roku 1919 a československý bavlnářský průmysl*, Sborník z dějin textilu 5/1984, s. 53.

ležitost, jak získat potřebné valuty, které v poválečném Československu zoufale chyběly. Tehdy dokonce neexistoval jediný závod či peněžní ústav, který by disponoval valutami pro nákup surovin na světovém trhu.¹⁹²

Jednání o bavlnářské půjčce byla komplikovaná a trvala několik měsíců. Američané byli vůči situaci v Evropě obezřetní. V červenci 1919 došlo k dohodě a americkými bankami Guaranty Trust Company, Chase National City Bank a Union Trust, které poskytly československému syndikátu bank první úvěr 6 mil. dolarů. Za tyto peníze pak mohl být realizován první nákup bavlny od amerických bavlnářských firem. Další prostředky pak následovaly koncem roku, kdy československé banky obdržely dalších 12 mil. dolarů.¹⁹³

Českoslovenští představitelé plánovali, že závazky z uzavřených kontraktů uhradí ze dvou zdrojů – z exportu bavlněných výrobků a z předpokládaných výnosů z prodeje cukru. Tento záměr se však nezdařil. Českoslovenští nákupčí realizovali své obchody ještě v průběhu roku 1919 a nakoupili 120 tisíc balíků bavlny za cenu 60 liber za tunu. Záhy však její cena v celosvětovém měřítku poklesla. Po dodání do Evropy se cena americké bavlny pohybovala kolem 20 liber za tunu. Na evropském trhu se také objevila silná bavlnářská konkurence z Anglie a Francie, s níž Československo kvůli nevýhodně nakoupené bavlně nemohlo cenou svých výrobků soutěžit. Aby se zabránilo úplné ztrátě, byly nakonec nahromaděné zásoby rozprodány pod cenou na volném trhu. V první polovině roku 1921 vláda dokonce vydala zákaz dovozu surové bavlny z USA, který trval od ledna do dubna 1921.¹⁹⁴

V případě prodeje cukru došlo k dalšímu přehmatu. V očekávání výhodného prodeje pozastavilo ministerstvo financí prodej cukru ze sklizně z roku 1919. Komise pro cukr ustavená vládou počítala s tím, že jeho cena na nenasyceném střeoevropském trhu bude stoupat. Podle předpokladu ministra obchodu Rudolfa Hotowetze se počítalo

¹⁹² Tamtéž, s. 54.

¹⁹³ Tamtéž, s. 65.

¹⁹⁴ S. RAKOVÁ, *Politika Spojených států ve střední Evropě po první světové válce*, Praha 1983, s. 132.

s cenou až 400 dolarů za tunu. Místo růstu cen a možnosti většího zisku nastal v roce 1920 pravý opak. Při spekulaci s cukrem byly totiž opomenuty některé faktory. Ukázalo se, že poptávka po této komoditě není tak velká, jak se očekávalo. Jednou z příčin mohlo být i to, že lidé během válečných let museli jeho spotřebu výrazně omezit. Místo cukru se naučili používat různé náhražky. Další významnou okolností se stala nečekaná konkurence, kterou tvořil cukr z Jávy a Kuby, dovážený na rakouský trh. Došlo tedy opět k poklesu cen a komise pro cukr se nakonec musela spokojit s cenou v průměru 120 dolarů za tunu.¹⁹⁵

Neúspěch bavlnářského úvěru měl na obchodní vztahy mezi USA a ČSR nepříznivý dopad. Československo v důsledku nevydařených spekulací s prodejem cukru a s nákupem drahé bavlny nemělo dostatek deviz, kterými by mohlo americký úvěr splácet.

Neplnění splátkového kalendáře ze strany Československa velmi znepokojovalo naši ambasádu v USA. Vážnost situace si uvědomoval československý vyslanec Štěpánek, který poprvé intervenoval do Prahy v prosinci 1920: „Naše neplacení obnosu poměrně nepatrného (2 mil. dolarů) u bank, které jinak o republice smýšlí příznivě, jest neobyčejně trapné.“¹⁹⁶ Problémy se splácením však pokračovaly v průběhu celého roku 1921. Štěpánek proto opět upozornil Prahu, že pozdním splácením „může být kredit dosud dobrý katastrofálně poškozen a kompromitována budoucí půjčka.“¹⁹⁷ V průběhu srpna 1921 se situace s opožděnými platbami ještě zhoršila. Štěpánek telegramem z 28. 8. 1921 naléhavě upozorňoval československé představitele na možná rizika, která vyplývají z neplnění závazků za úvěr, garantovaný vládou. „Dosud neprovedeno splacení bavlnové splátky. Dlužných 600 000 dolarů je splatno k 30. 8. Banky jichž trpělivost vyčerpána hrozí novinou kampaní. Hleďte vymoci okamžité splacení první poloviny.“¹⁹⁸ Newyorské banky nakonec převzaly závazky vůči americkým bavlnář-

¹⁹⁵ Podrobněji se těmito obchody zabývá článek I. F. Marcosona, *Saturday Evening Post* ze 3. 12. 1921 in: E. VOSKA, *Ve víru poválečném*, Praha 1924, s. 35.

¹⁹⁶ AMZV, PZ 1920, zpráva ze 4. 12. 1920.

¹⁹⁷ AMZV, PZ 1921, zpráva z 21. 1. 1921.

¹⁹⁸ AMZV, PZ 1921, zpráva z 28. 8. 1921.

ským společnostem a souhlasily s prolongací platebních termínů. Důvěra USA v československé obchodní kruhy byla narušena i přesto, že se vyslanec Štěpánek snažil napravit situaci a že se postupně podařilo závazky uhradit.¹⁹⁹

Mimo jiné se to projevilo v neochotě amerických bank umístit československé státní obligace na americkém trhu.²⁰⁰

Po neúspěchu a problémech, které v USA vyvolala bavlnářská půjčka, se Československo pokoušelo dojednat další kontrakt na podporu československého průmyslu. Jednalo se o nákup 200 lokomotiv v ceně 40 mil. dolarů. Tento obchod, v němž podobně jako v případě bavlnářských úvěrů byl osobně angažován Jan Masaryk, se neuskutečnil. Američané totiž po nepříznivých zkušenostech požadovali kromě vládních garancí ještě hypotéční ručení státními objekty, což bylo pro československou exekutivu nepřijatelné.²⁰¹

Lze říci, že po problémech s bavlnářským úvěrem se zájem Československa soustředil především na konsolidaci a vyrovnání dluhů vůči USA a získání státní půjčky.

Struktura dluhů mezi ČSR a USA u československých bank

Válečné dluhy velkou měrou ovlivňovaly vzájemné vztahy mezi USA a státy evropského kontinentu. Z celkového objemu 20 mld. dolarů zadluženosti jednotlivých evropských zemí připadal největší podíl na Británii (4,1 mld. dolarů). Francie byla na druhém místě (3,4 mld. dolarů). Československo přirozeně nepatřilo mezi největší dlužníky, se svým objemem dluhů bylo na sedmém místě po Polsku.

Československý válečný úvěr se skládal z několika položek. Hlavní část dluhu ve výši 61,2 mil. dolarů byla použita na financování výzbroje a transportu sibiřských legií. Vedle této částky dosahoval úvěr týkající se ARA 6,4 mil. dolarů. Nákupy z fondů obilní korporace byly

¹⁹⁹ Bedřich Štěpánek pro list Wall Street Journal sebevědomě prohlásil: „Žádná jiná země neplatí tak dobře jako Československá republika.“ In: SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1676.

²⁰⁰ S. RAKOVÁ, *Důsledky republikánského izolacionismu pro politický a hospodářský vývoj ostatních střeoevropských zemí v průběhu 20. let*, Sborník z dějin imperialismu, 1/1985, s. 22

²⁰¹ AMZV, TO 1920, Jan Masaryk Benešovi z července 1920.

v hodnotě 2,98 mil. dolarů. Poslední součást dluhu představoval dlouhodobý úvěr na nákup amerických armádních přebytků ve výši 20,6 mil. dolarů, poskytnutý v letech 1919-1920. Celková suma tedy v roce 1920 činila 91,8 mil. dolarů. V roce 1923 se však kvůli nesplaceným úrokům zvýšila na 111 mil. dolarů.²⁰²

Význam této částky nebylo možno podceňovat. Pro Spojené státy totiž úspěšné vyřešení otázky dluhů znamenalo impuls pro rozvoj vzájemné obchodní výměny a předpoklad pro udílení půjček na rozvoj investic v zemích střední Evropy. V duchu republikánské politiky pak evropské závazky představovaly také možnost, jak mohly USA ovlivňovat politiku v Evropě, aniž by se přímo účastnily evropských politických a ekonomických struktur.

Spojené státy musely od počátku dvacátých let čelit kritice za svůj zásadový postoj v otázce vymáhání dluhů. V celé Evropě se často ozývaly hlasy volající po prominutí či alespoň umoření dluhů a to nejen z politických, ale i z ekonomických kruhů. K americkému přístupu v této oblasti měl například silné výhrady britský ekonom John M. Keynes, který v roce 1925 prohlásil: „Válečné dluhy nejsou obchodní, ale politickou záležitostí. Při uvážení všech okolností a při spravedlivém rozdělení toho, co bylo válkou získáno, USA by dobře dopadly. Co však USA pouze chtějí jsou peníze, jež jejich poplatníci půjčili vládě a jež vláda půjčila cizím vládám a nic víc.“²⁰³

V Československu se tyto úvahy objevovaly kromě jiného i v oficiálním periodiku *Zahraniční politika*, které vydávalo ministerstvo zahraničí. Jeho přispěvateli byli často lidé, kteří v diplomacii aktivně působili nebo měli úzké napojení na tuto oblast. *Zahraniční politiku* lze proto chápat jako zajímavý pramen, který reflektoval oficiální linii československých zahraničně-politických zájmů. Časopis problematiku válečných dluhů několikrát komentoval. V jednom z článků psal Aleš Brož o malé vůli USA spolupracovat na obnově Evropy. Příčinu viděl ve vítězství republikánů, kteří odmítli pokračovat v kurzu

²⁰² AMZV, IV. sekce, kr. 333, zpráva ze srpna 1923.

²⁰³ AMZV, PZ 1925, mimořádná politická zpráva č. 11, stanovisko Keynesa v otázce dluhů zaslal do Prahy vyslanec Chvalkovský 4. 5. 1925.

Wilsonovy politiky, což se mimo jiné projevilo neochotou poskytnout další úvěry a promlčet válečné dluhy. Brož se domníval, že dojde-li k prohloubení spolupráce USA s Evropou, bude to výsledkem vnitřního amerického přesvědčení a nikoli evropské agitace. „Evropa musí přesvědčit USA, že její poměry nejsou tak špatné, jak jsou líčeny některými pozorovateli.“²⁰⁴ Podobně se k tématu vyjádřil o rok později Otakar Kádner, který ve svém článku s určitou nadějí psal, že Evropa stále počítá s tím, že USA jí poskytnou nejen svůj idealismus, ale i tolik potřebné finance pro překonání poválečného chaosu.²⁰⁵

Zmíněný přístup byl však pro republikánskou administrativu nepřijatelný, což dala po svém nástupu záhy najevo. Prezident Harding již ve své inaugurační řeči v březnu 1921 uvedl, že Spojené státy budou požadovat splacení válečných dluhů poskytnutých USA za války. „Nemůžeme vstupovat do žádných politických úmluv ani brát na sebe ekonomické závazky, které by nás podřizovaly jiné autoritě než naší vlastní.“²⁰⁶

USA mohou sice ochotně pomáhat jiným, kteří se ocitnou v problémech, ale takové přesvědčení, jak podotkl Julius Klein z departmentu obchodu, ztěžuje kapitálovou expanzi na trhy zemí střední Evropy. „USA nemohou být považovány pouze za dobrodince a nelze zapomínat, že jsme také zainteresováni na provozování obchodu.“²⁰⁷ Konzistentnost amerického přístupu dokládá vyjádření W. R. Castlea, šéfa západoevropského odboru státního departmentu, který v roce 1925 opět připomněl, že škrtnutí válečných dluhů by bylo projevem nemorálnosti a sentimentální slabosti. „USA jsou čestným a velkomyslným věřitelem; čestným proto, že nemohou dluhy jiných států přenést na bedra daňových poplatníků, a velkomyslným proto, že nezamýšlejí využít cizí slabosti a nechtějí přeceňovat schopnost dlužníkovu.“²⁰⁸

²⁰⁴ Aleš BROŽ, *Amerika a Evropa*, ZP 1922, s. 1108.

²⁰⁵ O. KÁRDNER, *Amerika a její stanovisko ke světovým problémům*, ZP 1923, s. 515.

²⁰⁶ AMZV, PZ 1921, zpráva č. 79.

²⁰⁷ AMZV, PZ 1922, situační zpráva vyslance Štěpánka ze září 1922.

²⁰⁸ William CASTLE, *Amerika*, přednáška z konference Politického institutu ve Williamstownu v létě 1925, in: ZP 1925, s. 1074.

V těchto intencích se USA zabývaly otázkou vypořádání válečných dluhů. Zároveň odmítaly jakékoli návrhy na spojení válečných dluhů s německými reparacemi, jak se snažila prosazovat zejména Francie.

Proces vypořádání válečných dluhů

Prvním krokem k vypořádání válečných dluhů bylo stanovení přesné výše jednotlivých pohledávek a příprava podkladů k jednání s americkou stranou. Dne 26. 2. 1923 byla na základě usnesení ministerské rady zřízena na ministerstvu financí vyúčtovací komise, která měla vypracovat zprávu o přesné výši všech dlužných položek vůči USA. Finanční analýzu vypracoval pracovník ministerstva financí Stanislav Křenek.²⁰⁹

Na základě podrobné zprávy pak mohli být informováni američtí zástupci. Beneš již počátkem roku 1922 jmenoval legačního radu Aloise Štanglera zástupcem československé vlády pro vyjednávání o záležitostech válečných dluhů.²¹⁰

V květnu 1923 odjela do USA první finanční komise ve složení Stanislav Křenek, Eugen Lippenský a František Písecký, aby dojednala celkovou dlužní částku, předložila vyúčtování a v případě zájmu zahájila jednání s americkou komisí pro dluhy.²¹¹

Motivy československého zájmu uzavřít dohodu s USA spočívaly v tom, že se Československu nedařilo získat ve Spojených státech potřebné úvěry. V březnu 1923 se ministr Beneš dotazoval vyslance Štěpánka: „Sondujte, zdali by se nedalo získat novou půjčku, zejména, kdybychom učinili nějaké definitivní narovnání ohledně našich dluhů v USA jako Anglie.“²¹² Štěpánek Benešovi odpověděl v tom smyslu, že státní půjčku by se možná podařilo získat, ale zároveň zdůraznil, že k vypořádání válečných dluhů nemůže dojít dříve než před prosincovým zasedáním Kongresu.²¹³

²⁰⁹ AMZV, IV. sekce, kr. 333, vyúčtovací zpráva Stanislava Křenka z ministerstva financí, únor 1922.

²¹⁰ Štangler byl jmenován, aby vedl jednání v době nepřítomnosti vyslance Štěpánka, in: FRUS 1922, Vol. I, s. 403.

²¹¹ AMZV, PZ 1923, zpráva Beneše Štěpánkovi ze 30. 3. 1923.

²¹² AMZV, TD 1923, zpráva z 29. 3. 1923.

²¹³ AMZV, TO 1923, zpráva z 2. 4. 1923.

Štanglerovi, stejně jako později členům první československé komise pro dluhy, se ve Spojených státech nic dohodnout nepodařilo. Američané v roce 1923 neměli zájem překotně uzavírat jednání o dluzích se zeměmi jako bylo Československo. V lednu 1923 totiž došlo k podepsání první smlouvy o vypořádání válečných dluhů s Velkou Británií. Spojené státy viděly v této dohodě první krok k řešení problematiky se všemi dlužnickými státy. Před jednáním s dalšími státy ale zřejmě chtěly dát určitý prostor pro to, aby se účinky uzavřené smlouvy s Británií mohly projevit. V polovině roku 1923 si proto od československých zástupců vyžádaly pouze vyúčtovací doklady, které v klidu porovnávaly se svými údaji. V únoru 1924 pak informovaly o zjištěném rozdílu ve výši 404 tisíc dolarů na vrub Československa.²¹⁴

Jednání o válečných dluzích se naplno rozběhla až v roce 1925. V dubnu americká komise pro dluhy znovu připomněla svou strategii pro jednání se středoevropskými zeměmi. USA především opět potvrdily, že nehodlají spojovat otázku dluhů s placením německých válečných reparací. Dále americká strana odmítla snahy některých zemí jako Československa, Belgie a Itálie jednat o dluzích až poté, kdy bude vyřešena otázka dluhů s Francií. Spojené státy se tomuto postupu rozhodly zamezit a vyhlásily zásadu, podle níž nelze hledat v jednání s jednotlivými dlužnickými státy žádnou souvislost. Naopak trvaly na tom, že je třeba jednat s každým zvlášť. Mezi další body, které ve své zprávě zmínil československý vyslanec František Chvalkovský, patřily záležitosti týkající se strategie, kterou hodlají USA pro vedení rozhovorů uplatňovat. Patřilo k nim zejména pravidlo o tom, že při zahájení jednání dají USA hned najevo, že není možné mluvit o jakémkoliv částečném nebo úplném zrušení dluhů. V neposlední řadě bylo také stanoveno, že veškerá jednání se budou konat pouze na území USA resp. ve Washingtonu.²¹⁵

V červenci 1925 obdržel vyslanec Lewis Einstein Benešovu 15stránkovou nótu určenou americké vládě. Beneš v ní především verifikoval

²¹⁴ AMZV, PZ 1924 americké stanovisko zaslal do Prahy vyslanec Chvalkovský 17. 2. 1924.

²¹⁵ AMZV, IV sekce, kr. 333, zpráva z 20. 4. 1925.

částku 80 mil. dolarů jako oficiální výši dluhu s tím, že vyjádřil ochotu naší strany dále o částce jednat. Zároveň nevyločil možnost dohody i o zbývajícím dluhu požadovaném americkou stranou. V otázce vyslání komise pro dluhy se v nótě uvádí, že záleží zcela na vůli USA. Americkou stranu Beneš pouze informoval, že vláda ČSR o této věci dosud nerozhodla. Beneš dále vyjádřil naději, že USA přihlédnou v otázce dluhů k platebním možnostem a ochotě jednotlivých států vypořádat své závazky. V této souvislosti bylo přislíbeno zaplacení první splátky ve výši 2,5 mil. dolarů v roce 1926.²¹⁶

Kromě oficiálního sdělení americké administrativě zaslal Beneš legačnímu radovi Jaroslavu Lípovi do Washingtonu zprávu, ve které mimo jiné znovu připomněl motivy nabídky okamžitého splácení. Šlo o to potvrdit, že ČSR má v otázce dluhů vůči USA korektní přístup. Zároveň se Beneš nezbavil myšlenky uzavřít dohodu o dluzích až po ostatních zemích. Proto také v nótě navrhl, aby Československo začalo jednat se Spojenými státy až po Belgii a Francii. Důvod byl zřejmý. ČSR by pak mělo lepší možnost zahrnout případné ústupky – pokud by je USA těmto zemím učinily – do svých rozhovorů o urovnání otázky válečných dluhů a získat tak větší manévrovací prostor. Proto také jedna z instrukcí Lípovi zněla, že má zdůraznit, jaké úsilí ČSR vyvinulo pro ozdravení svých financí a pro zachování středoevropské stability.²¹⁷

Beneš evidentně počítal s tím, že se Francii podaří dosáhnout v jednání s USA významných úlev, které by pak mohly být vyjednány i pro Československo. Signály, které byly adresovány do Washingtonu o solventnosti a ochotě Československa uspořádat své závazky, byly kombinovány se snahou konkrétní rozhovory s Američany co nejvíce odložit.

Beneš se v odhadu výhodnosti smlouvy uzavřené mezi Francií a USA nemýlil. Francii se opravdu podařilo v tzv. dohodě Mellon-Berenger, podepsané oběma ministry financí 26. 4. 1926, dosáhnout příznivějších podmínek. Kupříkladu úroková míra činila jen 1,8 %, a pro prvních 5 let byla dokonce zrušena.²¹⁸

²¹⁶ FRUS 1925, Vol. 1, s. 129.

²¹⁷ AMZV, TD 1925, Benešovy instrukce z 22. 7. 1925.

²¹⁸ Blíže se jednání o dluzích mezi Francií a USA věnuje J. KIWERSKA, *Między*, s. 221–229.

Jak se dalo očekávat, Spojené státy na Benešovu taktiku nepřistoupily. Šéf departmentu financí Mellon v reakci na československé podněty pouze přivítal ochotu vyslat do USA komisi pro dluhy a zároveň zdůraznil nutnost verifikovat i ostatní části dluhu. Odmítl rovněž československý záměr začít jednat s USA až po skončení rozhovorů s jinými státy s odůvodněním, že mezi dluhem Francie, Belgie nebo Itálie a dluhem Československa není žádná spojitost.²¹⁹

Americká reakce nebyla překvapivá. V roce 1925 bylo hlavním cílem USA dosáhnout co nejdříve dohody o urovnání dluhů se všemi dlužnickými státy, a nebylo zde proto důvodu případným odkladem v jednáních některé státy zvýhodňovat před ostatními. Spojené státy ostatně nebyly ve svém úsilí o vypořádání válečných dluhů osamoceny. Tlak na Československo vyvíjela rovněž Velká Británie.²²⁰

Francouzsko-americká dohoda přišla v tomto směru pro ČSR příliš pozdě. Konečné ujednání o dluzích se odvíjelo od anglické varianty.

Po jasném odmítnutí československých snah nezbylo nic jiného než začít jednat. Jaroslav Lípa proto z pověření československé vlády oznámil dne 21. 9. 1925 státnímu departmentu složení druhé komise určené pro vyjednávání o dluzích. Jejím předsedou se stal Vilém Pospíšil. Dále v ní působili zástupci ministerstva obrany Jan Kučera, ministerstva financí Karel Brabenec, Eugen Lippenský a ministerstva zahraničí Zikmund Konečný.²²¹

Dne 26. 10. 1925 pak na palubě lodi Berengaria odcestovala do Washingtonu v pořadí již druhá komise pro dluhy, tentokrát pod vedením V. Pospíšila. Rozhovory v USA se neobešly bez některých ústupků. Nejspornější téma pro československou delegaci představovala sibiřská armáda a tzv. malé repatriace, což bylo označení pro dopravu československých invalidů na třech lodích Heffron, Nanking

²¹⁹ AMZV, TO 1925, Mellonovo vyjádření vyslanectví zaslalo v 26. 7. 1925.

²²⁰ Jedním z prvních úkolů Jana Masaryka, který se ujal v červenci 1925 funkce československého vyslance v Londýně, bylo vyřešit otázku válečného dluhu vůči Británii. Československo se sice snažilo uzavření dohody odkládat, ale po ostrém protestu Británie smlouvu o splácení svých závazků uzavřelo. In: A. GAJANOVÁ, *ČSR a středoevropská politika velmocí 1918–1938*, Praha 1968, s. 195.

²²¹ FRUS 1925, Vol. I, s. 132.

a Archer, kterou organizoval lodní úřad Shipping Board. Američané požadovali zahrnout náklady na repatriční přepravu, kterou ohodnotili na 1,7 mil. dolarů, do celkové dlužní částky.

Postoj Prahy k uhrazení částky za malou repatriaci byl však silně odmítavý. Ve stanovisku československé vlády pro vyslance Fierlingera se uvádí, že otázky spojené s činností sibiřské armády a jejím návratem by měly být vyjmuty z mezinárodních dluhů. „Tato armáda, která podstatně přispěla k naší samostatnosti totiž nehájila jen zájmy budoucího Československa, ale všech sil Spojenců. Na nákladech souvisejících s legiemi by se měla podílet Francie a další země. Československo již dostatečně vykoupilo svůj díl života svých legionářů.“²²²

Aby se podařilo dospět k přijatelnému řešení, Praha ustoupila v otázce vyjmutí této položky z celkové částky dluhů a USA snížily částku za repatriaci na 1,2 mil. dolarů. Dále se podařilo československým vyjednavacům dohodnout celkové snížení částky, která podle amerických nároků činila spolu s úroky v polovině roku 1925 celkem 122 mil. dolarů, na 115 mil. dolarů. Na začátku října pak již nic nebránilo tomu, aby mohlo být 9. 10. 1925 dosaženo konečné dohody.²²³

Smlouva o urovnání dluhů mezi ČSR a USA byla podepsána ve Washingtonu 13. 10. 1925. Splácení celkové dohodnuté dlužní sumy ve výši 115 mil. dolarů smlouva rozložila na 62 let, přičemž prvních 10 let měly úroky činit 3 %, zbylých 52 let pak 3,5 %. Po podpisu smlouvy byla delegace pozvána na oběd k americkému prezidentovi, večer tajemník obchodu Hoover uspořádal pro její členy slavnostní večeři.²²⁴

Ratifikace v americkém Kongresu proběhla v květnu 1926. Schvalování smlouvy neprovázela obsáhlá debata. Kritika na dosažené podmínky zaznívala jen ojediněle. Např. senátor Howell mínil, že Československu jako hospodářsky nejstabilnějšímu z nových států střední Evropy byly poskytnuty zbytečně úlevy. Při projednávání v Kongresu s dohodou souhlasilo 53 senátorů, jen 17 jich bylo proti.²²⁵

²²² AMZV, TD 1925, telegram pro Fierlingera z 18. 1. 1925.

²²³ AMZV, TO 1925, telegram Fierlinger z 8. 10. 1925.

²²⁴ AMZV, TD 1925, telegram z 12. 10. 1925.

²²⁵ Congressional Record – Senate 1926, Vol. 67, Part. 8, s. 8343–8345.

Uzavření jednání o vypořádání válečných dluhů lze hodnotit jako úspěšné nejen kvůli dosažené slevě. Pro Československo se otevřela cesta k úvěrům a k dalšímu rozvoji vzájemných obchodních vztahů. Získání úvěru od USA nebylo jednoduchou záležitostí. Americká strana totiž poskytování půjček začala blokovat až do vyřešení problému dluhů.

V první polovině roku 1925 se Československo pokoušelo jednat s americkými soukromými bankami s cílem získat půjčku na stabilizaci měny a devizové zabezpečení pro připravované založení Národní banky, která měla převzít operace realizované dříve Živnobankou. Zástupci banky Dillon Read a Co. pod vedením bankéře Clarence Dillona a plukovníka Jamese Logana jednali v létě 1925 při svém pobytu v Československu s Benešem o podmínkách úvěru ve výši 60 mil. dolarů. Američané byli ochotni poskytnout půjčku 30 mil. dolarů. Dillon však o dosud důvěrných rozhovorech informoval vyslance Einsteina. Einstein posléze bankéřům tlumočil stanovisko ministerstva zahraničí, které požadovalo zastavení operace. Einstein zástupcům Dillon Read a Co. sdělil, že americká vláda nemůže podporovat udělení úvěru, dokud nedojde k vypořádání válečných dluhů.²²⁶ Praha se poté pokoušela potřebné peníze půjčit přímo na newyorské burze. Podařilo se předběžně domluvit získání úvěru v hodnotě 20 mil. dolarů, ale i tato akce byla na zásah státního departmentu zastavena.²²⁷

Československá vláda se pokusila vyjednávat ještě se členy vedení National City Bank, kteří v polovině roku 1925 shodou okolností pobývali v ČSR. Rozhovory vedly k úspěchu. Zástupce konkurence Dillon neprodleně informoval státního tajemníka Franka Kellogga o porušení pravidel ze strany této americké banky. Tentokrát to však nebylo nic platné. National City Bank tušila výhodný obchod a poskytla ČSR v červenci 1925 první úvěr v hodnotě 12 mil. dolarů s tím, že další prostředky budou uvolněny až po uzavření dohody o vypořádání dluhů. Nutno podotknout, že National City Bank tuto transakci prezentovala jako půjčku soukromé instituci a tím formálně obešla

²²⁶ FRUS 1925, Vol. II, s. 39–40.

²²⁷ AMZV, PZ 1925, o nezdaru akce informoval legační rada Lípa ministra financí B. Bečku 7. 7. 1925, č. 70.

americký zákaz. Kellogg proto naléhavě požádal Einsteina, aby „diskrétně vypátral všechna fakta.“²²⁸

Einstein ve snaze zorientovat se v situaci a zjistit skutečný stav věci navštívil 8. 8. 1925 prezidenta Masaryka. Prezident existenci úvěru od National City Bank nepotvrdil. Rovněž Einsteinovi neřekl, že Československu poskytly úvěr určený na splácení krátkodobých půjček v červenci 1925 další newyorské banky pod vedením New York Trust Co. Einstein o tom informoval Kellogga až 4. 9. 1925.²²⁹

Podpis smlouvy o splácení válečných dluhů, který američtí investoři očekávali, změnil dosavadní spíše důvěrnou atmosféru jednání. Den po podpisu této smlouvy americké departmenty obchodu financí a zahraničí vyhlásily, že nemají žádné námítky k jednání o půjčkách Československu. Téhož dne National City Bank oficiálně obnovila rozhovory o úvěru Československu s úmyslem dovést je do konce.²³⁰ Konsolidační dohoda o válečných dlužích tak dala zelenou americkým bankéřům, kteří byli dříve často omezováni vládou ve svých finančních iniciativách. Podobně tomu bylo i s ostatními dlužníky USA. Jednání s konsorciem bank byla uzavřena v říjnu 1925, kdy byl Československu poskytnut úvěr ve výši 25 mil. dolarů. Kromě National City Bank se této operace zúčastnily ještě dvě další americké banky a jeden amsterodamský bankovní ústav. Úrok byl stanoven na 7,5 %.²³¹

Bankéři a finančníci mohli sice dělat obchody sami, bez požehnaní oficiálních míst, avšak větší půjčky cizím zemím vyžadovaly souhlas vlády USA. Obecně lze říci, že teprve po podpisu dohod urovnávajících otázku dluhů můžeme pozorovat větší úvěry evropským zemím.

Uzavření dohody o vypořádání dluhů, kterou českoslovenští zástupci učinili v USA, přijala většina významných domácích periodik příznivě. Výrazně odlišně reagovalo Rudé právo, které z komunistických pozic kritizovalo veškerou americkou pomoc Evropě: „Američtí

²²⁸ FRUS 1925, Vol. II, s. 41, Kellogg Einsteinovi 4. 8. 1925.

²²⁹ tamtéž, s. 43.

²³⁰ FRUS 1925, Vol. I, s. 45.

²³¹ SÚA, VA, inv. č. 816, kr. 1680, Národní listy 17. 10. 1925.

kapitalisté měli celý kšeft dobře promyšlený... Celá ta jejich obětavost vůči osvobozeným byla vypočítanou investicí na dobrý úrok.“²³²

Lidové noviny se na uzavřenou dohodu dívaly mnohem příznivěji. Mimo jiné uvedly: „Jednání o konsolidaci našeho dluhu bylo skončeno podle programu. Naši zástupci ustoupili americkým požadavkům. Náš dluh byl většinou obchodní, takže jsme nemohli očekávat nějakých výhod, zejména když jich nedosáhla ani Francie při svých dluzích válečných... Menší rozdíly byly pouze při stanovení výše americké pohledávky za dopravu našich legionářů a za materiál jim v Rusku dodaný. Tento rozdíl však byl v celkové částce nepatrný a naši zástupci v této otázce povolili zvláště, když i ostatní podmínky byly příznivé.“²³³

Národní listy ve svém článku s odvoláním na člena československé komise pro dluhy Viléma Pospíšila napsaly, že Československo splněním svých závazků potvrdilo svou důvěryhodnost.²³⁴ Některé noviny jako např. Československá republika uzavření dohody s USA jen zaznamenaly prostřednictvím krátké agenturní zprávy bez vlastního komentáře.²³⁵

* * *

Československý přístup k vyhlášení Hooverova moratoria a ochota státu plnit nadále závazky vyplývající ze smlouvy o válečných dluzích mezi ČSR a USA z roku 1925 byla zcela odvislá od postoje nejdůležitějších evropských mocností – Francie a Británie. Počkáme, jak se zachovají a pak, ukáže-li se, že je jejich jednání pro nás výhodné, budeme je kopírovat – tak by se dal charakterizovat leitmotiv přístupu československých politických špiček k vývoji na mezinárodní politické scéně v tomto období. Markantně se to odráží v komunikaci mezi ministerstvem zahraničí a naším zastupitelským úřadem ve Washingtonu.

V červnu 1931 po oznámení amerického moratoria Beneš v tele-

²³² SÚA, VA, tamtéž, Rudé právo, 10. 10. 1925.

²³³ SÚA, VA, tamtéž Lidové noviny, 11. 10. 1925.

²³⁴ SÚA, VA, tamtéž Národní listy 11. 10. 1925.

²³⁵ SÚA, VA, tamtéž Československá republika 11. 10. 1925.

gramu pro vyslance Ferdinanda Veverku přivítal možnost ušetřit prostředky, které by bylo nutné vynaložit na splácení dluhů. Zároveň pověřil Veverku, aby tlumočil „že československá vláda přistupuje k moratoriu a očekává od kroku USA počátek hospodářského ozdravení světa.“²³⁶ Zhruba o rok později, když bylo jasné, že Francie s Anglií neobnoví placení svých závazků, poslal v listopadu Kamil Krofta Benešovým jménem do USA depeši s instrukcí pro vyslance Veverku, jak sestavit nótu pro americkou vládu. „Podej nótu, text uprav podle francouzské a anglické verze. Nemožnost placení odůvodni: všeobecnou krizí, společnou krizí zemí střední Evropy, potíže státních financí zaviněnými krizí a úpadkem našeho zahraničního obchodu.“²³⁷

Na počátku prosince 1932 pak Veverka obdržel další podrobnosti o struktuře zmíněné nóty. Měl především zdůraznit, jaké kroky podnikla ČSR k udržení měny, a vysvětlit, že prosincovou pravidelnou splátku ČSR nemůže zaplatit bez těžkého otřesu svého hospodářství. Nóta měla také obsahovat kolonku informace o hospodářské a finanční situaci ČSR. Obzvláště působně v této souvislosti vyznívá Kroftovo upozornění: „Nepřežeňte při tom ponurost obrazu, aby nebyla ohrožena naše úvěrová schopnost.“²³⁸

Československo po vzoru některých zemí již nezaplatilo prosincovou splátku a de facto tak přestalo splácet své závazky vůči USA v prosinci 1932. Jednostranným neplněním smlouvy ze strany Československa zůstal problém dluhů nedořešen. Jak se ukázalo, tato skutečnost měla nepříznivý dopad na další americko-československé vztahy, zejména v ekonomické oblasti. Naplno se o tom mohl přesvědčit během druhé světové války Ladislav Feierabend.

Feierabend jako ministr financí československé exilové vlády v Londýně navštívil USA v průběhu války několikrát. Poprvé spolu s prezidentem Benešem v roce 1943, o rok později pak přijel na samostatnou misi. Jedním z jeho hlavních cílů bylo připravit a dojednat podmínky

²³⁶ AMZV, TD 1931, telegram z 24. 6. 1931, č. 22.

²³⁷ AMZV, TD 1932, telegram z 19. 11. 1932, č. 27.

²³⁸ AMZV, TD 1932, Krofta Veverkovi ze 3. 12. 1932, č. 35.

pro poválečné čerpání rekonstrukčních úvěrů, které by pomohly ekonomicky oživit válkou poničené Československo. Jednání, která se vyvíjela zpočátku velmi slibně, začal Feierabend v Kanadě. Zde byl vlídně přijat a od kanadských ministrů získal příslib úvěru ve výši 15 milionů kanadských dolarů na nákup kanadského zboží. Po skončení rozhovorů v Kanadě se Feierabend přesunul do USA, kde začal jednat o poskytnutí úvěru s některými americkými bankami. Ve Spojených státech situace rovněž vypadala nadějně. Feierabendovi se podařilo domluvit s americkými bankami poskytnutí prostředků ve výši 20 milionů amerických dolarů.²³⁹ Jaké však bylo jeho překvapení, když ze státního departmentu, který musel úvěr schválit, přišla negativní odpověď. Československo se totiž se kvůli nevypořádání svých dluhů z první světové války dostalo mezi země, na které se vztahoval Johnsonův zákon z roku 1943. Tento zákon zakazoval poskytnout půjčky zemím, jež neměly s USA vypořádané závazky. Feierabend, který netušil, že Československo spadá do této kategorie, tento fakt nemohl změnit. „Marné bylo moje naléhání, že kromě Finska se stejně chovali ostatní dlužníci, zejména také Velká Británie a Francie, že Johnsonův zákon nemůže být uplatňován na jiné situace, než pro jaké byl zamýšlen. Nic neplatila moje důtklivá žádost, že je nutno udělat výjimku, když jde o spojence, který trpí a pomoc Ameriky nutně potřebuje. State Department prohlásil, že proti zákonné překážce se nedá nic dělat, a úvěry jsem nedostal.“²⁴⁰

Po druhé světové válce k vyrovnání československého dluhu vůči USA nedošlo. Po nuceném odmítnutí Marshallova plánu a poté, co se zcela stalo součástí komunistického impéria, Československo již nedostalo příležitost, aby se s problémem dluhů důstojně vypořádalo.

* * *

Zkoumáme-li československo-americké vztahy ve dvacátých letech, je třeba se zabývat činností diplomatických reprezentantů, neboť v komunikaci mezi oběma zeměmi hráli důležitou roli. V oblasti per-

²³⁹ L. K. FEIERABEND, *Politické vzpomínky III.*, Brno 1996, s. 157.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 158.

sonální lze z hlediska československých zástupců ve Washingtonu rozlišit dvě období – neklidné a stabilizované. Neklidnou etapu je možno ohraničit působením Karla Perglera, Jana Masaryka a vyslance Bedřicha Štěpánka. Karel Pergler byl jmenován Československou národní radou v Paříži jako diplomatický zástupce dokonce ještě před faktickým vznikem státu. Vzhledem k americkému občanství nemohl být Pergler Spojenými státy uznán jako diplomatický zástupce ČSR. Na počátku dvacátých let však Praha nebyla připravena funkci řádného vyslance v USA obsadit. Zkušený diplomat Bedřich Štěpánek, se kterým se na tuto funkci počítalo, byl tehdy zcela zaměstnán vytvářením struktur československého ministerstva zahraničí a nemohl do Ameriky odcestovat. Absenci skutečného diplomatického zástupce však bylo nutno řešit, a proto po několika měsících Karla Perglera vystřídal ve funkci chargé d'affaires mladý Jan Masaryk. Diplomatický pobyt prezidentova syna ve Spojených státech přinesl pro ČSR pozitiva zejména v oblasti propagační. Masaryk navázal na Perglerovo úsilí a pokračoval ve snahách o zviditelnění nového státu. Nejen jeho přednášky, ale také společenské aktivity, kterým se věnoval, přitahovaly pozornost.

Příchod prvního vyslance Štěpánka měl bohémské poměry na československém zastupitelství ve Washingtonu zkonsolidovat a dát jeho chodu standardní podobu. Tento záměr se však nepodařilo naplnit. Štěpánek vyvolával svým působením četné kontroverze. Ministerstvo zahraničí muselo reagovat na mnohé podněty přicházející od některých Štěpánkových podřízených, kteří poukazovali na silné nedostatky v jeho práci. Proto se rozběhlo vyšetřování, které vyústilo v Štěpánkovo odvolání. Aféra československého diplomata se sice neodrazila ve vzájemných československo-amerických vztazích, ale měla vliv na činnost vyslanectví. Prodloužila provizorní stav, který se projevoval především v oblasti technicko-administrativní. Směrnici ministerstva zahraničí ohledně pravidelného posílání řádných a mimořádných politických zpráv, která platila od poloviny roku 1921, v případě vyslanectví ve Washingtonu začal realizovat až Štěpánkův nástupce, kterým se stal v roce 1923 František Chvalkovský. Chvalkovský a po něm vyslanci Zdeněk Fierlinger a Ferdinand Veverka přinesli do práce českosloven-

ského vyslanectví ve Washingtonu potřebnou stabilitu a bez vážných otřesů zajišťovali plnění všech standardních funkcí.

Bez ohledu na konkrétní československé diplomatické reprezentanty v USA prioritní aktivity vyslanectví ve Washingtonu a četných konzulátů zůstávaly v průběhu dvacátých let neměnné. Jednalo se zejména o sledování trendů americké domácí a zahraniční politiky, vytváření příznivého obrazu o Československu, boj proti slovenským autonomistickým snahám a revizionistické, zejména maďarské propagandě.

Československé propagační snahy byly velmi ovlivněny procesem zrodu nové republiky. Ve Spojených státech totiž v roce 1918 vyvrcholilo úsilí hlavních představitelů zahraniční akce Tomáše G. Masaryka a Edvarda Beneše o rozbití Rakousko-Uherska a uznání Československého státu. Prosadit myšlenku zániku habsburské monarchie, která pro americkou politickou elitu v čele s prezidentem Wilsonem představovala stabilizační prvek evropského uspořádání, nebylo jednoduché. Otázkou zůstává, zdali by Masaryk a jeho přátelé dokázali s takovou rychlostí během několika měsíců přesvědčit prezidenta Wilsona a jeho administrativu o oprávněnosti svých požadavků, kdyby jim, v souvislosti s bolševickou revolucí a postavením československých legií, nebyla příznivě nakloněna geopolitická situace.

Po vzniku státu však byly počáteční problémy při komunikaci s americkými politickými činiteli rychle zapomenuty. Zájem Československa se soustředil na navázání co nejtěsnějších kontaktů s USA. Záměr byl jasný. Na konci roku 1919 a začátku roku 1920 se počítalo s tím, že Spojené státy budou silně ovlivňovat evropské dění. Přízeň největší světové mocnosti vůči malému státu by byla proto velikým přínosem. Českoslovenští představitelé v této souvislosti nepřestávali zdůrazňovat, že chovají přátelství a vděčnost k prezidentu Wilsonovi za jeho osobní vklad při utváření ČSR. Rovněž otevřeně deklarovaná touha po „amerikanizaci“ a přihlášení se k americkým vzorům napomáhala k propagaci Československa ve Spojených státech.

Velkou výhodou při zviditelňování nového státu byla možnost využít popularity, kterou získal T. G. Masaryk a Edvard Beneš za svého pobytu v USA. Československé zastupitelství ve Washingtonu

například každoročně pořádalo oslavy narozenin prezidenta Masaryka, které se staly příležitostí k setkávání československých reprezentantů s americkou politickou elitou. Československá tisková kancelář, kterou po Karlu Perglerovi převzal Milan Getting, se snažila o uveřejňování příznivých zpráv o situaci v ČSR v americkém tisku. Součástí této strategie byly rozhovory a články, které například Edvard Beneš publikoval ve významných amerických periodikách jako *Foreign Affairs* apod. V průběhu dvacátých let se několikrát uvažovalo o cestě ministra Beneše do USA, nakonec se však tyto plány neuskutečnily.

Cílená snaha prezentovat Československo jako zemi klidu, pořádku a demokracie si ve Spojených státech získávala nemalé sympatie. Někteří američtí novináři po své návštěvě Československa v první polovině dvacátých let psali s uznáním o energii a vůli budovat prosperující stát, kterou zde našli. V této souvislosti dokonce Čechoslováky označili za „Yankees of Europe“, což lze považovat za nesporný úspěch československé propagandy.

Vzájemné vztahy také příznivě ovlivňovala činnost amerických vyslanců. V případě vyslance Richarda Cranea neexistuje sice doklad o udělení oficiálního souhlasu z československé strany (agrémentu), je však zřejmé, že by se u Richarda Cranea jednalo stejně o pouhou formalitu. Československá vláda by si totiž na místo amerického vyslance stěží mohla přát někoho ještě oddanějšího a přátelštějšího než byl Richard Crane. První americký vyslanec byl synem Charlese Cranea, Masarykova přítele, který svou činností napomohl vzniku Československa. Rovněž Richard Crane s Masarykem v Americe osobně spolupracoval a udržoval úzké vazby na celou jeho rodinu, které v polovině dvacátých let přerostly dokonce ve styky příbuzenské.

Po nástupu republikánské administrativy se na konci roku 1921 ujal funkce vyslance v Praze Lewis Einstein. Einstein podobně jako Crane navázal pozitivní vztahy s představiteli československé elity – zejména s T. G. Masarykem a Edvardem Benešem. Narozdíl od vyslance Cranea si však Einstein dokázal zachovat určitý odstup od československých poměrů, což bylo ve státním departmentu pozitivně přijímáno. Einstein, který v Praze působil celkem osm let, byl příznivě nakloněn rozvoji vzájemné spolupráce v oblasti kulturní a společenské.

čenské. Podporoval myšlenku založení Amerického ústavu, instituce, která by pod patronátem amerického vyslanectví koordinovala zájmové aktivity.

Zásadní problém, který se odvíjel od celkového přístupu Spojených států vůči Evropě a ovlivňoval rovněž vztahy mezi ČSR a USA, spočíval v otázce vypořádání válečných dluhů. Tato tematika ukazuje, jak omezené byly možnosti, které Československo v jednání s USA mělo. Československá vláda, poté co si uvědomila, že snahy o zrušení amerických válečných pohledávek vůči Evropě jsou nereálné, se začala otázkami svých závazků intenzivně zabývat. Byla zde totiž šance, že rychlým a úspěšným uzavřením problému dluhů dojde k získání potřebných amerických úvěrů na rekonstrukci československé ekonomiky. Spojené státy však nebyly ochotny přistoupit na žádná přednostní vyjednávání. Teprve poté, kdy na počátku roku 1923 byla uzavřena dohoda o dluzích mezi Velkou Británií a USA, se rozhovory o těchto otázkách s dalšími evropskými zeměmi, včetně ČSR, rozběhly s novou intenzitou. Ministr Beneš se v této situaci pokusil manévrovat a snažil se proces vedoucí k uzavření smlouvy o vypořádání válečných dluhů oddálit. Předpokládal, že podmínky poskytnuté největšímu československému spojenci v Evropě, Francii, budou znamenat výhody rovněž pro ČSR. Američané ale Benešovy návrhy spočívající ve snaze začít řešit otázku dluhů až po jednání s Francií rozhodně odmítly. Navíc daly najevo, že by československé průtahy mohly vést k zablokování veškerých finančních půjček. Československo proto v roce 1925 uzavřelo s USA smlouvu o vypořádání dluhů podle anglického modelu. Dohoda s Francií, ke které došlo o rok později, sice skutečně obsahovala příznivější okolnosti splácení, Československo však vzhledem k nekompromisnímu americkému postoji nedostalo šanci francouzské podmínky využít.

Problematika válečných dluhů je rovněž dokladem toho, že americkou politiku vůči Evropě nelze charakterizovat jako striktně izolacionistickou. Po vítězství republikánské administrativy se USA od Evropy formálně izolovaly. Uzavřely separátní mírové smlouvy s poraženými státy, nepřipojily se k versailleskému uspořádání a v duchu Monroeovy doktríny se důsledně distancovaly od členství v evropských

orgánech kolektivní bezpečnosti apod. Tento přístup však nebyl výrazem lhostejnosti vůči evropskému vývoji. USA naopak dění v Evropě pozorně sledovaly a snažily se je ovlivňovat, byť nepřímými nástroji jako byla například politika v oblasti válečných dluhů. Hlavní zájem USA spočíval v rovině hospodářské a finanční expanze na evropský trh. Podmínkou umožňující rozvoj jakékoliv spolupráce, včetně obchodní výměny, bylo udržet v Evropě mír. Američané se proto orientovali na nejdůležitější evropské mocnosti, zejména na Francii a Německo. S odstupem od záležitostí starého kontinentu a z pozice světové velmoci se snažili vyvíjet tlak na Francii s cílem zmírnit její mocenské ambice a tlumit silný protiněmecký náboj. V případě Německa Spojené státy usilovaly o obnovení ekonomické prosperity, neboť v ní viděly nezbytný předpoklad zajišťující trvalost mírového uspořádání.

Vzhledem ke své rozloze stálo Československo na okraji americké pozornosti. Zároveň však jeho význam není možno zcela opomíjet. V prostoru mezi Německem, zmítaným poválečnými otřesy a sovětským Ruskem, z něhož hrozilo bolševické nebezpečí, ČSR představovala prostor politické plurality a fungující parlamentní demokracie.

Vztahy mezi Československem a Spojenými státy ve dvacátých letech lze charakterizovat jako korektní, ba dokonce přátelské. Československo si ve Spojených státech díky široké a efektivně fungující propagační činnosti dokázalo o sobě vytvořit příznivý obraz. Silný stupeň politické a hospodářské stabilizace však zároveň přispěl k tomu, že ze strany Spojených států nebylo třeba Československu poskytovat žádné úlevy. V případech, kdy se jednalo o sféru amerických zájmů, jako byly například válečné dluhy nebo dovoz amerických aut na československý trh, USA neváhaly důrazně hájit své požadavky a ze svého velmocenského postavení je prosazovat. Přes všechny pozitivní vazby, které mezi oběma zeměmi existovaly, proto převládal v jednáních mezi ČSR a USA standardní, pragmatický přístup.

Přílohy

Přehled mimořádných politických zpráv zastupitelského úřadu Washington v letech 1923–1928

1923 – vyslanec František Chvalkovský

číslo	datum	téma
1	20.12.	Problematika uznání sovětského Ruska Spojenými státy. Informace o obsahu nóty státního tajemníka Ch. Hughese sovětskému komisaři pro zahraniční otázky G. V. Čičerinovi.
2	26.12.	Stanovisko prezidenta Americké federace práce Samuela Gomperse k otázce uznání sovětského Ruska vládou USA.

1924 – vyslanec František Chvalkovský

číslo	datum	téma
1	11. 4.	Rozmluva vyslance F. Chvalkovského s ministrem zahraničí Ch. Hughesem u příležitosti chystané cesty ministra E. Beneše do USA.
2	14. 4.	Imigrační politika USA vůči Japonsku. Protest prezidenta C. Coolidge proti zamýšlenému vyšetřování A. Mellona. Komise pro dluhy a jednání s SHS.
3	2. 5.	Irský svobodný stát a USA.
4	14. 6.	Sjezd republikánské strany v Clevelandu.
5	14. 6.	Informace o kandidátech nominovaných republikánskou stranou – prezident C. Coolidge, viceprezident Ch. Dawes.
6	20. 6.	Sjezd demokratické strany v New Yorku.

pokračování tabulky z předchozí strany

7	7. 7.	Další zpráva o sjezdu demokratické strany v New Yorku. Postoj ke Společnosti národů – text schváleného programu strany spolu se zamítnutými formulacemi oponentské skupiny.
8	18. 8.	Volební kampaň v USA: projevy hlavních prezidentských kandidátů.
9	1. 9.	Zpráva o přípravách mobilizačního dne 12.9.
10	19. 9.	Prezidentské volby a Robert La Follete.
11	22. 9.	Mobilizační den 12.9. – zpráva o jeho průběhu a výsledcích.
12	27. 10.	Řeč prezidenta C. Coolidge – hospodářsko-politický program vlády USA.
13	10. 11.	Zpráva o výsledku prezidentských voleb.

1925 – vyslanec František Chvalkovský

číslo	datum	téma
1	12. 1.	Rezignace státního tajemníka Ch. Hughese.
2	2. 2.	Odzbrojovací konference.
3	19. 2.	Uznání sovětského Ruska Spojenými státy.
4	16. 3.	Projekt nové námořní konference.
5	24. 3.	Ženevský protokol a odzbrojovací konference.
6	25. 3.	Odzbrojovací konference – zpráva listu Washington Post.
7	25. 3.	Okupace Haiti a Společnost národů.
8		Priority zahraniční politiky v projevu státního tajemníka F. Kellogga.
9		Předseda zahraničního výboru Senátu senátor W. Borah a projekt nové washingtonské odzbrojovací konference. Návrhy na její spojení s ekonomickou konferencí – tlak na vypořádání válečných dluhů.

10	2. 4.	W. Borah proti přístupu USA ke Stálému soudnímu dvoru spravedlnosti. Podpora uznání Sovětů ne kvůli bolševismu, ale pro obchod.
11	26. 4.	Senátor Borah a válečný dluh Francie – odpověď na útoky francouzských časopisů. Reakce – Francie musí dluh zaplatit. Úprava podmínek splácení dluhu musí být nezávislá na otázce německých reparací.
12	15. 5.	W. Borah a Stálý soudní dvůr spravedlnosti.
13	15. 6.	Výstraha státního tajemníka F. Kellogga Mexiku.
14	22. 6.	Návštěva polského ministra zahraničí hraběte Skrzyńského v USA. Jednání o válečných dluzích s Polskem.
15	31. 6.	Evropa a Amerika – projev šéfa západoevropské sekce státního departmentu W. R. Castlea na konferenci Institute of Politics ve Williamstownu.
16	10. 9.	Americký tisk o garančním paktu.
17	10. 9.	Vyšetřování poměrů ve vojenském a námořním letectví USA.

Pozn.: V tabulce výše ve dvou řádcích není uvedeno datum. Metodická směrnice o podávání politických zpráv č.j. 15483/21 z 30. 4. 1921 neupravuje po formální stránce identifikaci dokumentu co do povinnosti uvádět datum a název zprávy. Základním identifikačním prvkem bylo chronologické číslování zpráv, v případě mimořádných politických zpráv arabskými číslicemi, u řádných politických zpráv římskými číslicemi. In: AMZV, II. sekce, kr. 580

1926 – vyslanec Zdeněk Fierlinger

číslo	datum	téma
1	16. 2.	Desekvestrace německého majetku. Majetek Němců v USA, který byl zabaven, aby byly splněny požadavky amerických občanů na náhradu škody způsobených válkou na jejich majetku na německém území. Otázky jeho uvolnění v souvislosti s Dawesovým plánem.
2	1. 5.	Ratifikace ujednání o dluzích s ČSR v amerického Kongresu.
3	9. 6.	Příjezd československé delegace na eucharistický kongres v Chicagu. Pozornost věnována účasti A. Hlinky na této akci.
4	26. 6.	Eucharistický kongres v Chicagu – zpráva o jeho průběhu. V příloze program kongresu.
5	2. 9.	Politický institut ve Williamstownu – zpráva o činnosti.
6	9. 9.	O průběhu unionistického kongresu v Chicagu, který se konal v rámci eucharistického kongresu.
7	27. 11.	Zpráva o cestě A. Hlinky po Spojených státech.

1927 – vyslanec Zdeněk Fierlinger

číslo	datum	téma
1	21. 2.	Jmenování nových amerických vyslanců – například H. Gibson přesunut z Bruselu do Bemu. Reorganizace státního departmentu na geografickém podkladu: W. R. Castle v čele nové sekce zahrnující Evropu včetně Ruska.
2	10. 6.	Prezidentské volby v roce 1928, úvaha o možných kandidátech.
3	13. 6.	Obchodní aviatika v USA.
4	14. 6.	Prohlášení francouzského premiéra A. Brianda u příležitosti 10. výročí vypuknutí I. světové války – Francie a USA se mají podílet na odstranění válek mezi oběma zeměmi. Jednání o Briand-Kelloggově paktu.

1928 – vyslanec Zdeněk Fierlinger

číslo	datum	téma
1	6. 4.	Pobyt maďarské delegace u příležitosti odhalení pomníku Lájose Kossutha v New Yorku.
2	10. 5.	Návrh F. Kellogga na protiválečný pakt.
3	12. 5.	Španělská politika za vojenské diktatury a poměr Španělska k USA.
4	28. 5.	Projekt o zamezení války. Briand-Kellogův pakt.
5	23. 5.	Předvolební situace – úvahy o prezidentských kandidátech.
6	24. 6.	Zpráva o jmenování H. Hoovera prezidentským kandidátem.
7	1. 10.	Volební prezidentské období v USA. Zpráva o kampani republikánů a demokratů.
8	10. 10.	Zahraničně politické představy a programy prezidentských kandidátů H. Hoovera a A. Smithe.

Smlouvy uzavřené ve dvacátých letech mezi ČSR a USA

I. Smlouvy, které jsou součástí právního řádu České republiky – dosud platné

Název dokumentu	Vznik
Smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o výměně poštovních poukázek	30. 6. 1924 Washington
Smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o vzájemném vydávání zločinců	2. 7. 1927 Praha
Vzájemné prohlášení mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o ochraně autorského práva (výměna nót)	27. 4. 1927 Washington
Ujednání mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o přímé výměně informací týkajících se obchodu s omamnými látkami	15. 6. 1928 Praha
Rozhodčí smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými	16. 8. 1928 Washington
Smírčí smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými	16. 8. 1928 Washington

II. Smlouvy, které platnosti pozbyly

Název dokumentu	Vznik
Nóta mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o zachování režimu nejvyšších výhod po dobu jednání o obchodní smlouvě	29. 10. 1923 Praha
Nóta mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o prodloužení obchodní úpravy režimu nejvyšších výhod ¹	5. 12. 1924 Praha
Smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o placení československého válečného dluhu ²	13. 10. 1925 Washington
Smlouva mezi Československou republikou a Spojenými státy americkými o naturalizaci ³	16. 7. 1928 Praha

¹ Nóty o obchodní výměně na základě režimu nejvyšších výhod z roku 1923 a 1924 byly nahrazeny uzavřením obchodní smlouvy mezi ČSR a USA, ke které došlo v roce 1938.

² Smlouva o vypořádání válečných dluhů přestala platit vypovězením ze strany ČSR, která zastavila splácení svých závazků v prosinci 1932.

³ Smlouvu o naturalizaci vypověděly USA v květnu 1997.

Summary

The Czechoslovak-American diplomatic relations in the 1920's

This study traces the development of Czechoslovak-American diplomatic relations during the 1920's and analyses the major issues that had to be resolved between the two countries.

The text consists of four main parts, the first of which deals with the creation of Czechoslovakia in the light of T. G. Masaryk's stay in the USA in 1918. It briefly relates the phases of the process that culminated in the recognition of the representatives of the Czechoslovak National Council as the government of an independent state.

The second chapter focuses on the question of Czechoslovak diplomatic representatives in the United States. It deals with personnel issues and specifically traces the dealings of various Czechoslovak representatives in the USA, particularly Jan Masaryk and Bedřich Štěpánek. It also treats the specific activities of the Czechoslovak Embassy, including technical and administration issues connected with its operation.

The next section provides information about the activities of US ambassadors Richard Crane and Lewis Einstein in Czechoslovakia. The chapter also tackles the issue of contracts which were a major area of concern to American diplomats.

The settlement of war debts was important to the United States not only in respect of the major European powers, but also of Czechoslovakia. Hence the final chapter deals with this issues and related questions, such as German reparations or the furnishing of credits to Czechoslovakia.

The various chapters vary in scope due to the quantity of available material and in view of the fact that the study is limited to the years 1920-1930.

The study is undertaken particularly from the Czechoslovak standpoint. Apart from the small quantity of published secondary literature, the author drew on extensive archival sources that have yet to be classified (e.g. the archive the Foreign Ministry and the cuttings section of the Central State Archive). With respect to American

attitudes, use was also made of American archival material such as Papers Relating to the Foreign Relations of the United States and Congressional Records.

The United States played an important role in the creation of Czechoslovakia. However, American attitudes to Europe changed in the years that followed. Wilson's idealistic approach gave way to Republican pragmatism. The USA did not subscribe to the Versailles settlement and refused to enter the League of Nations, thus demonstrating its detachment from political events in Europe. Despite that, Czechoslovakia sought to enhance its good relations with America as much as possible. Its effective publicity campaigns in America succeeded in projecting an image of Czechoslovakia close to American ideals as a country of political pluralism and a functioning parliamentary democracy (and this was assisted by the popularity of Masaryk and Beneš in the United States). However, the country's political and economic stability meant that the United States did not feel obliged to make any concessions to Czechoslovakia. In those cases where American interests were at stake, such as the settlement of war loans or the export of cars to Czechoslovakia, the United States did not hesitate to use its great power status to assert its objectives. Thus in spite of the positive relations that existed between the two countries, negotiations between Czechoslovakia and the USA were predominantly standard and pragmatic.